

**Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»
Навчально-науковий інститут державного управління
Кафедра державної політики та врядування**

**ДЕМОКРАТИЧНЕ ВРЯДУВАННЯ ТА ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В
СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ**

Матеріали науково-практичної конференції

20 травня 2022 року

Львів 2022

*Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу
ІНДУ НУ «Львівська політехніка» заборонено*

Метою міжнародної науково-практичної конференції «Демократичне врядування та публічне адміністрування в сучасних геополітичних умовах» є обмін досвідом та обговорення актуальних теоретичних і прикладних проблем демократичного врядування та публічного адміністрування в умовах сучасних геополітичних викликів.

До участі запрошені теоретики та практики публічного управління, науково-педагогічні працівники споріднених спеціальностей, аспіранти і докторанти, громадські активісти та всі зацікавлені особи.

**Матеріали та пристатейна література
публікуються в авторській редакції.
За достовірність фактичної інформації
у публікаціях відповідальність несуть автори**

Демократичне врядування та публічне адміністрування в сучасних геополітичних умовах [Текст]: матер. наук.-практ. конф. (20 травня 2022 р., м. Львів) / за наук. ред. проф. О.Я. Красівського та доц. М.З. Буника. – Львів: НУ «Львівська політехніка», 2022. – 72 с.

© Навчально-науковий інститут
державного управління
Національного університету
«Львівська політехніка», 2022

Оргкомітет

Орест Красівський – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка», голова оргкомітету

Микола Буник – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка», заступник голови оргкомітету

Яцек Пом'янкевич - доктор, генерал, ректор Вищої школи безпеки та охорони імені маршала Юзефа Пілсудського (Варшава, Польща), член оргкомітету

Хольгер Франке - доктор, професор Вищої школи публічного управління, поліції та права землі Мекленбург-Передня Померанія (Гюстров, Німеччина), член оргкомітету

Генрик Стронський - доктор габілітований, професор Університету Вармінско-Мазурського (Ольштин, Польща), член оргкомітету

Ірина Кіянка – доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка», член оргкомітету

Тетяна Панфілова – доктор історичних наук, доцент, доцент кафедри державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка», член оргкомітету

Василь Пасічник – доктор наук з державного управління, доцент, доцент кафедри державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка», член оргкомітету

Олексій Мороз - кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка», член оргкомітету

Надія Підбережчик - кандидат наук з державного управління, старший викладач кафедри державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка», член оргкомітету

Галина Хаварівська - кандидат наук з державного управління, старший викладач кафедри державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка», член оргкомітету

Мар'яна Вовжияк - старший викладач кафедри державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка», член оргкомітету

ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВРЯДУВАННЯ ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У ВОЄННИЙ ТА ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Олександр Сушинський

доктор наук з державного управління,
професор, директор ІНДУ НУ «Львівська
політехніка»

Політика та відповідальність громадян, народу та держави

В аспекті авторських загальних теорій (концепцій) публічної влади та відповідальності розробляється проблематика концепції відповідальності особи, народу, нації стосовно політики держави загалом, і у зв'язку з війною зокрема. Доводиться зумовленість верховенством права індивідуальної, солідарної та колективної відповідальності стосовно політики загалом, та у зв'язку з військовою агресією. Розробляються засади гарантій запобігання та протидії військовій агресії.

Постановка проблематики

З 2014 року та особливо з 24 лютого 2022 року Росія, її політичне керівництво, російський народ, росіяни де-факто ведуть війну та терор проти України, Українського народу, українців, а де-юре називають ці злочинні діяння (злодіяння) «спеціальною військовою операцією».

Історію відносин Україна – Росія характеризуємо так – «одвічна боротьба добра та зла». Ці відносини – це одвічний процес народження, становлення та розвитку Української нації, України та держави Україна, та водночас виродження Росії та російського народу. У цьому процесі Росія, її політичне керівництво, російський народ, росіяни спрямовують свої зусилля на нівелювання, невизнання та знищення державності України, української нації, усього українства та українського.

Україна, Український народ, нація, Українець як і інші ідентифікується за сукупністю ознак: мова, ментальність, культура, правова культура тощо. Тому логічно, що Україна - не Росія, а Українець - не росіянин. Національна ідентичність – це насамперед самоусвідомлення особою своєї приналежності до нації, національної спільноти та самовідповідальності у цій національній спільноті. Національна ідентичність і державність взаємозумовлені. У такому сенсі логічним є запитання – висновок, а росіянин – це хто?!

Історія відносин народів і держав – це відносини панування та мова...

Усюди панує, як правило, мова пануючих – тих, що здобули, захопили, завоювали владні ресурси та здійснюють владу. Адже саме така доказова історія – практика суспільного розвитку...

Росія та росіяни в Україні – «завойовники» за сутністю... Вони панували в Україні доволі тривалий час та прагнуть цього і надалі... Такий стан та статус Росії й росіян тривав століттями. Тому вивчати українську та пристосовуватися до усього українського у росіян назагал не було та й немає потреби... Безперечно, що можливі та є певні винятки, зумовлені відповідними потребами та інтересами, зокрема ситуативне пристосування чи пристосування з метою агентурного впливу тощо.

В інших державах, де росіяни не панують, наприклад, таких як Польща, Італія, Франція тощо, вони вимушено пристосовуються, тримаючи «камінь за пазухою»...

Отже, в Україні пануватиме українська мова тоді та лише тоді, коли Український народ стане відповідальною нацією у своїй державі, у якій панує право, та гарантією якого є сила права та право сили...

Війна з Росією зумовлює реальну загрозу національній безпеці України та не тільки Україні... Адже, проголошена президентом Росії «денацифікація» та «демлітаризація», у

своїй сутності та де-факто спрямована на вбивство кожного та усіх громадян України, Українців, Українського народу, Української нації, знищення України як держави.

Війна з Росією зумовлює питання гарантій національної безпеки, адже може бути вбито Український народ, знищено Україну як державу.

Отже, діяння Росії, її політичного керівництва, російського народу, росіян мають ознаки мультинаціонального неофашизму, а в російському вимірі – це клептофашизм – ненависть до усіх і кожного усього «інакшого» кращого.

В умовах реальної політики констатуємо розбіжності інтересів, які бувають не тільки корисними, а й корисливими, злочинними, політичних суб'єктів, груп, агентів впливу тощо. Тому цілком логічно, що в умовах певних «політичних» протистоянь, розбіжностей виникає проблема трактування підпорядкованості та «контролю» чи підконтрольності сектору національної безпеки України [1].

В аспекті викладеного доходимо висновку про те, що питання відповідальності за політику держави, зокрема за агресію проти іншої держави та ведення війни, потребує розвитку не тільки на рівні поточного закону, а й відповідного розвитку в конституції та офіційного тлумаченні деяких її положень.

Отже, формулюємо робочу гіпотезу розробки – громадяни, громади та народ, нація – відповідальні (індивідуально, солідарно, колективно, субсидіарно та субституційно тощо) стосовно політики загалом та у зв'язку з військовою агресією держави.

Доктринальні засади розробки

Політика у сенсі діяльності держави є вираженням волі певної особи чи осіб, а у демократичному суспільстві має бути вираженням вільної волі народу [2]. Воля народу – це воля кожного та усіх громадян держави.

Діяння дієздатної особи є, як правило, вираженням волі її особистої, або волі іншої особи чи осіб [3].

Відповідно до нашої концепції [4], воля та відповідні акти народу, який є «носієм суверенітету та єдиним джерелом влади» та який «здійснює владу безпосередньо», мають «найвищу» юридичну силу, у тому числі й щодо Основного Закону (конституції) – акта вищої юридичної сили. Демократія як публічно-владний статус народу зумовлює те, що акти, у тому числі й Основний Закон, органів влади та їх посадових осіб мають відповідати волі народу.

В аспекті викладеної концепції конституція - це акт «вищої» юридичної сили, або «найвищої» юридичної сили лише у системі (масиві) нормативно-правових актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб [5].

Отже, сутністю нашої концепції демократії та й відповідно ієрархізації діянь, актів, зокрема нормативно-правових актів, є те, що воля народу та її вираження у відповідному діянні чи акті є «верховною» – найвищого ієрархічного статусу, тому усі діяння та акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб мають відповідати саме волі народу та мають бути приведеними відповідно до волі народу, а не навпаки.

Сутність вирішуваного завдання

В аспекті викладеної концепції діянь і актів логічним є питання, чи військова агресія та геноцид стосовно кожного та усіх українців – Українського народу, Української нації, держави Україна як політика Росії в особі її політичного керівництва, росіян – це вираження волі російського народу, усіх та кожного росіянина? Інакше кажучи, чи війна та геноцид проти суверенної держави Україна та Українського народу, кожного та усіх українців – це діяння та воля кожного та усіх росіян, російського народу?

Росія веде війну проти України на суверенній території України, а війна – вид суспільних відносин, суспільно-політичне явище, пов'язане з розв'язанням суперечностей, які перейшли в конфлікт між державами, народами, виразниками якого є «політики», із застосуванням у своєму крайньому вираженні військових формувань і зброї. Війна як конфлікт у крайньому вираженні характеризується колективною агресією, людськими жертвами та значними матеріальними втратами. Особливістю сучасних гібридних воєн є

захоплення, часто – латентне, чужих матеріальних, природних і людських ресурсів. У такому сенсі Росія веде одвічну війну проти України, а з часу проголошення незалежності – шляхом «законного» захоплення майна, природних ресурсів тощо. Політика Росії стосовно України спрямована на «розмиття» державності України, «виснаження» її ресурсів, Українського народу.

Нівелювання, «розмиття» державності України проводиться також через нав'язування спотворених концепцій (верховенства права, космополітизму, мультикультуралізму тощо) де фактично «віртуальними» людиною та правом підміняється громадянство України та права і свободи саме громадян України. Українцям нав'язується та різними шляхами реалізується концепція пріоритету для України «віртуальної» людини, а не громадян України. У контексті розроблюваної нами концепції відповідальної республіки найвищою соціальною цінністю для держави Україна (*національною цінністю чи національною ідеєю*) є саме її громадяни, їх життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, життєво важливі інтереси [6].

Сутнісним у концепції відповідальна республіка є те, що найвищі соціальні цінності складають зміст верховенства права та охороняються «силою права» гарантією якої є «право сили». У контексті викладеного громадянство саме держави Україна, кожен і усі відповідальні громадяни України, зумовлює пріоритет її (держави) відповідальності – національну цінність. Однак, констатуємо, що «сила права» є недостатньою гарантією найвищих соціальних цінностей, а лише поєднання «сили права» та «права сили» є такою гарантією «безпеки» верховенства права.

Конституції про статус народу

Сучасні конституційні доктрини однозначно детермінують народ як суб'єкт здійснення влади безпосередньо. Для прикладу цитуємо відповідні приписи Конституції України та конституцій деяких держав Європи.

Конституції України [7]

«Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» (ч. 2 ст. 5 Конституції України).

Конституція Німеччини [8]

«Вся державна влада походить від народу. Вона здійснюється народом шляхом виборів та голосувань, а також через спеціальні органи законодавчої, виконавчої та судової влади» (ч. 2 ст. 20 Конституції ФРН).

«Дії, здатні порушити мирне спільне життя народів і вживані з цією метою, зокрема дії з підготовки до ведення агресивної війни, є антиконституційними. Вони підлягають карному покаранню» (ч. 1 ст. 26 Конституції ФРН).

Конституція Польщі [9]

«Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu» (ч. 1 ст. 4 Конституції Польщі).

«Naród sprawuje władzę przez swoich przedstawicieli lub bezpośrednio» (ч. 2 ст. 4 Конституції Польщі).

У перекладах цих приписів Конституції Польщі російською є різне визначення суб'єкта здійснення влади: слово «народ» з польської авторитетні російські видання перекладають і «народ», і «нація».

«Верховная власть в Республике Польша принадлежит Народу» (ч. 1 ст. 4 Конституції Польщі [10]).

«Народ осуществляет власть через своих представителей или непосредственно» (ч. 2 ст. 4 Конституції Польщі [11]).

«Верховная власть в Республике Польша принадлежит Нации» (ч. 1 ст. 4 Конституції Польщі [12]).

«Нация осуществляет власть через своих представителей или непосредственно» (ч. 2 ст. 4 Конституції Польщі [13]).

Конституція Росії [14]

«Человек, его права и свободы являются высшей ценностью» (ст. 2 Конституції Росії).

«Народ осуществляет свою власть непосредственно, а также через органы государственной власти и органы местного самоуправления» (ч. 2 ст. 3 Конституції Росії).

Конституція Білорусії [15]

«Единственным источником государственной власти и носителем суверенитета в Республике Беларусь является народ. Народ осуществляет свою власть непосредственно, через представительные и иные органы в формах и пределах, определенных Конституцией» (ч. 1 ст. 3 Конституції Білорусії).

Згідно з цими доктринами та відповідно конституційною компетенцією народ як суб'єкт здійснення влади «контролює» здійснення влади чи умовно – «владу».

Отже, конституції де-юре констатують, що народ є суб'єктом влади та здійснює її безпосередньо. Однак питання здійснення влади народом де-факто.

Відповідальний громадянин – гарант національного інтересу

Системоутворюючим чинником суспільства є відповідальність кожного та усіх. Саме відповідальність є спонукою до діянь громадян, територіальних громад, народу, нації та держави.

Проблемним є питання правових наслідків стану відповідальності громадян і держави. Відповідальність громадян і держави є взаємозумовленими. Відповідальність громадянин – держава не може бути односторонньою. Лише відповідальні громадяни мають право очікувати чи розраховувати на адекватну відповідальність держави та територіальної громади.

Тероризм, і тим паче геноцид, зумовлює множинну відповідальність, родинну та родову відповідальність, а превенцією, гарантом відповідальності, зокрема необхідним, та насамперед позитивною є санкція покарання («прокляття») – відповідальність не тільки та не стільки персональна, а відповідальність усіх живущих поколінь і ненароджених: до правнуків і праправнуків тощо.

У статті 24 Статуту ООН вказується на те, що держави – члени ООН покладають на Раду Безпеки «головну відповідальність за підтримку міжнародного миру і безпеки». У статті 73 Статуту ООН відзначено: «Члени ООН несуть або приймають на себе відповідальність за управління територіями, народи яких не досягнули ще повного самоуправління». У статті 29 Всезагальної декларації прав людини від 10 грудня 1984 року сказано: «Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний та повний розвиток її особистості».

Відповідно до усталених принципів демократичної, соціальної, правової держави юридична відповідальність передбачається лише за особисті діяння, що є протиправними та суспільно шкідливими і, як правило, винні діяння, вчинені деліктоздатною особою. Ці діяння мають бути юридично забороненими, тобто це такі діяння, що суперечать сутності права і букві закону. Юридична відповідальність ґрунтується на принципі законності, сутність якого полягає в тому, що вона настає за діяння, передбачені законом; застосовується відповідно до визначеного законом порядку; припускає наявність складу правопорушення (тобто наявність протиправного, винного діяння).

Кваліфікація діянь народу Росії – громадян Росії, росіян

Усі дієздатні громадяни Росії впродовж розумного строку мали можливість кваліфікувати дії Росії, політичного керівництва та військових формувань Росії стосовно України, Українського народу, громадян України саме як ведення війни. Адже з боку Росії задіяно різні військові формування, тривалий час наносяться ракетні удари по усій території України.

Російський народ, як свідчать опитування, схвалює та активно підтримує політику Росії стосовно суверенної держави Україна, Українського народу. Адже за даними опитування Всеросійського центру вивчення громадської думки (ВЦВГД), серед росіян 74% підтримують проведення так званої «спеціальної військової операції» в Україні, 78% — схвалюють дії Володимира Путіна, а 89% респондентів довіряють своїй армії [16].

Така позиція російського суспільства також впливає на поведінку вищого керівництва Росії, яке насамперед, чи зокрема президент Росії Володимир Путін, є виразником цього суспільства, його волі. Російський народ обрав президентом Володимира Путіна, а він відповідає на їхні очікування та прагнення.

За агресивну політику Росії проти України та Українського народу відповідальні не тільки Володимир Путін і вище керівництво Росії, а й кожен, і усі дієздатні росіяни.

Росія, президент, усі органи влади, громадяни Росії - усі та кожний відповідальні за злочини проти України, Українського народу, кожного Українця. Для кваліфікації діянь немає значення хто з них у якій позиції, адже усі вони здійснюють владу...

Отже, усі громадяни Росії злочинно здійснюють владу, адже Конституція Росії гласить, що «народ здійснює свою владу безпосередньо, а також через органи державної влади...» (ч.2 ст. 3). Вони створили неофашизм - хто дуже активно, хто менш активно, а хто своїм злочинним мовчанням - потуранням... Розуміння іншими народами, та насамперед лідерами, загроз русофашизму змусить їх підтримати Українців...

Росія та Білорусія співучасники війни, агресії...

Співучастю у правопорушенні є спільна участь декількох осіб (суб'єктів правопорушення), що проявляється у порушенні права іншої особи чи осіб.

Діяння злочинні (кримінальні правопорушення) – умисна спільна участь декількох осіб (суб'єктів злочину) у вчиненні злочину.

Співучасть є більш тяжким злочином. Росія та Білорусія діють як злочинна організація.

Війна, агресія, геноцид цієї злочинної організації вчиняється умисно, адже вони усвідомлюють суспільно небезпечний характер своїх діянь, передбачають її суспільно небезпечні наслідки та, що особливо важливе, бажали їх та свідомо припускала настання цих наслідків для Українців, Українського народу, України.

Верховенство права як панування права та торжество справедливості є тоді та лише тоді, коли сила права гарантована правом сили чи правом правомірного примушування. Злочинця, чи того, хто помишляє вчинити злочин, можна та треба правомірно «зупинити» аж до фізичного знищення, а усе майно конфіскувати.

Якщо буде достатньо мудрості та й усвідомленої відповідальності, тоді цивілізований світ «повстане» та нарешті проявить солідарність з Українським народом у знищенні неофашизму.

Про відповідальність народу та «верховенство права» проти злочинців...

Росіяни відповідальні за свій вибір – путінський злочинний режим, який вони активно чи мовчазно підтримують. Вони так чи інакше сприяли появі не тільки у помислах, а й у злочинних діяннях – військових злочинців, терористів, гвалтівників тощо.

Ми завжди відповідальні за те, що «породили» (обрали, створили...) та й за те, що ще «породимо»! Путінський злочинний режим – це вибір росіян, які не проявили належної мудрості. Сучасна Росія є свідченням практики про те, що «мудрість» не завжди є у потрібний час та у потрібному місці... Тому, що це залежить від усвідомлення відповідальності кожним і усіма нами громадянами! Громадяни Росії ще не проявили людської мудрості, та й коли вони її проявлять?

До належної «мудрості» особам, щоб назватися відповідальними громадянами, а народу, щоб назватися нацією, ще треба дійти чи дорости! Адже, як було вже сказано, відповідальні громадяни вибирають відповідальних лідерів, політиків, а раби чекають месію!

Якщо буде достатньо мудрості та й усвідомленої відповідальності, тоді «перезавантажуватимемо» ідеї, однак чомусь «перезавантажуємо» в основному поліклептиків (політичних клептоманів)...

Українська нація відстоює свою та не тільки свою Свободу. Ми зобов'язані, а не тільки маємо право, говорити не про нерішучість ООН, НАТО, ЄС, політиків, у тому числі і «своїх», а про їхню навіть не завжди приховану співучасть, потурання злочинному режиму. Агенти впливу, як правило, – корумповані політики. Вони заговорюють нас пустослів'ям про «верховенство права», замовчуючи основне – панування права та торжество справедливості

є тоді та лише тоді, коли воно гарантоване правом сили чи правом правомірного примушування. Злочинця, чи того хто помишляє вчинити злочин, можна та треба правомірно «зупинити» аж до фізичного знищення, а усе майно конфіскувати.

Агресор, терорист зневажає право. Він посягнув на святе – на наше Життя та Свободу. Вільні відповідальні громадяни, які правомірно відстоюють свої Життя та Свободу, правомірно знищують, а не вбивають злочинців-терористів.

Вище керівництво багатьох держав заявляє про готовність надавати допомогу Україні та про фактичне «заморожування» чи конфіскацію активів Росії, осіб наближених до Володимира Путіна тощо.

Висновки та пропозиції

Відповідальністю росіян є усунення чинного режиму під керівництвом президента Росії Володимира Путіна.

Реальна загроза у розумні строки конфіскації усього майна Росії та кожного росіянина можливо змусить росіян усунути чинний режим під керівництвом президента Росії Володимира Путіна, припинити війну та компенсувати шкоду Україні та Українському народу.

Російський неофашизм в особі президента Володимира Путіна - це відповідальність росіян. Адже Володимир Путін здійснює владу від імені росіян, а вони здійснюють владу безпосередньо.

Усі держави та народи, які називають себе демократіями, визнають верховенство права, зобов'язані вимагати від росіян – «народу, який здійснює владу безпосередньо»:

у розумні строки усунути чинний режим під керівництвом президента Росії Володимира Путіна, припинити війну та вивести війська з території України.

Невиконання росіянами цієї вимоги має «запустити» механізм компенсації усього майна Росії та усіх росіян повсюдно...

Активи «пособників» злочину конфіскувати – обов'язок відповідальних держав...

Буде правомірно конфіскувати та передати потерпілим Українцям активи усіх і кожного «пособника» військових злочинів путінського режиму. При цьому не забути і про українських і пов'язаних з ними пособників путінського режиму. Адже військовий злочинець з допомогою «пособників» у тому числі з мовчазної згоди зневажає право. Він посягнув на святе – на наше Життя та Свободу.

Майно злочинців та майно «пособників» буде лише матеріальною компенсацією за страждання.

1. Сушинський О.І. Рада національної безпеки і оборони – конституційно-правовий статус // *Вибори та демократія*. 2005. № 4(6). С. 23-32.

2. Сушинський О. І. Реформа місцевого самоврядування в Україні: вступ в аспекті проблематики // *Реформа місцевого самоврядування в Україні: сучасні тенденції та виклики* [Текст]: матеріали круглого столу (18 травня 2018 р., м. Львів)/ за наук. ред. проф. П. Гураля, проф. О. Сушинського. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2018. С. 4-18.

3. Сушинський О. І. Правова відповідальність: засади компетенційної концепції // *Вибори та демократія*. 2010. № 2-3(24-25). С. 83-91.

4. Сушинський О. І. Референдум та проблеми підконтрольності влади // *Вісник УАДУ*. 2000. №3. С. 90-98.

5. Сушинський О. І. Відповідальна республіка: доктринальні засади Конституції України // *Модернізація системи державного управління: теорія та практика* [текст]: матеріали наук. – практ. конф. за міжнар. участю, (20 квітня 2012 р.): пленарне засідання / за наук. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. С. 82-98.

6. Сушинський О. Субституційна відповідальність як гарантія найвищої соціальної цінності у проблематиці децентралізації // *Міжнародні та європейські стандарти місцевого самоврядування: проблеми імплементації в Україні* [Текст]: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (20 грудня 2019 р., м. Львів)/ за наук. ред. проф.

М. Микієвича, проф. О. Сушинського, доц. Р. Бедрія. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2020. С. 42-52.

7. Конституція України (Основний закон): Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 249. [Електронний ресурс] : Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: **01.05.2022**).

8. Основний закон Федеративної Республіки Німеччини, 23 травня 1949 // Електронний ресурс] : Режим доступу : https://www.1000dokumente.de/?c=dokument_de&dokument=0014_gru&l=ru&object=translation (дата звернення: **01.05.2021**).

9. KONSTITUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ z dnia 2 kwietnia 1997 r. // [Електронний ресурс] : Режим доступу : <https://wipolex.wipo.int/en/text/194982> (дата звернення: **01.05.2022**).

10. Конституція Республіки Польща от 2 апреля 1997 г. // [Електронний ресурс] : Режим доступу : <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/rosyjski/kon1.htm> (дата звернення: **01.05.2022**).

11. Конституція Республіки Польща от 2 апреля 1997 г. // [Електронний ресурс] : Режим доступу : <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/rosyjski/kon1.htm> (дата звернення: **01.05.2022**).

12. Конституція Польши (Республіки Польши) от 2 апреля 1997 г. // (текст Конституції приводиться по збірнику «Конституції держав Європи». Издательство НОРМА, 2001 г.). [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://constitution.garant.ru/DOC_3864857.htm. (дата звернення: **01.05.2022**).

13. Конституція Польши (Республіки Польши) от 2 апреля 1997 г. // (текст Конституції приводиться по збірнику «Конституції держав Європи». Издательство НОРМА, 2001 г.). [Електронний ресурс] : Режим доступу : http://constitution.garant.ru/DOC_3864857.htm. (дата звернення: **01.05.2022**).

14. Конституція Російської Федерації. Принята всенародним голосуванням 12 декабря 1993 года с изменениями, одобренными в ходе общероссийского голосования 1 июля 2020 года // [Електронний ресурс] : Режим доступу : <https://nangs.org/docs/konstitutsiya-rossijskoj-federatsii-pdf> (дата звернення: **01.05.2022**).

15. Конституція Білорусії // [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://nbuviap.gov.ua/asambleya/constitutions.php> (дата звернення: **01.05.2022**).

16. Опитування: 74% росіян підтримують війну в Україні, а 78% – схвалюють дії Путіна // [Електронний ресурс] : Режим доступу : <https://www.unian.ua/war/opituvannya-74-rosiyan-pidtrimuyut-viynu-v-ukrajini-a-78-shvalyuyut-diji-putina-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11778375.html> (дата звернення: **08.04.2022**).

Микола Буник

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка»

Утвердження публічного управління як вимога післявоєнного суспільного устрою

2015 року на зміну спеціальності *державне управління* прийшло *публічне управління та адміністрування*. Зросла кількість наукової та освітньої літератури з використанням терміну *публічне*. Однак це не означає, що змінився концептуальний підхід до управління і розуміння концепту *публічного*. *Публічне* або сприймається як синонім до державного, або протиставляється *державному* за принципом, що державне - це вертикальне управління, а публічне - горизонтальне, або доповнює (розширює) державне шляхом залучення до діяльності держави акторів громадянського суспільства і приватного сектору. Для більшості

науковців держава продовжує виступати ключовою категорією, тоді як *публічне* служить тільки певним якісним доповненням.

Деякі науковці продовжують виступати категорично проти *публічного* і пропонують повернутися назад до *державного*. Поняття «Публічне управління» проголошується як таке, що не відповідає «реально існуючій в Україні практиці державотворення», його впровадження в освітній і науковий простір «відбуваються керовано, у дусі так званого глобалістського порядку денного, концептуального демонтажу державних інститутів, “приватизації” основних функцій держави та інтеграції України в новий світовий устрій». «Вважаємо, що вчинене під гаслом демократизації та модернізації “вкидання” в галузь науки “державне управління” термінів “публічне управління” та “публічне адміністрування” є актом ідеологічної інтервенції та інформаційної війни, спрямованим на підірив концептуальних та методологічних засад цієї міждисциплінарної наукової царини»[1, с.20].

Минулого року були зроблені навіть кроки назад до державного, коли після кількох років викладання *публічної політики* в програмі Єдиного державного кваліфікаційного іспиту знову появилася *державна політика*.

Складається враження, що науковці і чиновники або не розуміють поняття публічного, або свідомо гальмують зміну концептуальних засад управління.

Термін *публічне* є усталеним терміном, який використовується у науковій та політико-адміністративній термінології Західних суспільств, і який позначає певний базовий концепт суспільних відносин, на якому ці суспільства будуються. Це не один з новомодних термінів, вигадуваним яких грішать сучасні експерти, а фундаментальна категорія з тисячолітньою історією.

Вже в працях Арістотеля ми знаходимо розрізнення індивідуального і суспільного, *Oikos and Polis*, приватного і публічного. Воно фіксує момент, коли людина визнається не просто як частина сім'ї, племені чи общини, а як самодостатній індивід з власними інтересами і відповідними правами, який разом з іншими індивідами об'єднується в громаду (поліс) заради спільного блага. Звичайно, за Арістотелем не всі люди є рівними, не всі вони однаковою мірою беруть участь у політичному житті, благо спільноти є вищим благом, ніж благо індивіда, але ідея спільноти «вільних та рівних людей»[2, 1255b] вже присутня. Політичні спільноти, побудовані за таким принципом, греки називали політея (*політеїа*), що пізніше римляни переклали як *res publica*.

Сучасне розуміння публічного управління можна найкраще передати формулою Лінкольна про «government of the people, by the people, for the people»[5]. Вона передбачає, що: 1) управління спрямовується на вирішення публічних завдань, суспільних проблем, досягнення спільного блага, 2) управління здійснюють самі громадяни, тобто доступ до управлінських посад не обмежений жодними привілеями чи соціальними статусами, 3) громадяни обирають уряд і визначають публічну політику, органи управління уповноважені громадою приймати рішення від її імені. Важливим є наявність всіх трьох компонентів. Певні суспільно важливі функції виконуються у всіх суспільствах, навіть пани дбали про своїх кріпаків чи рабів, а фашисти чи комуністи будували дороги, але таке (у)правління не можна назвати публічним. Найбільш повною мірою публічне управління реалізовується сьогодні в ліберальних демократіях.

Поняття *держави* у його сучасному розумінні теж має тривалу історію, але не настільки тривалу як поняття *публічного*. У пізньому середньовіччі з'являється уявлення про певний світовий порядок, божественну ієрархію, продовженням чи частиною яких є владні інститути на землі. Люди міняються, а інститути залишаються незмінними. «Імператор походить з людей, але імперія від Бога»...» [4, с.103]. Ця ідея ієрархічного порядку, який залишається незмінним і неприв'язаним до конкретних людей, знайшла пізніше свій розвиток в ідеї модерної абстрактної держави.

У кінці 18 - початку 19 століття *держава* стає центральним поняттям політичної теорії і центральним суб'єктом політичного життя. «Держава – це дійсність моральної ідеї – моральний дух... здійснення свободи» [3, с. 212-237] - проголошує Гегель. Ця концепція не заперечує відкрито публічного характеру держави, але подає державу як цінність в собі.

Держава проголошується як цінність в собі, як певна сакральна організація, а не інструмент задоволення спільних інтересів індивідів.

Марксисти, попри критику держави як інструменту насильства одного класу над іншим, не тільки не ліквідували державу, як це передбачалося в теорії, але довели її до максимального посилення через тотальний контроль держави над індивідом. Ідея публічного управління в марксизмі таврувалася як буржуазна і максимально видалялася як з суспільних наук, так і суспільного життя.

Сучасна дискусія про публічне і державне – це не про заперечення держави як такої (вона є і ще, ймовірно, довго буде залишатися центральним політичним інститутом), це про подолання тоталітарного минулого, це про встановлення акцентів і пріоритетів, це про характер взаємин між громадянами і органами публічної влади.

Досвід розвитку українського суспільства останніх років і особливо в час війни Росією показує, що в українців відсутній пієтет перед державою, що найбільшого успіху вони досягають, коли разом незалежно від статусу і посади борються за свою *res publica*. Цей досвід має стати основою для утвердження в Україні справжнього *публічного управління*.

1. Андреев С. О. Освітня галузь “публічне управління та адміністрування”: оцінка нововведення для науки і практики державного управління//Державне управління: теорія та практика • 1’2018 С.16-25 <http://www.e-ratp.academy.gov.ua/pages/dop/22/files/d6d6bb7b-d789-47a2-a59c-80f71cc63876.pdf> с.20

2. Арістотель Політика. Переклад з давньогрецької Олександр Кислюк – К.: Основи, 2003. – 239с.

3. Гегель Г. В. Ф. Основи філософії права, або природне право і державознавство / Пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. – К.: Юніверс, 2000. – 336 с.

4. Cynus of Pistoia цит за: Kantorowicz E.H. King’s Two Bodies: A Study in Mediaeval Political Theology. Princeton University Press, New Jersey 1997. – 568p.

5. Lincoln A. Gettysburg Address <https://www.historynet.com/gettysburg-address-text>

Галина Хаварівська

кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри державної
політики та врядування ІНДУ НУ
«Львівська політехніка»

Теоретичне осмислення поняття «праворозуміння»

Для побудови громадянського суспільства та правової держави особливого значення набуває питання праворозуміння як в юридичній науці, так і науці з державного управління. Проблема праворозуміння є визначальною і в розвитку демократичного врядування та публічного адміністрування, адже від того як правильно розуміють, тлумачать і застосовують правові норми на практиці чиновники різних рівнів і буде залежати ефективність державного управління. Тому актуальність питання праворозуміння, яке встановилося для визначення сутності та змісту права для публічного управління не викликає сумніву. Спробуємо більш детально зупинитися на цьому понятті.

Актуалізація дослідження феномена праворозуміння наприкінці ХХ ст. на пострадянському просторі була пов’язана з необхідністю формування нових національних правових систем, заснованих на інших ідеологічних засадах, пов’язаних із відмовою від марксистсько-ленінської ідеології та радянського праворозуміння. На сьогодні, порівнюючи різні правові системи, можна стверджувати, що в рамках кожної з них формується своє специфічне праворозуміння, яке відбиває історичні, культурні, релігійні, соціальні, ідеологічні та інші особливості розвитку суспільства.

Істотний вплив на множинність підходів до праворозуміння справив також бурхливий розвиток різноманітних наук, як природничих, так і суспільних і гуманітарних. Характерною рисою загальнонаукового розвитку в цих умовах є міжнаукові інтеграційні процеси. Все частішими у зв'язку з цим стають спроби використання здобутків одних галузей наукових знань для дослідження інших, зокрема й традиційних, внаслідок чого виникають нові наукові напрями на стиках різних наук, а нерідко й нові міждисциплінарні науки.

Праворозуміння як наукова категорія є сумою науково обґрунтованих знань про відповідне явище (тобто право) та розкриває не лише безпосередньо юридичний, але й політичний, соціальний, економічний, моральний та інші аспекти його змісту [1]. Як багатоаспектне явище право формується, створюється та розвивається під впливом різноманітних чинників об'єктивного й суб'єктивного характеру. Відбиваючи уявлення людей про право і ставлення до нього у соціумі, праворозуміння й саме постійно змінюється. У зв'язку з цим постають нові теоретичні й практичні питання, пошук відповідей на які здійснюється у площині дослідження розуміння права.

У сучасних дослідженнях переглядається потенціал праворозуміння як наукової категорії для розв'язання завдань юридичної та управлінської теорії й практики. Так, В. Плавич вивчає праворозуміння з огляду на його значення для різноманітних правових конструкцій і зокрема для правового регулювання, основу якого завжди закладає конкретна концепція праворозуміння [2]. І. Ситар досліджує його як методологічний інструментарій акультураційних процесів у праві, важливими для яких є історико-теоретичні аспекти праворозуміння. Відповідні наукові результати дають підстави розглядати праворозуміння як критерій для типології/класифікації правових систем [3]. При цьому специфічне праворозуміння, яке відображає історичні, соціальні, культурні, ідеологічні, релігійні та інші особливості розвитку суспільства й відбиває відповідні уявлення про право як таке К. Шелестов визначає як домінуюче у конкретній правовій системі.

Як вважає П. Рабінович, праворозуміння – це відображення в людській свідомості за допомогою права того явища, яке оцінюється як корисне для задоволення потреб існування і розвитку визначеного суб'єкта, або те яким чином суб'єкт суспільного життя розуміє право [4]. Право – це явище, котре тісно зв'язане з конкретним буттям, воно функціонує в глибинах життя, рухається у часі і змінюється разом з ним, і незважаючи на те що у праві знаходять своє втілення такі цінності як ідеали справедливості, свободи, рівності, все ж таки їх зміст з плином часу також зазнає змін, оскільки з'являються нові зв'язки, прояви, грані, виміри, які вимагають поглибленого їх осмислення. Розвивається, змінюючись, також низка чинників, які впливають на праворозуміння - релігійних, цивілізаційних, моральних, міжнародних, національних. І сподіватися на те, що колись в дискусіях про праворозуміння буде поставлена крапка, і ми зможемо досягти єдиної правильної відповіді на те, що таке право - не варто.

У науково-теоретичній літературі проблема визначення праворозуміння залишається однією з найбільш дискусійних, що виражається в тому, що думки вчених зводяться до різних його трактувань: до змісту праворозуміння входить сутність права, його зміст та роль у регулюванні суспільних відносин, його характеристики, ознаки та особливості його проявів. Але більшість дослідників поняття праворозуміння розкриває через поняття пізнання, яке включає в себе усвідомлення та осмислення самого права. Відбиваючи уявлення людей про право і ставлення до нього у соціумі, праворозуміння й саме постійно змінюється. Сам термін «праворозуміння» є об'єктом, який одночасно входить у сферу досліджень філософії права і теорії права, що пояснюється багатогранністю і складністю права як об'єкта наукового пізнання.

Вітчизняні вчені переважно поділяють думку, що праворозуміння – наукова категорія, яка відображає не лише процес, але й результат цілеспрямованої розумової діяльності людини та охоплює пізнання права, його оцінку і ставлення до нього як до цілісного соціального явища. У сучасних дослідженнях праворозуміння переважно розглядається як категорія доктринальної правосвідомості, в той же час переглядається її потенціал для розв'язання завдань юридичної та управлінської теорії та практики.

Праворозуміння також вивчають з огляду на значення для правового регулювання як критерій класифікації правових систем. Процес праворозуміння є важливою і актуальною категорією, оскільки від розуміння права залежить його реалізація та застосування.

Водночас можна зазначити, що європейська загальнотеоретична правова наука не використовує таке поняття, як праворозуміння, хоча в її межах досліджується розуміння самого права, тому акцент робиться на саме явище, а не на схему - суб'єкт пізнання – об'єкт пізнання – засоби пізнання – результат пізнання, тому не йдеться про окрему «наукову категорію».

Усвідомлене розуміння ціннісних аспектів сучасних підходів праворозуміння є результатом послідовної та системної роботи у сфері підвищення рівня правової культури правозастосовних суб'єктів, врахування ними напрацювань, які існують на доктринальному рівні пізнання права.

Таким чином, праворозуміння є науковою категорією, що пов'язується з науковим пізнанням та розумінням права. Воно проявляється у відображенні розумової діяльності людини і спрямоване на пізнання права та правової дійсності, його оцінювання і ставлення до нього як до соціального явища й фундаментальної цінності сучасного цивілізаційного світу.

1. Рябовол Л. Т. Праворозуміння як категорія юридичної науки Порівняльно-аналітичне право. [Електронний ресурс] / Л. Т. Рябовол // 2019. № 5. – С. 47–50. Режим доступу : http://pap.in.ua/5_2018/11.pdf.

2. Плавич В. П. Феномен права як соціорегулятор і модель правової дійсності / В. П. Плавич // Часопис Київського університету права. – 2011. – №. 1. – С. 9–13.

3. Ситар І. Праворозуміння як методологічний інструментарій акультураційних процесів (у контексті класифікації правових систем) / І. Ситар// National Law Journal: theory and practice. – 2014 (June). – С. 40–43.

4. Рабінович П. Праворозуміння «природне» та «легістське»: неминучість співіснування / П. Рабінович // Право України. – 2009. – № 3. – С. 65–70.

Андрій Ліпенцев

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри регіонального та
місцевого розвитку ІНДУ НУ «Львівська
політехніка»

Оксана Романюк

аспірантка кафедри регіонального та
місцевого розвитку ІНДУ НУ «Львівська
політехніка», головний спеціаліст
регіонального відділу адміністрування
Державного реєстру виборців апарату
Волинської облдержадміністрації

Зарубіжний досвід створення сприятливого середовища для розвитку гендерного лідерства

Початок XXI століття характеризується складними соціальними відносинами, кардинальними змінами в політичних й соціально-економічних сферах суспільного життя, що впливає на явище глобалізації стосовно взаємодії зі світом кожної країни та розвиток інтелектуального людського ресурсу.

Цілком очевидно, що ці процеси суттєво впливають й на систему публічного управління. Такий вектор турбулентних змін потребує не лише певних технологічних видозмін, але й нововведень у реалізації державних завдань та прийняття управлінських рішень. Старі принципи/методи управління втрачають свою ефективність, тому відповідно виникає потреба у суттєвому вдосконаленні кадрового потенціалу та формуванні дієздатного лідерства. Зокрема, для здійснення ефективного управління людським потенціалом системі публічного управління потрібні управлінці/керівники нової генерації з високим рівнем професіоналізму та самореалізації, лідери з новим мисленням, сучасними знаннями, та усвідомленням відповідальності перед суспільством за свою діяльність.

Тож сьогодні уже цілком природним для сучасного суспільства є те, що керівні посади у сфері публічного управління займають представниці «слабкої статі».

Проблема лідерства в публічному управлінні постійно перебуває в полі зору зарубіжних науковців, які у своїх дослідженнях намагаються досягнути всі грані феномену лідерства, серед них: А. Адлер, К. Левін, Р. Бейлс, Р. Танненбаум, І. Вешлер, Ф. Масарик, П. Друкер, Ф. Фідлер, В. Врум, Ф. Йеттон, П. Херсі, В. Басс, Конгер, Р. Канунго, А. Філлей, Р. Хауса, С. Керр, Ф. Фідлера та ін.

Відповідно до спрямованості нашого дослідження, а саме вивчення гендерних аспектів лідерства в органах влади, проаналізуємо відповідний зарубіжний досвід.

У найкращих зарубіжних практиках управління людськими ресурсами наголос робиться на розвитку персоналу, всебічному сприянні самореалізації працівника, мотивації до сумлінної та ефективної роботи, а також на визначення оптимальної організаційної структури та встановлення єдиної для всіх корпоративної культури [1].

Фактично від самого початку заснування Європейського Союзу принципи гендерної рівності втілюються в ньому на рівні державної гендерної політики країн-членів ЄС. Сьогодні держави Євросоюзу є лідерами серед усіх країн світу за кількістю залучення жінок до національних парламентів. І на рівні структур Європейської співдружності жінки становлять більше 30 % членів Європарламенту [2, с.407].

Розвиток лідерства в європейських країнах розглядається в контексті визнання і підтримки публічної служби як конкурентоспроможного, привабливого місця праці, здатного привернути та утримати найкращі кадри, кваліфікованих працівників (workplace of choice & attraction-selection-attrition (ASA) cycle). Така концепція зумовлює і основні підходи до управління людськими ресурсами публічної служби, які мають сприяти забезпеченню її успіху та впевненого майбутнього. Серед спільних тенденцій у багатьох країнах є те, що більше уваги та часу нині присвячується питанню розвитку лідерів, забезпеченню відкритості, відзначенню та заохоченню результативної діяльності. Розвиток лідерства розглядається крізь призму кращого забезпечення відповідності суспільним інтересам, здатності краще їх представляти та діяти у публічних (національних) інтересах. Деякі країни утворили спеціальні інституції для розвитку лідерства, наприклад, у Швеції – Національна рада з питань якості та розвитку (National Council for Quality and Development); інші посилили наголос на питаннях лідерства в існуючих програмах та запровадили нові тренінги для вищого управлінського корпусу. Органи влади також користуються і програмами мережових міжнародних шкіл, наприклад, Європейського інституту державного управління (EIPA) та приватних організацій [7, с.81].

У розвинених країнах світу діє Центр креативного лідерства (Center for Creative Leadership) – провідна установа, що здійснює вивчення потреб та проводить навчання для різних зацікавлених сторін, вона працює понад 40 років у 120 країнах світу, зокрема у Північній та Південній Америках, Західній та Східній Європі та Азії [1]. Навчання за програмами в Центрі креативного лідерства дає лідерам розуміння того, як їхня особистість, їхній стиль, впливає на поведінку та результативність інших, розуміння особливостей власної реакції на зміни та більш ефективно ведення проєктів та змін; краще розуміння того, як ефективніше надавати і отримувати зворотний зв'язок, розвивати та підтримувати стосунки та продуктивну співпрацю; як побачити та розвивати повною мірою потенціал інших та краще управляти собою [7, с 111].

Програми розвитку лідерства спираються на інтерактивні методики навчання. Оскільки розвиток компетенцій лідерства неможливий шляхом виключно інформування, формування компетенцій передбачає відповідне ставлення та поведінку, тому програми навчання та розвитку лідерства носять практично орієнтований характер. Крім власне тренінгів, заохочуються також інші форми та способи підтримки розвитку працівників органів публічної влади, зокрема, шляхом розвитку мереж, обміну досвідом, проведення різних короткострокових заходів за участі запрошених гостей, обговорення актуальних питань, надання індивідуальних консультацій, реалізації програм менторства та наставництва, скерування працівника для спостереження за роботою на інших посадах (job shadowing) тощо [6, с. 104].

У 2000 році Європейський інститут адміністративного управління (European Institute of Public Administration, EIPA), що працює під егідою Європейської комісії, на базі європейської моделі досконалості EFQM розробив модель оцінки менеджменту в організаціях, що фінансуються з державного або муніципального бюджету (Common Assessment Framework –CAF). Модель CAF використовується в програмах реформування державного і муніципального управління європейських країн, для порівняльного аналізу систем управління європейських держав, а також, для виявлення і поширення кращого досвіду (бенчмаркінгу) [5, с. 136].

Разом з тим вважаємо, що важливо розглянути окремі аспекти того, що саме зроблено окремими європейськими країнами для формування та розвитку гендерного лідерства в системі органів державної влади.

Швейцарський досвід. У Швейцарії велика увага приділяється саме правильному початковому відбору фахівців для роботи в системі органів публічної влади. Відбір людей в систему публічного управління в цій країні не базується на іспитах. Кожний рівень муніципального управління наймає людей згідно з місцевими правилами та резюме кандидатів. Відбір відбувається за відкритим конкурсом і співбесідою з майбутнім прямим керівником. Допустима досить велика свобода дій для державних роботодавців. Для рекрутингу досить часто використовуються соціальні мережі (Facebook, LinkedIn), а також велика кількість спеціалізованих порталів, спеціально для пошуку працівників органів публічної влади (Federal jobs portal: www.stelle.admin.ch/stelle/fr/home.html). До уваги приймаються також особисті якості та здатність і бажання постійно навчатись. Кожна адміністрація має HR-офіс. Організація OFPER керує федеральною HR-політикою. Освіту потенційним працівникам можна отримати в 10 швейцарських університетах, 5 з яких є у списку топ 200 університетів згідно з рейтингом Times (Женева, Лазанья, Берн, Цюрих, Базель). Також популярність має спеціалізований інститут публічного адміністрування (IDNEAP) [8, с. 122].

Однією із головних складових створення сприятливого середовища для формування та розвитку лідерства у сфері публічного управління Швейцарії є активна співпраця органів державної влади, вищих навчальних закладів і бізнесу. Власне така співпраця суттєво підвищує якість та ефективність публічного управління.

Шведський досвід. Питання формування гендерного лідерства в Швеції вирішують як на законодавчому рівні, так і шляхом кадрового планування з подальшим навчанням та підвищенням кваліфікації кадрів. На початку 90-х років уряд країни запропонував проводити для вищих державних службовців спеціальні семінари щодо рівності чоловіків та жінок. Згодом такі семінари проводились як для голів регіональних адміністрацій, так і для інших категорій державних службовців тощо.

Також у Швеції діє так званий метод трьох Р: репрезентація, ресурси, реальність. Завдання репрезентації передбачає, що необхідно підрахувати всіх людей: персонал, керівництво, клієнтів, постачальників, користувачів і всіх зацікавлених для з'ясування загальної кількості чоловіків і жінок у всіх категоріях, тобто скільки чоловіків і скільки жінок перебуває у керівництві, скільки працює з клієнтами і т.п. Крім того, необхідно з'ясувати як розподілено ресурси (фінансові, часові, інформаційні, людські) між чоловіками та жінками. І, нарешті, слід реально знати чому репрезентація і розподіл ресурсів нерівні

серед жінок та чоловіків. Такий комплексний аналіз проблеми дозволяє вирішувати її системно [2, с. 407].

Проте варто зауважити, що лише після уведення окремих механізмів стосовно врегулювання співвідношення чоловіків та жінок в органах влади та політиці (політика „позитивних дій”) ситуація щодо формування та впровадження у Скандинавських країнах гендерного лідерства значно поліпшилась. Вважаємо, що варто погодитись з думкою І. Ворчакової, що велику роль зіграв рішучий настрій самих скандинавських феміністок, які домоглися корінного перелому в ідеології, соціальних і політичних інститутах суспільства з урахуванням інтересів, цінностей і переваг жінок. [2, с. 407]. «Ми не хочемо отримати тільки шматок пирога. Ми хочемо змінити основний рецепт його приготування», – заявила одна норвезька феміністка [3, с. 187].

Варто наголосити, що за результатами такої активної діяльності уряд Швеції створив міністерство з питань рівноправ'я і державну комісію з рівноправ'я, омбудсмена з питань рівноправ'я. Згодом, у 1991 році, прийнято Закон про рівноправ'я жінок і чоловіків, головними завданнями якого були забезпечення зайнятості, поліпшення умов праці і можливостей кар'єрного зростання, розробка роботодавцями відповідних щорічних планів заходів стосовно забезпечення збалансованого представництва як чоловіків, так і жінок. Відповідно у 1995 році жінки в уряді вже займали більше 50% посад. У 1998 році було розроблено та прийнято спеціальну урядову програму, де було передбачено звітування перед парламентом про положення жінок в державних органах управління з метою поетапного підвищення представництва жінок.

Данія. У 1963 році з метою забезпечення безперервної освіти для державних службовців була створена Датська школа державного управління з розвитку лідерського потенціалу державних службовців, що з 2000 року забезпечує експертизу з управлінського розвитку Європейської Комісії.

Окрім того, прийнято закони про рівні можливості, принцип гендерної рівності в усіх сферах життєдіяльності суспільства та про рівний підхід до чоловіків і жінок під час прийому на роботу. З метою збалансування представництва чоловіків і жінок у владних структурах, уряд Данії ухвалив закони про рівність чоловіків і жінок при призначенні їх членами громадських комітетів, та про рівні можливості чоловіків і жінок для заняття виконавчих посад.

Ще одним прикладом навчальних програм для державних лідерів є програма «Долаючи бар'єри» [10]. Цільовою аудиторією цієї програми є вищі державні службовці – жінки. Програма спрямована на їх підтримку у визначенні та подоланні бар'єрів, детермінованих національною та корпоративною культурою, персональними і гендерними традиціями. Через формування бачення та за допомогою інших інноваційних методів здійснюється оцінювання різноманітності учасників і переваг від цього для того, щоб знайти нові рішення та досягти максимальних результатів. Програма містить як практичну, так і теоретичну частини з акцентом на стратегічному лідерстві в організаціях, які діють у державному та політичному середовищі. Програма сфокусована на трьох важливих аспектах для керівників вищого рівня: стратегічне лідерство, інтернаціоналізм, різноманіття (diversity) [4, с.187].

У ХХІ столітті жінкам зробити кар'єру в публічній службі набагато складніше, ніж чоловікам. Хоча вважаємо, що саме жінки здатні суттєво вплинути на подальший розвиток публічної служби в умовах сьогодення. Яскравим прикладом може бути перша леді, а також талановитий політичний діяч Філіппін Імельда Маркос, журналісти та народ республіки назвали її «сталевий метелик» за вроду, холодний розум та непохитний характер в несподіваних політичних ситуаціях. Під час холодної війни Імельда як представник президента здійснила десятки дипломатичних місій та зуміла вибудувати відносини з представниками комуністичних і капіталістичних держав. Цій жінці вдалось переконати лівійського лідера Муамара Каддафі виступити посередником між урядом Філіппін і ісламськими сепаратистами. Як результат - у Тріполі було підписано ряд мирних угод щодо

протистояння між урядом Філіппін і ісламськими сепаратистами національно - визвольного фронту моро.

Оскільки світ переходить від капіталізму до епохи, коли головною цінністю стає талант, а успіх держави визначається його інноваційністю, виграти буде той, хто зможе успішно інтегрувати жінок у ці процеси, зазначають у ВЕФ [9].

З огляду на поставлені у дослідженні завдання в ролі висновків зазначимо таке:

1. Узагальнені здобутки висвітленого позитивного загальноєвропейського досвіду та конкретного досвіду таких країн як Швейцарія, Швеція і Данія щодо запровадження гендерного лідерства є корисним для кадрової складової сфери публічного управління сучасної України, а окремі елементи та механізми можуть бути адаптовані й імplementовані в українське сьогодення.

2. Адаптувати та застосувати досвід європейських країн щодо формування та розвитку гендерного лідерства в Україні можливо шляхом:

- запровадження інноваційної корпоративної культури в публічному управлінні (впровадження підходів «family-friendly» (сімейно-дружнє середовище), «work-life policies» (політика роботи та приватного життя) та «civil service club» (клуб публічної служби), «attraction-selection-attrition (ASA) cycle» (для утримання талантів врахування закономірностей циклу «приваблення/притягнення-відбір-виснаження/зникнення»[11]);

- вироблення стратегії та створення системи щодо формування гендерного лідерства в сфері публічного управління, вищих навчальних закладах, центрах підвищення кваліфікації працівників органів публічної влади;

- впровадження програм розвитку гендерного лідерства в органах публічної служби до програм навчання та підвищення кваліфікації державних службовців як одного з напрямків модернізації системи підготовки лідерів у системі публічного управління.

Реалізація зазначених шляхів адаптації та імplementації позитивного європейського досвіду щодо формування гендерного лідерства у сфері публічного управління сучасної України у перспективі може слугувати предметом подальших наукових розвідок науки публічного управління.

1. Антонова Л. В. Застосування європейського досвіду запровадження інноваційних механізмів формування лідерства в сфері публічного управління сучасної України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2019. № 9. – URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1886> (дата звернення: 10.05.2022). DOI: 10.32702/2307-2156-2019.9.3

2. Ворчакова І. Є. Гендерна політика в Україні: можливості та перспективи. Молодий вчений, 2019, 1 (2): 405-408.

3. Ворчакова І.Є. Рівень участі жінок в соціально-політичному житті Скандинавських країн / І.Є. Ворчакова // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – Київ; Миколаїв: Український центр політичного менеджменту, 2009. – Вип. 16. – С. 424-431.

4. Калашнікова С.А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки управлінців-лідерів в умовах сучасних суспільних трансформацій: дис. ... док. пед. Наук : 13.00.06. Київ, 2011. 212 с.

5. Олексюк Л. В. Механізми державного регулювання електронного доступу до публічної інформації та відкритих даних: дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02. Київ, 2018. 257 с.

6. Розвиток лідерства / Л. Бізо, І. Ібрагімова, О. Кікоть, Є. Барань, Т.Федорів ; за заг. ред. І. Ібрагімової. К. : Проект «Реформа управління персоналом на державній службі в Україні», 2012. 400 с.

7. Хаїтов П. О. Розвиток трансформаційного лідерства на державній службі : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03. Дніпро, 2017. 212 с.

8. Юзькова О. І. Зарубіжний досвід інноваційного лідерства в державному управлінні: можливості адаптації в Україні. Публічне управління та митне адміністрування. № 2 (21). 2019. С. 119–127.
9. На подолання гендерної економічної нерівності потрібно 217 років. Економічна правда. 2 листопада. 2017 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2017/11/2/630755/> (дата звернення: 14.03.2022).
10. Danish School of Public Administration [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfhnet.dk>. – Назва з екрану.
11. Benjamin Schneider .The people make the place.// Personnel Psihology. Volume 40, Issue 3. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/toc/17446570/1987/40/3>. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1987.tb00609.x>

Григорій Іщенко

кандидат медичних наук, докторант ІНДУ
НУ «Львівська політехніка»

Автономізація закладів охорони здоров'я України

Більшість медичних закладів в Україні – це спадок пострадянського часу: починаючи від стану приміщень та обладнання і закінчуючи рівнем сервісу надання послуг серед персоналу. Враховуючи, що медичний ринок в Україні є дуже перспективним, за останні роки ми бачимо зростання кількості приватних медичних закладів, що мають набагато краще медичне устаткування та умови для надання послуг. Державним та комунальним закладам за таких умов конкурувати вкрай важко. Подібний стан є неприпустимим, оскільки підриває довіру держави як гаранта надання якісної медичної допомоги.

Починаючи з 1 квітня 2020 року в ході медичної реформи опинились в стані, коли вони не готові до повної автономізації, що характеризується на самостійне забезпечення власних потреб за рахунок оплати за надання медичних послуг. З одного боку це матеріально-технічне забезпечення, з іншого - це неякісний менеджмент в розрізі сервісу при наданні послуг [5].

Враховуючи, що фінансування медичної сфери з боку держави є оплата послуг відповідно до переліку гарантованих медичних послуг через НСЗУ, та додаткового фінансування не передбачається, окрім фінансування з місцевих бюджетів, державно-приватне партнерство є ефективним шляхом вирішення фінансового питання та проблеми менеджменту. Залучення приватного сектору дасть змогу конкурувати бюджетним та комунальним закладам з приватними медичними центрами.

Прикладами державного-приватного партнерства (ДПП) в міжнародній практиці є підвищення ефективності реалізації соціальної функції держави.

Незважаючи на велику кількість наукових робіт, присвячених державно-приватному партнерству серед закордонних та вітчизняних авторів, досить залишаються нерозкритими питання співпраці державного та приватного сектора у сфері охорони здоров'я в Україні.

Наразі відсутність єдиного підходу щодо способів взаємодії державних та комунальних закладів охорони здоров'я і бізнесу гальмує ефективний діалог та співпрацю. Тому з метою подолання розриву у розумінні сутності механізмів державно-приватного партнерства між закладами охорони здоров'я та потенційними інвесторами, а також заради популяризації найкращих практик реалізації спільних проєктів, Міністерство охорони здоров'я України (далі – МОЗ) створило робочу групу з питань впровадження механізмів державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я (далі – робоча група). Експерти робочої групи розробили методичні рекомендації, які стануть у пригоді як органам державної влади та місцевого самоврядування, так і безпосередньо лікарням та потенційним інвесторам. У методичних рекомендаціях під взаємодією державного (публічного) та приватного секторів (партнерів) розуміють взаємовигідну співпрацю державних органів,

органів місцевого самоврядування, державних та комунальних закладів охорони здоров'я, з одного боку, та бізнесу (суб'єктів господарювання) – з іншого, метою якої є задоволення публічного інтересу у створенні та функціонуванні ефективної системи охорони здоров'я, ключовим пріоритетом якої мають стати доступні та якісні медичні послуги, що надаватимуться населенню. Однією з форм такої взаємодії є державно-приватне партнерство (ДПП), на практичних аспектах реалізації якого акцентована увага у цих методичних рекомендаціях.

Безперечно, можливість планування та реалізації проєктів ДПП у сфері охорони здоров'я залежить від загальних тенденцій розвитку ДПП в Україні. У цьому напрямку до ключових пріоритетів держави належать, зокрема, подальше вдосконалення чинного законодавства у сфері ДПП (доопрацювання та прийняття проєктів законів реєстр. № 8125, 8128 від 15.03.2018), а також підготовка кваліфікованих кадрів (посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування), які володітимуть необхідними знаннями та навичками підготовки та структурування проєктів ДПП (будь-якої галузевої належності, у т.ч. у сфері охорони здоров'я), проведення аналізу ефективності здійснення ДПП та моніторингу виконання договору про ДПП тощо. Тим не менше, специфіка проєктів ДПП у сфері охорони здоров'я вимагає окремої уваги з огляду на додаткові вимоги, зумовлені пріоритетом соціальної спрямованості будь-якого проєкта ДПП у цій сфері, а також враховуючи необхідність взяття до уваги тенденцій медичної реформи, її напрямків, актуальних досягнень та подальших кроків.

Узагальнюючи, можна сказати, що основними перевагами автономізації закладів охорони здоров'я є адміністративна, фінансова та господарська самостійність, адже:

- керівник закладу охорони здоров'я отримує значно більшу свободу у розпорядженні активами, фінансами, у формуванні кадрової політики комунального некомерційного підприємства та визначенні внутрішньої організаційної структури закладу;

- з'являється можливість самостійно встановлювати будь-які форми оплати праці працівників, що допускаються законодавством;

- фінансування здійснюється не за постатейним кошторисом витрат, а на основі власного фінансового плану, що дозволяє бути більш гнучкими та самостійними у прийнятті рішень порівняно із бюджетними установами;

- надається право утворювати об'єднання підприємств з іншими закладами охорони здоров'я – комунальними некомерційними підприємствами з метою перерозподілу функцій між ними та спільної оптимізації використання матеріальних, людських та фінансових ресурсів закладів охорони здоров'я – членів об'єднання;

- можна наймати за договорами підряду лікарів фізичних осіб – підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію на здійснення господарської діяльності з медичної практики.

Важливо уточнити, що зміна основного виду діяльності комунального закладу охорони здоров'я з медичного обслуговування населення (медична практика) у зв'язку з його реорганізацією забороняється. При цьому треба розуміти, що під час зміни організаційно-правової форми повністю зберігається форма власності, тобто державні бюджетні заклади охорони здоров'я залишаються державними, комунальні – комунальними.

Мар'яна Вовжиняк

старший викладач кафедри державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка»

Формування інформаційної компетентності публічних службовців в умовах війни

Інформаційна компетентність як одна зі складових професійної компетентності публічних службовців особливо актуальна в умовах війни.

З початком російської агресії в інформаційному просторі та наукових працях почастишало використання поняття «інформаційна гігієна». Цей вислів не має конкретного наукового трактування, але словник Collins English Dictionary визначає інформаційну гігієну як ретельну оцінку інформації, яку людина споживає та поширює [5]. З'явилось також багато порад експертів як дотримуватись інформаційної гігієни. Медіаекспертка Оксана Мороз виділяє таких сім правил інформаційної гігієни [1]:

1. Уміння відрізнити правду від брехні в інформаційному просторі. Саме з нього починається формування інформаційної гігієни.
2. Зрозуміти розрізненість інформаційного поля.
3. Читати новини та аналітику на медійних ресурсах з «Білого списку» Інституту масової інформації.
4. Виконати аудит свого інформаційного поля.
5. Не поширювати інформацію, яка спричиняє розкол у суспільстві.
6. Уміти розпізнати слід фейку.
7. Не брати інформацію з російських джерел.

Експерти також нагадують дбати про свою безпеку в соцмережах, адже звідти беремо велику кульку інформації [2]. Також варто спочатку подумати кому буде цікава наша думка і що в ній нового, перед тим, як її публікувати [3].

У Стратегії інформаційної безпеки вказано такі глобальні виклики та загрози інформаційній безпеці [4]:

- збільшення кількості глобальних дезінформаційних кампаній;
- інформаційна політика Російської Федерації - загроза не лише для України, але й для інших демократичних держав;
- соціальні мережі як суб'єкти впливу в інформаційному просторі;
- недостатній рівень медіаграмотності (медіакультури) в умовах стрімкого розвитку цифрових технологій.

Варто зазначити, що інформаційна безпека, кібербезпека та цифрова грамотність є пріоритетними напрямками підвищення кваліфікації державних службовців за короткостроковими програмами у 2022 році.

Зважаючи на особливу актуальність цієї тематики, викладачі кафедри державної політики та врядування Навчально-наукового інституту державного управління Національного університету «Львівська політехніка» розробили загальну короткострокову програму підвищення кваліфікації «Інформаційна безпека публічних службовців». Програма передбачена для державних службовців, які займають посади державної служби категорій «Б» та «В», посадових осіб місцевого самоврядування.

Мета програми - підвищення рівня теоретичних і практичних компетентностей публічних службовців з питань інформаційної безпеки; формування навичок інформаційної безпеки особистості.

Очікуваними результатами навчання є:

- 1). Знання:
 - засад і принципів державної політики у сфері інформаційної безпеки;
 - теоретичних та організаційно-правових засад забезпечення інформаційної безпеки України;
 - сутності, особливостей та інструментів сучасних інформаційних війн;
 - загроз в інформаційній сфері та напрямків забезпечення інформаційної безпеки України в умовах російської агресії;
 - принципів інформаційної безпеки особистості під час віртуальних комунікацій.
- 2). Уміння:

-дотримуватися норм забезпечення інформаційної безпеки;
-використовувати інструменти забезпечення інформаційної безпеки та нейтралізації інформаційних інтервенцій;
-виявляти загрози та вживати заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України;

-виявляти фейки та дезінформацію в процесі інформаційно-віртуальних впливів.

3). Навички:

-виявлення та нейтралізації загроз українським національним інтересам в інформаційній сфері України;
-реалізації інформаційної стратегії України в умовах російської агресії;
-інформаційної гігієни, зокрема розрізнення наративів правди та неправди в процесі віртуальних комунікацій.

Програма складається з чотирьох тем.

I. Теоретичні та організаційно-правові засади забезпечення інформаційної безпеки України.

1. Інформаційна безпека як складова національної безпеки.
2. Правова основа забезпечення інформаційної безпеки України.
3. Система забезпечення інформаційної безпеки України.
4. Державна політика забезпечення інформаційної безпеки.

II. Сутність, особливості та інструменти сучасних інформаційних війн.

1. Захист інформаційного простору в умовах інформаційних війн.
2. Ідеології та базові цінності суспільства.
3. Сміслові війни: історії, аналогії та метафори.
4. Інформаційні / психологічні операції: цифри, символи, факти.

III. Забезпечення інформаційної безпеки України в умовах російської агресії.

1. Особливості, зміст та причини гібридної війни Росії проти України.
2. Проблеми та помилки інформаційної політики України в період російсько-українського конфлікту.
3. Українська національна ідея як концептуальна основа інформаційної стратегії України.
4. Формування нової інформаційної стратегії України в умовах російської агресії.

IV. Інформаційна безпека особистості в процесі віртуальних комунікацій.

1. Принципи інформаційної безпеки особистості.
2. Інформаційна гігієна публічних службовців.
3. Практичні засади виявлення фейків та маніпуляцій під час віртуальних комунікацій.

Отже, формування і розвиток інформаційної компетентності публічних службовців в період війни є особливо актуальним. На нашу думку, усі публічні службовці повинні пройти курс підвищення кваліфікації з інформаційної безпеки.

1. Інформаційна гігієна під час війни: 7 базових правил. URL: <https://osvitoria.media/experience/informatsijna-gigiyena-pid-chas-vijny-7-bazovyh-pravyh/>
2. Інформаційна гігієна під час війни: як зберегти холодну голову і здоровий глузд. URL: <https://happymonday.ua/informatsijna-gigiyena-pid-chas-vijny/>
3. Інформаційна гігієна під час війни. Поради науковця. URL: <https://nrfu.org.ua/news/informacijna-gigiyena-pid-chas-vijny-porady-naukovcya/>
4. Стратегія інформаційної безпеки: Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021>
5. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/submission/22205/information+hygiene>

Микола Назаренко

аспірант кафедри державної політики та
врядування ІНДУ НУ «Львівська
політехніка»

Застосування цивільно-правової відповідальності до правоохоронних органів як запорука удосконалення системи публічного управління

Відповідно до Конституції України ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення [2]. Тобто, ця норма надає право застосовувати два і більше видів юридичної відповідальності за скоєне правопорушення. Відповідно до ЗУ «Про Національну поліцію», у разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність [4]. Часто трапляються випадки, коли помилково вважають, що догана чи попередження є достатнім покаранням для працівника правоохоронної системи. Більше того, наявність такого дисциплінарного покарання використовується для того, щоб унеможливити накладення більш тяжкого покарання, передбаченого іншими видами юридичної відповідальності. Така практика часто використовується системою правоохоронних органів для «покривання» проступків своїх же працівників, мовляв, цей працівник уже поніс достатнє покарання, тому питання щодо притягнення його до тяжчої відповідальності можна вважати закритим. Тобто, дисциплінарне стягнення у таких випадках помилково вважають основним покаранням, хоча згідно з законодавством воно повинно бути додатковим покаранням, яке застосовується поряд із основним. Так, відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції України, поліцейських, яких в установленому порядку притягнуто до адміністративної, кримінальної або цивільно-правової відповідальності, одночасно може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності [1].

Норми вітчизняного законодавства, зокрема Кримінального кодексу України, передбачають відповідальність за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу, а також за вчинення службової недбалості. Однак, існують дві серйозні перешкоди для того, щоб притягнути працівника правоохоронного органу до кримінальної відповідальності. Першою перешкодою є те, що ведення досудового розслідування у кримінальному провадженні, а також встановлення та доведення вини працівника правоохоронного органу, буде здійснюватися самою ж правоохоронною системою, яка у більшості випадків буде упередженою. Друга проблема полягає в тому, що такі види злочинів повинні завдати істотної шкоди. Відповідно до положень Кримінального кодексу України, істотною шкодою у цих випадках вважається шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, тобто 1700 гривень.

Одним з наслідків ганебної пострадянської практики працівників правоохоронних органів щодо так званого «кришування» злочинів або ж просто уникнення зайвої роботи є те, що працівники правоохоронних органів часто не вносять повідомлення про злочини до Єдиного реєстру досудових розслідувань. І щоб це не виглядало як умисне покривання злочинності, та щоб уникнути відповідальності, правоохоронна система використовує фразу «допущення певних процесуальних недоліків». У результаті злочини навіть не починають розслідуватися, а злочинці, відчуючи свою безкарність, стають більш вмотивованими до вчинення нових злочинів. Письмовими скаргами до вищих правоохоронних органів не можливо нічого добитися, адже як правило приходиться відповідь про те, що в результаті проведення перевірки порушень з боку працівників поліції не встановлено. Така ж ситуація трапилася у наведеному прикладі. Особа безрезультатно через урядову гарячу лінію подала 07.09.2019 скаргу на неправомірні дії працівників поліції. Скарга в прокуратуру, подана 27.09.2019, була більш дієвою, після чого відомості про злочин були зареєстровані належним

чином. Однак, практично місяць особі доводилося добиватися того, щоб поліція належним чином внесла відомості про злочин до реєстру. Тому, логічно припустити що у зв'язку з такою несправедливою ситуацією була завдана певна шкода і хтось повинен понести за це відповідальність. Кримінальної відповідальності працівники поліції навчилися з легкістю уникати, та до дисциплінарної відповідальності у цьому випадку ніхто б нікого не притягував, адже вищі органи не бачили у діях працівників поліції жодних порушень.

Для відновлення справедливості особа вирішила звернутися до судової системи. Відтак, 24.02.2020 було подано позовну заяву до адміністративного суду з двома вимогами – визнати дії щодо неналежного розгляду скарг неправомірними та відшкодувати завдану шкоду. 29.04.2020 було винесено судові рішення, яким дії працівників поліції було визнано незаконними, однак у відшкодуванні матеріальної та моральної шкоди особі було відмовлено. Не погоджуючись з таким рішенням, було подано апеляційну скаргу, та в результаті 15.09.2020 особі було присуджено відшкодування шкоди у розмірі 2000 гривень. Щоб отримати кошти, присуджені судовим рішенням, необхідно було додатково написати декілька заяв у декілька інстанцій, тому остаточно кошти надійшли особі на банківський рахунок 20.11.2020. Як бачимо, з моменту подачі першої заяви до суду до моменту повного відшкодування шкоди пройшло дев'ять місяців. Після того, як з правоохоронного органу були стягнуті кошти, особа подала звернення з проханням встановити працівника, винного у допущенні порушення, вжити до нього заходи дисциплінарного впливу та зворотної вимоги зі стягнення коштів у державний бюджет. Однак, як свідчив і попередній досвід, правоохоронна система не зробила жодної з необхідних дій для того, щоб покарати свого працівника. Тому, у цьому випадку справедливість було відновлена через судову систему, і то не з першої спроби. Адже, справедливі судді керуються принципом про те, що відшкодування моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів державної влади, має на меті як компенсацію потерпілому завданих збитків, так і запобігання вчинення суб'єктом владних повноважень такого порушення у майбутньому, зокрема шляхом здійснення превентивних заходів для удосконалення виконання своїх функцій, спрямованих на інтереси людини.

Отже, як бачимо, шлях до притягнення працівника правоохоронного органу бодай до якогось виду відповідальності є надзвичайно складним. Не кожен юрист зміг би вибудувати механізм, при якому звичайній людині правоохоронна система відшкодувала б завдану шкоду. Надання громадськості права впливати на неправомірну діяльність правоохоронної системи шляхом накладення певних «санкцій» у вигляді цивільно-правової відповідальності є надзвичайно важливим для удосконалення системи публічного управління. Для досягнення цієї мети, на нашу думку, доцільно запровадити інститут цивільно-правової відповідальності правоохоронних органів. Такий інститут зміг би забезпечити чіткий механізм із відшкодування шкоди, виробивши єдиний підхід щодо:

- виду провадження, в якому повинні розглядатися такі категорії справ;
- дотримання принципу беззаперечності наявності мінімального розміру завданої шкоди, оскільки людина не повинна ще й доводити той факт, що вона зазнала хоч якихось втрат при фактичному вчиненні неправомірних дій поліції щодо неї;
- спрощеної процедури розгляду таких категорій справ з метою дотримання розумних строків, щоб такі справи розглядалися до місяця, а не до року, як зазвичай відбувається;
- спрощеної процедури стягнення присудженого відшкодування на підставі самого рішення суду у формі судового наказу, щоб особа не втрачала додаткових зусиль на отриманні виконавчого листа;
- порядку подачі регресної вимоги для стягнення коштів з конкретного працівника у дохід держави, якщо шкоду перед цим було стягнуто з правоохоронного органу, в якому працює винна особа, щоб тягар провини був відчутним також і для винної особи, а не лише обмежувався бюджетними коштами.

1. Дисциплінарний статут Національної поліції України, затверджений Законом України від 15 березня 2018 року № 2337-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Про Національну поліцію, Закон України від 27.04.2022 № 580-VIII // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Оксана Павлів

аспірантка кафедри державної політики та
врядування ІНДУ НУ «Львівська
політехніка»

Основи концепції публічного управління у сфері земельних відносин

На сьогодні не лише в Україні, але й у світі забезпечення національної безпеки залежить від особливостей політики держави у сфері земельних відносин. Сучасна глобалізація ринкових взаємозв'язків, бажання створення неупередженої та доступної соціально-економічної моделі національної економіки, активізація інтеграційних процесів у світову ринкову систему визначають потребу у дослідженні проблемних питань у сфері формування і реалізації публічного управління у сфері земельних відносин. Найважливішою проблемою теперішніх вітчизняних земельних відносин, яку необхідно негайно вирішити, є брак ефективної концептуальної ідеї щодо формування і реалізації публічного управління земельними відносинами, яка дала б можливість протидіяти усім потенційним небезпекам в процесі здійснення економічної діяльності, використовувати існуючий потенціал і загалом утримувати національну безпеку України на належному рівні.

Земельний ресурс національної економіки у формі земель є найважливішим ресурсом для більшості країн. Саме із цим пов'язана ситуація, що концептуальні засади земельної політики держави закладаються у програмних документах владних інститутів і надалі розвиваються через норми законодавства, норми процесуальних кодексів та інші положення, що регламентують роботу національних структур управління, які здійснюють управління у сфері земельних відносин. При цьому видається, що головна умова раціональної земельної політики полягає в тому, що така політика повинна запропонувати практичну і послідовну сукупність правил, інституцій та інструментів, які розглядаються як справедливі, законні та відповідні для різних зацікавлених суспільних груп. В умовах наближення України до правил і процедур ЄС це набуває особливого значення. Фактично, положення Угоди про асоціацію з ЄС детермінують напрями трансформації національної земельної політики [1].

До публічного управління земельними відносинами належить цілий спектр суспільних відносин — від соціального до економічного, правового, екологічного тощо. Разом з тим, земельні відносини мають ряд властивостей і особливостей, які не залежать від системи суспільних відносин і не притаманні іншим засобам виробництва. Це, по-перше, те, що земля є продуктом природи і виникла та існує незалежно від волі і свідомості людини. По-друге, земля, на відміну від інших засобів виробництва, у процесі використання не зношується, не зменшує своїх корисних властивостей. Економічна роль землі у розвитку людського суспільства полягає в тому, що вона існує як предмет людської праці, як знаряддя виробництва в землеробстві та як простір, необхідний для будь-якого виробництва та людської діяльності. Земельні відносини історично розвиваються і змінюються разом зі

змінюю продуктивних сил і виробничих відносин. Кожному суспільному способу виробництва відповідає своя форма земельної власності. На всіх етапах розвитку суспільства земельні відносини розвиваються під безпосереднім впливом економічного закону відповідності характеру виробничих відносин рівню розвитку продуктивних сил. Під впливом об'єктивних економічних законів послідовний розвиток суспільства призводить до зміни і перебудови земельних відносин. Змінюються вони не стихійно, а відповідно до історичних особливостей суспільного розвитку кожної країни, і не ізольовано, а разом з усією системою виробничих відносин суспільства, у процесі загального економічного розвитку, складовою якою вони є [2].

Сутність публічного управління земельними відносинами має визначати реальний комплекс цілей, завдань, пріоритетних напрямів розвитку та програм, розроблених та реалізованих публічними органами влади разом з інститутами громадянського суспільства. Відтак, мета публічного управління земельними відносинами в Україні полягає у створенні оптимальних умов для розвитку аграрного ринку із врахуванням потреб суспільства і державних інтересів, гарантуючи при цьому продовольчу безпеку держави. Беручи до уваги вище визначену мету, головні завдання публічного управління земельними відносинами в Україні полягають у:

- додержанні нормативно-правової бази, яка регулює земельні відносини;
- покращенні відкритості в процесі розробки та реалізації політики держави в сфері земельних відносин;
- створенні однакових передумов для суспільства при передачі аграрних земельних ділянок, якими володіє держава у приватну власність із врахуванням норм безкоштовної приватизації;
- забезпеченні формування системи гарантії прав власності на земельні ділянки;
- забезпеченням реалізації заходів, пов'язаних із землеустроєм, який виступає важливим інструментом у процесі управління земельними відносинами;
- розробкою цілого комплексу обмежень у використанні земельних ресурсів тощо.

Формування ефективних механізмів управлінського впливу на процес землекористування потрібно реалізовувати через поєднання таких складових публічного управління у цій сфері: по-перше, держава шляхом розробки та реалізації адміністративних, правових, інституціональних та організаційних засобів визначає інструменти і засоби використання земельних ресурсів, встановлює механізми поєднання державних, громадських та приватних інтересів в їх інтегрованому поєднанні. По-друге, держава шляхом визначення правил та процедур відшкодування завданих природі збитків формує модель реалізації ринкових відносин у сфері природокористування [1].

Беручи до уваги все вище наведене, можна запропонувати таку концептуальну модель публічного управління земельними відносинами (див.рис. 1):

Рис. 1. Концептуальна модель публічного управління земельними відносинами

Доволі важливим елементом публічного управління земельними відносинами є принципи, які виступають фундаментальними, початковими засадами в процесі організації роботи публічних владних органів, упорядкування управлінського впливу, зважаючи на їх специфічні особливості і напрями регулювання суспільних взаємозв'язків, виникнення яких пов'язано із набуттям права володіння, користування та управління землею. Принципи публічного управління земельними відносинами покликані забезпечити високий рівень ефективності та якості процесу управління, роботи органів публічної влади при виконанні програмних заходів відповідно до державної політики.

Таким чином, враховуючи все вище зазначене, можна дійти висновку, що публічне управління земельними відносинами є безперервними та цілеспрямованими діями зі сторони держави та громадськості у сфері земельних відносин. Такі дії мають враховувати земельну політику управління земельними відносинами, яка передбачає забезпечення неупередженості та закономірності інформаційних даних з метою створення ефективних важелів використання земельних ресурсів як на державному, так і на регіональному та місцевих рівнях. Завдання управління земельними відносинами виступає основним завданням економічного реформування в Україні. Відтак, на успішність соціально-економічних реформ, стабільність розвитку країни і її національної безпеки впливає саме політика у сфері земельних відносин. На сьогодні земельна реформа в Україні має на меті вирішення важливих проблем, пов'язаних з державно-приватною власністю на земельні ресурси, за рахунок визначення оптимальної системи приватизації, формування сприятливих передумов для розвитку земельного ринку, а також розумного та дієвого використання земельних ресурсів. Тому, присутність ефективної системи публічного управління земельними відносинами не тільки дає можливість отримати матеріальні блага (наприклад, надходження грошових ресурсів до державного чи місцевого бюджетів), економічну користь

землекористувачів, а й забезпечити доцільне використання земельних ресурсів задля перешкоджання утрудненню їхнього стану.

1. Пресіч П. Формування механізмів державного регулювання земельних відносин в українській державі. Демократичне врядування. 2015. Вип. 15. С. 1-6.

2. Семенчук І. М., Склярчук Т. І. Управління земельними ресурсами в умовах євроінтеграції. Агросвіт. 2017. № 23. С. 18-23.

Олена Форкуца

аспірантка кафедри державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка», головний спеціаліст відділу загальної середньої та дошкільної освіти департаменту освіти і науки Івано-Франківської обласної державної адміністрації

Впровадження інституційного аудиту в середній освіті України на основі зарубіжного досвіду

Існування освітніх закладів життєво необхідне для суспільства, оскільки вони захищають економічні інтереси держави і є матеріальною гарантією реалізації найважливіших конституційних прав громадян. Особливої уваги потребує процес контролю, тобто інституційного аудиту, за діяльністю закладів освіти та наданням ними якісних освітніх послуг.

Середня освіта є важливим чинником розвитку національної економіки, відтворення продуктивних сил суспільства. У ХХІ ст. вона набуває особливого статусу, знання стають основним джерелом багатства.

В Основному законі України сказано, що «...держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам...» (стаття 53 Конституції України) [1].

Можливість та потреба впровадження інституційного аудиту відмічена в Законі України «Про освіту» [2]. У цьому нормативному акті, прийнятому в 2017 році, акцент ставиться на впровадженні системи забезпечення якості освіти. Інституційний аудит можна розглядати як процес зовнішнього оцінювання діяльності закладів загальної середньої освіти, в основі якого лежить детальне вивчення управлінських та освітніх процесів, що в них відбуваються, і яке покликане допомогти цим закладам розвиватися на засадах інноваційності, прозорості, культури та партнерства з іншими освітніми закладами.

Засоби інституційного аудиту активно використовуються в загальній середній освіті багатьох розвинутих країн, таких як Швеція, Данія, Норвегія, Великобританія, Австрія, Литва, Чехія, Бельгія. Адже галузь середньої освіти потребує особливого підходу з огляду на те, що саме у цій сфері надаються послуги, основоположні для побудови цивілізованого суспільства. Інституційний аудит забезпечує зовсім інший формат взаємовідносин між школами та державою, ніж той, який був присутній на теренах постсоціалістичних країн і ґрунтувався на бюрократії, стереотипному розумінні процедури контролю та покарання за скоєні помилки в освітньому процесі.

Це не означає, що контроль освітньої сфери залишається поза межами перевірки якості освітнього процесу. Навпаки, в межах необхідності нагляду за діяльністю шкіл з боку держави оцінка управлінських та освітніх процесів та перевірка функціональних обов'язків

закладів середньої освіти буде здійснюватися відповідно до чинного законодавства. Проте інституційний аудит базується на засадах демократизму, незалежності оцінювання та ефективності, і спрямований в першу чергу на те, щоб покращити якість освітнього процесу, а не знайти порушення у ньому.

Лише в двох країнах ЄС – Чехії та Австрії – широко окреслені параметри якості, але немає чітких стандартів. Тобто тут інспекція працює в певних межах, проте очікування від школи та бачення її прогресу формулює на основі власного досвіду.

Загалом, в європейських країнах ставиться акцент на орієнтацію на потреби учня і побудову освітнього процесу відповідно до його очікувань.

Саме на основі орієнтації на потреби учня здійснюється перевірка якості освітнього процесу засобами інституційного аудиту у розвинених країнах, проте у кожній з них ця процедура має свої особливості. Наприклад, у Норвегії застосування інституційного аудиту базується на основних людських цінностях (повага до прав людини, визнання цінності культурного різноманіття, демократія, справедливість, рівність та верховенство права тощо). У той же час тут присутні довіра і партнерство, які допомагають спільно розвивати середню освіту [3].

На території франкомовної Бельгії ще донедавна оцінювання якості освіти стосувалося виключно вчителів, а не закладів середньої освіти [4]. Проте після ухваленням Декрету про Інспектування в школах звертають увагу не лише на професійні якості вчителів, але й на рівень освітнього процесу в закладі освіти. Звертається увага на те, чи шкільні матеріали та приладдя відповідають навчальним потребам учнів, а шкільні програми – зразкам та стандартам, затвердженим урядом.

Німецька громада Бельгії особливу увагу приділяє відповідальності закладів освіти за результати своєї діяльності та загальним стандартам якості освітнього процесу загалом. У цій громаді лише три аудиторів, які повинні мати теж не менше десяти років трудового стажу та проходити інтенсивні тренінги Міністерства освіти та підвищення кваліфікації землі Північний Рейн-Вестфалія.

Якщо розглянути, для прикладу, досвід Чехії, то в цій країні Шкільна інспекція в Чехії існує вже понад 300 років. Щоправда, сучасний відповідний орган, шкільний інспекторат, створено на початку 90-х, а останні нововведення до порядку його роботи впровадили 13 років тому [5].

До відання інспекторів попадають не тільки загальноосвітні школи, але заклади індивідуального навчання, художні школи, центри дозвілля, реабілітаційні центри, школи іноземних мов. Також інспектори можуть бути присутніми на підсумковому екзамені, конкурсі на посаду директора школи, іспиті зрілості чи випуску із консерваторії.

Отже, застосування позитивного досвіду розвинених країн буде надзвичайно актуальним. Зокрема, мова йде про норвезький досвід, адже у цій країні у процесі оцінювання якості освітнього процесу беруть до уваги рівень окремої школи, муніципальний та загальнонаціональний рівень надання освітніх послуг.

Інституційний аудит покликаний покращити взаємодію шкіл із громадами, а також із засновниками закладів середньої освіти. Адже процедура оцінювання направлена не лише на внутрішню діяльність шкіл, але й на умови їх діяльності, у тому числі і на зовнішнє середовище, в якому функціонує заклад.

Таким чином, забезпечення якості середньої освіти засобами інституційного аудиту, які притаманні розвинутих країнам Європи, дозволить покращити функціонування освітніх закладів за рахунок зниження рівня бюрократизації та підвищення рівня прозорості їх діяльності. Це, у свою чергу, сприятиме удосконаленню освітніх послуг, які отримуватиме населення в закладах середньої освіти України.

Отже, з метою вдосконалення інституційного аудиту в системі середньої освіти України на рівні держави необхідно здійснити ряд заходів, спрямованих на підвищення ефективності контролю в частині виявлення порушень та вироблення механізмів визначення міри відповідальності:

- забезпечити функціонування такої системи інституційного аудиту, яка би оперативно, адекватно та професійно реагувала на будь-які зміни в системі освіти;
- гармонізувати правове поле системи інституційного аудиту із внесенням відповідних змін до українського законодавства стосовно особливостей контролю в системі освіти з акцентуванням уваги на зростанні прозорості діяльності його суб'єктів;
- оптимізувати функції та повноваження кожного контролюючого органу, що сприятиме формуванню ефективної організаційної структури системи інституційного аудиту в освітній сфері;
- покращити методичне, інформаційне, кадрове, а також фінансове і матеріально-технічне забезпечення органів інституційного аудиту в системі середньої освіти.

Отже, в сучасних умовах інституційний аудит покликаний підвищити якість діяльності закладів середньої освіти та сприяти зростанню довіри суспільства до освіти в цілому. У напрямі впровадження інституційного аудиту в освітню сферу України корисним буде врахування позитивного досвіду розвинених країн для того, щоб запозичити кращі ідеї та напрацювання в українські реалії. Це дасть можливість не лише покращити якість надання освітніх послуг закладами середньої освіти, але й налагодити ефективний діалог між ними і громадськістю.

Загалом, у кожній країні є своя специфіка оцінки якості освітнього процесу у закладах середньої освіти. Позитивний досвід варто враховувати в українських реаліях, оскільки українська система освіти перебуває у процесі кардинального реформування освітнього процесу, адаптовуючи його до нових суспільних викликів.

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254-vr>
2. Про освіту: Закон України. URL : zakon.rada.gov.ua/go/1060-12
3. Навчання по-норвезьки: як відкритість і довіра роблять школу якісною. URL: <https://nus.org.ua/articles/navchannya-po-norvezky-yak-vidkrytist-i-dovira-roblyat-shkolu-yakisnoyu/>
4. Французька громада Бельгії. URL: <https://nus.org.ua/articles/belgiya-try-pidhody-do-shkilnogo-audytu/>
5. Закордонний досвід шкільного аудиту: Чехія. URL: <https://nus.org.ua/articles/zakordonnyj-dosvid-shkilnogo-audytu-chehiya/>

Віра Пазяк (Копанська)

аспірантка кафедра державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка»

Пріоритетні напрямки державного управління архівною справою в умовах сьогодення

Нашому суспільству довелося жити та працювати у надскладний для України час. Пандемія COVID-19 дала чітке усвідомлення того, що будь-який виклик має свій спосіб і формат відповіді, - варто тільки не припиняти пошуки шляхів адекватного та дієвого реагування на нову реальність.

Культурні цінності України як матеріальні об'єкти є свідченням історичного становлення українського народу, української нації, є частиною світової культурної спадщини, а отже безумовно підлягають збереженню і захисту від знищення чи пошкодження. Їх значення для українського народу важко переоцінити.

Культурні цінності України перебувають, зокрема, в музеях, галереях, заповідниках, бібліотеках, архівах, інших закладах культури на всій території України, у тому числі на тимчасово окупованих територіях України, де періодично зазнають значних пошкоджень або знищення, зокрема внаслідок збройної агресії.

Вивезення культурних цінностей, насамперед архівних документів, з території України до росії викликає величезне занепокоєння. Внаслідок широкомасштабної військової агресії росії в зоні бойових дій опинилися державні архіви Донецької, Запорізької, Луганської, Миколаївської, Сумської, Харківської, Херсонської, Чернігівської областей, що загрожує Україні невідновними втратами національного культурного надбання – документальної спадщини України. Відбувається знищення, захоплення та переміщення архівів, а також існує реальна загроза використання архівів окупованих територій в політичних та ідеологічних цілях держави-агресора [3].

Наразі розроблена і впроваджена в життя низка заходів, спрямованих на збереженість Національного архівного фонду як складової світової культурної спадщини та інформаційних ресурсів суспільства для задоволення потреб та очікувань суспільства і держави. Так, за ініціативи Державної архівної служби України, погодженої з Міністерством закордонних справ України, на період війни росії проти України (дії воєнного стану в Україні) припиняється комунікація та опрацювання запитів архівних та інших установ, а також громадян Республіки Білорусь, яка є пособником російської збройної агресії, що надходять на адресу Укрдержархіву та державних архівів.

Враховуючи воєнний стан і необхідність впорядкування діяльності архівних установ, ініційовано внесення змін до Правил організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, які затверджено наказом Міністерства юстиції України від 21 квітня 2022 року № 1581/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 22 квітня 2022 року за № 446/37782. Новели, внесені до Правил, спростили механізм прийняття рішень у сфері діловодства та організації архівної справи, зокрема передавання документів у разі припинення установи шляхом ліквідації або реорганізації, що дозволить архівістам усіх рівнів оперативно реагувати на виклики під час війни, належно та безперервно виконувати основні функції, не порушуючи при цьому вимог нормативно-правових актів. Прийняте рішення є результатом роботи, яка розпочалася зі звернення до Міністерства закордонних справ України з проханням інформувати російську сторону щодо претензій Укрдержархіву щодо незаконного переміщення росархівом архівних документів з державних архівів АР Крим та м. Севастополя до державного архівного фонду Росії, внаслідок якого Україна втратила близько 2 млн справ документів НАФ України. Наступним кроком стала підготовка в установленому порядку денонсації міжнародних договорів міжвідомчого характеру, укладених з росархівом. Державна архівна служба України звернулася до іноземних партнерів з проханням підтримати ініціативу українських архівістів та розірвати двосторонні міжнародні міжвідомчі угоди з росархівом та архівними установами держави-агресора. У зв'язку з безпрецедентним проявом відкритої, широкомасштабної агресії росії проти України, внаслідок якої під загрозою знищення опинилися документи Національного архівного фонду України, 24 лютого 2022 року втратили чинність такі міжнародні договори України міжвідомчого характеру:

- Угода про співробітництво між Головним архівним управлінням при Кабінеті Міністрів України та федеральною архівною службою росії від 24 грудня 1998 року;
- Протокол про спільні проекти Державного комітету архівів України та федерального архівного агентства (російська федерація) від 21 березня 2007 року [4].

План спільних заходів Державної архівної служби України і федерального архівного агентства (російська федерація) на 2014–2016 роки, підписаний 3 вересня 2013 року, припинив свою дію 1 січня 2017 року. Перспективи налагодження будь-якої співпраці у межах виконання двосторонніх угод російської сторони з конкретними архівними установами України відсутні. Відповідним рішенням, про яке 18 квітня 2022 року Укрдержархів інформувало Міністерство закордонних справ України, дія таких документів припиняється [3].

На спільному засіданні громадської та науково-експертної рад при Укрдержархіві розглянуто проект постанови Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних державних архівних установ України», розроблений за ініціативи Державної

архівної служби України, що має на меті створення нових центральних державних архівів України. Пропонується створити Центральний державний архів громадських об'єднань та українці шляхом злиття ЦДАГО України та ЦДАЗУ України та Центральний державний аудіовізуальний та електронний архів шляхом злиття ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного та ЦДЕА України [4].

Зазначений крок спрямований на оптимізацію функцій держави у сфері архівної справи та діловодства, при цьому кадровий потенціал та напрацювання Центрального державного архіву зарубіжної українці та Центрального державного електронного архіву України за напрямками діяльності архівів упродовж 15 років їхнього існування будуть збережені та набудуть нового якісного розвитку, насамперед цифровізаційні процеси.

Чинне, але багато в чому консервативне українське архівне законодавство не повною мірою відповідає реаліям сучасного розвитку українського суспільства та розвитку інформаційного простору. Швидке та адекватне реагування на «виклики часу» спонукає до стрімкого оновлення українського архівознавства та застосування найкращого світового і європейського досвіду в архівній сфері. До пріоритетів державного управління в архівній сфері доцільним вбачається віднести такі напрямки як інформатизація та цифровізація архівної справи та розроблення стандартів і форматів роботи з цифровими та оцифрованими архівними документами. В інформаційному суспільстві сьогодення, де, безсумнівно, найвпливовішими факторами є комунікація, інформація, інновації, пріоритетом є стратегія еволюціонування пасивного накопичення архівних інформаційних ресурсів у цілісну і цілком доступну для ефективного використання структуровану «систему знань» із застосуванням найперспективніших трендів інформаційно-комунікаційних технологій.

У сучасному світі будь-яка інформація, що функціонує в суспільстві, не тільки набуває значущості стратегічно важливого ресурсу, стає основним фактором у збереженні та виробництві інших видів ресурсів, необхідних для виживання людства, а й має тенденцію до перетворення на архівну інформацію, що накопичується й зберігається в архівах. Такі архівні ресурси є важливою складовою політико-правової, економічної, соціальної та інших сфер життєдіяльності суспільства нашої держави на національному та навіть міжнародному рівні. В умовах динамічного розвитку науково-технічного прогресу, високих темпів поширення інформації та зростання засобів комунікації завдяки доступності нових технологій, і загалом інформатизації та комп'ютеризації суспільства, цифровізація всіх процесів архівної справи та діловодства стає першочерговим пріоритетним напрямком державного управління в архівній галузі України, адже забезпечення ефективного та зручного доступу до інформаційних ресурсів не можливе без упровадження та широкого використання цифрових технологій [2].

1. Алексєнко А. О., Балишев М. А. Міжнародний круглий стіл «Проблеми інформатизації архівної справи: цифровізація як засіб забезпечення потреб інформаційного суспільства (до 50-річчя ЦДНТА УКРАЇНИ) URL:https://www.researchgate.net/publication/339540870_MIZNARODNIJ_KRUGLIJ_STIL_PROBLEMI_INFORMATIZACII_ARHIVNOI_SPRAVI_CIFROVIZACIA_AK_ZASIB_ZABEZPENCENNA_POTREB_INFORMACIYNOGO_SUSPILSTVA_do_50-ricca_CDNTA_UKRAINI_2019_Arhivi_Ukraini_3_192202.

2. Левченко Л. Л., Попова Л.М., Хромов А. В. «Національні архівні інформаційні ресурси: правові засади реформування архівної справи»

3. Центральний державний електронний архів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsdea.archives.gov.ua/ua/>

4. Центральний державний електронний архів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://undiasd.archives.gov.ua/doc/strateg_prog_rozv_arch_spav.pdf

ПРІОРИТЕТИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ

Олексій Мороз

кандидат політичних наук, доцент, доцент
кафедри державної політики і врядування
ІНДУ НУ «Львівська політехніка»

Геополітичні виклики євроатлантичного простору

Агресія РФ проти України змінює світ. Передусім це стосується так званої «західної цивілізації», яка змушена у терміновому порядку переглядати стратегічні цілі, тактичні відповіді та механізми реагування на новітні виклики. З високою долею очевидності можна стверджувати, що політичні інститути Заходу виявилися неготовими до російської агресії – як організаційно, так і цілеустановче. Готуючись до вірогідного цивілізаційного розламу по культурно-релігійній осі, західні безпекові інститути недооцінили рівень загрози розламу по осі ідеологічній. Адже на їхніх очах на сході Європи виросла і підготувала себе до агресивних дій фашистська держава. Поступовий дрейф РФ від авторитаризму до фашизму завершився на початку 2022 року – і цю трансформацію було легко передбачити, вона «читалася» принаймні з 2014 року. На цей момент РФ відповідає усім ключовим ознакам фашистського режиму. Те, що ця тенденція залишалась непоміченою більшістю західних геополітичних гравців, можна пояснити лише небажанням її помічати. Така «короткозорість» у випадку національних урядів може пояснюватись передусім економічними чинниками – залежністю від російських енергоносіїв та потужною інтеграцією РФ у світовий економічний простір. Проте для міжнародних організацій – і в першу чергу безпекових – вона є абсолютно неприпустимою. Як наслідок, західний світ не лише не реагував на реальні загрози розвитку фашистської держави, а й фактично підтримував цей розвиток економічно і політично.

Перші ж дні збройної агресії в Україні продемонстрували розгубленість західних міжнародних організацій. Зрозуміле небажання брати участь у збройному конфлікті з великою ядерною державою не було підкріплене цілісною стратегією реагування на агресивні дії. Різною мірою ця розгубленість і намагання її надалі балансувати у безконфліктному полі торкнулась багатьох організацій – ООН, ОБСЄ, Ради Європи, Європейського союзу, НАТО тощо. Проте реалії виявилися сильнішими за інерцію.

Ключового поштовху майбутнім змінам надало громадянське суспільство. Мільйони людей у багатьох країнах світу, на різних континентах, продемонстрували підтримку визвольній війні українського народу. Це проявилось у різних формах: мітингах із закликами до національних урядів надати дипломатичну і практичну підтримку Україні; масовій волонтерській діяльності, спрямованій як на збір коштів, речей та медикаментів, так і на допомогу біженцям; саботуванні російських торговельних потоків та культурних продуктів; військовому та медичному волонтерстві. Громадянське суспільство вкотре довело, що є значно мобільнішим і готовим до викликів часу, ніж держава. Якщо громадянське суспільство суттєво випереджає у темпах розвитку державу, остання опиняється перед вибором між політичним струсом та адекватною реакцією на суспільні виклики. І західні держави та міжнародні організації, в які вони об'єднані, були змушені починати поступово реагувати.

Як наслідок, ми спостерігаємо дедалі більше згуртування антифашистського фронту, який продукує пакети санкцій проти РФ та збільшує військову допомогу Україні. Останній факт є особливо важливим, адже демонструє зміну базової стратегічної парадигми – усвідомлення того, що саме на українсько-російському кордоні відбувається той самий цивілізаційний розлам, який вже не спинити дипломатичними засобами. І хоча далеко не всі західні гравці демонструють однакостанійність у цьому розумінні, позиція таких потужних

«фронтменів» західного світу, як стратегічні партнери США та Велика Британія, дає підстави вважати, що війна за незалежність України буде й надалі розглядатись багатьма західними столицями як боротьба за цивілізаційні принципи, а не економічні переваги.

Проте попри зростання української підтримки багатьма державами євроатлантичного (і не лише) простору, можна прогнозувати візуальне поглиблення проблем деяких знакових міжнародних організацій, пов'язане з кризою системи ухвалення рішень. ООН, НАТО, ЄС – усі ці організації показали неповороткість своєї владної системи, нездатність демонструвати ефективність в умовах цейтноту. Особливо небезпечним і неприйнятним це є у випадку НАТО, який має бути готовим до швидкого реагування не лише на тактичні виклики, а й на стратегічні загрози глобального характеру. Очевидною є необхідність перегляду механізмів ухвалення рішень, і в першу чергу – реформування системи вето стратегічних ініціатив. Безперечно, таке реформування викличе спротив окремих національних гравців. Але організації-лідери геополітичного простору підійшли впритул до тієї критичної межі, за якою треба зробити вибір між кількістю та якістю. Геополітика – мінливе середовище. Те, що працювало і давало результати вчора, може перестати давати їх завтра. Здоровий консерватизм – не мета, а лише засіб існування у стабільному середовищі. Будь-яка суттєва дестабілізація середовища вимагає реформування і перезапуску циклу.

Міжнародні організації, які відповідають за глобальну чи регіональну безпеку – і за підтримку атмосфери безпеки в тому числі – стоять перед необхідністю системних змін. Це стосується визначення стратегічних завдань, оновлення системи цінностей, перегляду систем управління і, можливо, апгрейду структури та членських списків. Приходить час, коли зміни стають невідворотними.

Петро Петровський

доктор наук з державного управління,
професор, завідувач кафедри публічного
управління та публічної служби ІНДУ
НУ «Львівська політехніка»

Концептуальне визначення євроінтеграції України: «за» і «проти» лібертаріанського патерналізму

На сьогодні українське суспільство живе в умовах повномасштабної війни з боку РФ, здійснює героїчний опір варварській навалі. Не маючи бажаних успіхів у відкритому бойовому протистоянні, ворог вдається до підступних руйнувань матеріальної інфраструктури – доріг, житлових будинків, медичних і освітніх закладів. Український народ мужньо протистоїть агресії ворога, яка визнана геноцидом: переживає трагізм загибелі мирних мешканців і дітей, зносить біди окупації та переселення.

Одним із об'єктів нищення окупантів є сфера демократичного розвитку України, досягнення суспільства у ствердженні цінностей прав людини, свободи й гідності кожної особи. Окрім бойової машини Кремля, на це працює армія пропагандистів-медійників, функціонує інформаційний і смисловий фронт боротьби для поширення брехні, хибних імперських візій тощо. У відповідь на це, всупереч очікуванням загарбників, українська спільнота демонструє безпрецедентну консолідацію своїх зусиль на досягнення перемоги над ворогом. Фактично ми є свідками ствердження політичної нації у всіх її сутнісних проявах, зокрема в демонстрації розширення сфери публічності шляхом участі громадськості у волонтерському русі. Тим самим відбувається процес активізації громадянської позиції, ствердження нових горизонтів свободи і гідності українців.

Особливістю сучасного стану українського політикуму є також звернення до перспектив подальшого післявоєнного розвитку, оскільки безсумнівна віра в перемогу зумовлює актуальність переосмислення наших концептуальних засад, передбачення

необхідних змін суспільно-владних відносин. Злободенність цього підтверджується також таким:

- формуванням нових українських реалій політичного, економічного та соціального плану;
- розширення та прискорення перспектив євроінтеграційного розвитку України;
- зміною геополітичних умов, зокрема необхідністю формування модернізованої системи колективної безпеки.

Щодо кожного із наведених пунктів можна формулювати низку важливих обґрунтувань, але варто зосередитися на визначеному ракурсі розгляду – проблемі концептуального визначення євроінтеграційного процесу України в частині співвіднесення влади й суспільства, ролі уряду у встановленні меж економічних, політичних і особистісних свобод громадян.

Доречно зафіксувати, що сучасне демократичне суспільства розвивається на концептуально визначеній основі, що стверджується на рівні методологічних засад та реалізуються за допомогою законодавчих норм, організаційних імперативів і принципових настанов діяльності публічних службовців. Підтвердженням цьому можуть служити практична реалізація моделі бюрократії М. Вебера, запровадження нового публічного менеджменту (*new public management*), нового публічного врядування (*new governance*) тощо.

У цьому контексті особливої уваги заслуговує концепція лібертаріанського патерналізму, що розроблена в економічній сфері Р. Талером і К. Санстейном (Нобелівська премія в галузі економіки за 2017 рік) та претендує набути загально-соціального, включно із публічно-управлінським значення [1]. Зміст вказаної концепції можна звести до таких положень:

- вихідним пунктом розгляду є поведінка працівників у рамках мікроекономіки, коли система вимог однозначно задається ззовні (підприємством, роботодавцем тощо);
- поведінка індивідів описується теорією біхевіоризму, як відтворення зовнішніх умов в обмежено раціональній (а часто, в чисто емоційній) формі;
- лібертаріанство при цьому проявляється у змозі працівників стверджувати елемент свободи у визначених рамках, а патерналізм – у формуванні керівниками раціональних умов поведінки працівників (як батьківська турбота про них).

Фактично лібертаріанський патерналізм у раціональній формі відроджує концепцію, що значна частина сучасних громадян в силу своєї емоціональності не повністю послуговується раціональністю і тому потребує батьківської опіки з боку держави. У політичному контексті тут явно простежується суперечність – громадяни мають достатні раціональні здібності щоб обирати достойних можновладців, але водночас не можуть раціонально організувати власне життя. Попри подібні й інші суперечності вказаної концепції, її починають активно використовувати в дослідженні соціуму і практики публічного управління як методологію суспільних відносин [2].

Важливо зауважити, що такі положення лібертаріанського патерналізму слабо узгоджуються із класичною лібертаріанською філософією, яка ґрунтується на забороні застосування примусу та визнанні цінності свободи. Своєю чергою, упродовж усієї історії патерналізм використовувався як необхідні форми виправдання надмірного втручання держави в особисту автономію та свободу. Лише з появою ліберальних політичних настроїв у XVII столітті патерналізм почав викликати сумніви та став предметом критики. Класичним критиком патерналізму був І. Кант, який вважав, що патерналізм несумісний з автономією практичного розуму, який є самоцінним і завдячуючи якому особистість має право на реалізацію власного уявлення про благо і свободу.

Необхідно відмітити, що патерналізм властивий тоталітарним режимам, органічною рисою яких є прагнення абсолютного контролю над суспільством і особою. Так, у СРСР, попри офіційне невизнання патерналізму, під державною опікою та контролем перебували всі сторони соціальних відносин, вівся нагляд навіть за лояльністю мислення громадян. Ця практика отримала підсилення в сучасній РФ і набула нових, технологічно модернізованих

форм. Сучасні російські політологи стверджують, що «важливою рисою політичної культури є патерналізм» [3]. Сучасний російський патерналізм класифікується за такими критеріями:

- тип влади - монархія (домінування ієрархічних владних відносин);
- пріоритетна цінність - держава, стабільність;
- статус особи в державі - підданий (як законодавче обмеження базових прав і свобод громадян)
- домінуючі у суспільстві морально-психологічні відносини - недовіра, страх, цинізм;
- роль знання у соціальному розвитку – мінімальна, повне заперечення значення критичного мислення;
- підтримка емоційного стану консолідації (поглинаючої єдності) шляхом продукування образу ворога;
- соціальна роль ЗМІ - засіб інформаційної війни або пропаганда імперських зазіхань;
- методи впливу на особу - зараження, нейролінгвістичне програмування, навіювання (сугестія), маніпулювання та інші.

Тим самим російський патерналізм служить теоретичним підґрунтям впровадження імперських наративів Кремля, тоталітарної ідеології із всіма її агресивними смислами аж до виправдання війни проти України.

На основі сказаного можна зробити такі висновки. По-перше, лібертаріанський патерналізм є досить неоднозначною концепцією влаштування державно-суспільних відносин, що складно узгоджується із перспективами розвитку українського суспільства. По-друге, змістовно він значно ближчий до тоталітаризму РФ, ніж до перспектив економічного, політичного та соціального розвитку України. По- третє, теоретичною базою лібертаріанського патерналізму є біхевіоризм, що теж викликає критичне ставлення в силу його близькості до радянської психології. По-четверте і ключове, розвиток громадянського суспільства в Україні демонструє залучення широких кіл до активного суспільного життя, активну життєву позицію громадян і їх прагнення самостійно й вільно визначати власну долю і стверджувати найвищі зразки свободи і гідності.

Тому лібертаріанський патерналізм, як одна із існуючих в смисловому полі сучасності концепція, потребує уважного й критичного ставлення з боку українських науковців, а також міждисциплінарного дискурсу щодо можливостей її застосування в Україні.

1. Taler, R. (2008). *Nudge: Improving Decisions About Health, Wealth and Happiness*. Yale: New Heaven&London: Yale University Press.

2. Безруков С. Соціально-філософські підходи до розуміння феномену «лібертаріанський патерналізм» / Філософські обрії. №44 (2020). Режим доступу: <http://fil.nlu.edu.ua/index.php/2075-1443/article/view/220523>

3. Лях Н. А. Патерналізм в Росії. Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/paternalizm-v-rossii>

Надія Підбережник

кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри державної
політики та врядування ІНДУ
НУ «Львівська політехніка»

Пріоритети державної інформаційної політики України в умовах війни

Державна інформаційна політика є важливою складовою державної політики забезпечення національної безпеки. В її основі лежить превентивна діяльність органів державного управління щодо надання гарантій інформаційної безпеки особистості,

соціальним групам, суспільству і державі в цілому. Особливо актуальним це питання для України постає в умовах війни та воєнного стану, оскільки доводиться протистояти російській агресії в інформаційному вимірі, забезпечувати донесення правди про війну, протидіяти поширенню дезінформації.

Теоретичні аспекти інформаційної політики, сучасні виклики та загрози в інформаційній сфері України досліджували І. Боднар, А. Войціховський, О. Волеводз, М. Гаврильців, В. Горбулін, І. Забара, О. Запорожець, І. Івченко, У. Ільницька, Р. Калюжний, А. Качинський, В. Конах, А. Марущак, Г. Новицький, О. Панченко, В. Пилипчук, О. Тихомирова.

Основними напрямками державної інформаційної політики відповідно до Закону України «Про інформацію» є:

- забезпечення доступу кожного до інформації;
- забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації;
- створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства;
- забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень;
- створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування;
- постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів;
- забезпечення інформаційної безпеки України;
- сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору [4].

У Стратегії інформаційної безпеки основними напрямками забезпечення інформаційної безпеки України визначено стійкість та взаємодію, для досягнення яких необхідним є виконання таких стратегічних цілей:

– протидія дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованим, серед іншого, на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини;

– забезпечення всебічного розвитку української культури та утвердження української громадянської ідентичності;

– підвищення рівня медіакультури та медіаграмотності суспільства. Українське суспільство повинне бути захищене від деструктивного впливу дезінформації та маніпулятивної інформації, а медіасередовище – бути соціально відповідальним і функціонувати стабільно;

– забезпечення дотримання прав особи на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, свободу вираження своїх поглядів і переконань, захист приватного життя, доступ до об'єктивної та достовірної інформації, а також забезпечення захисту прав журналістів, гарантування їх безпеки під час виконання професійних обов'язків, протидія поширенню незаконного контенту;

– інформаційна реінтеграція громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях та на прилеглих до них територіях України, до загальноукраїнського інформаційного простору, а також відновлення їх права на інформацію, що дає їм змогу підтримувати зв'язок з Україною;

– створення ефективної системи стратегічних комунікацій;

– розвиток інформаційного суспільства та підвищення рівня культури діалогу [7].

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну інформаційний фронт боротьби став дуже важливим. Війна почалася з дезінформації, оскільки ворог оголосив про «спецоперацію», мета якої — порятунок українців. Натомість це повномасштабна війна проти українського народу. Тому поряд із війною на фронті Україні доводиться вести інформаційну війну — з дезінформацією, фейками, пропагандою Росії.

Дезінформація відносно нещодавно стала об'єктом наукових досліджень. Тому єдиного та вичерпного визначення поняття дезінформації не сформульовано. Це спонукає національні уряди, які намагаються протидіяти її поширенню, до власних інтерпретацій. У Спільній декларації спеціальних доповідачів з питань свободи вираження поглядів міжнародних організацій щодо свободи вираження поглядів, «фейкових новин», дезінформації та пропаганди у 2017 році дезінформацію визначено як «висловлювання, що є очевидно неправдивими, або щодо яких можна розумно очікувати, що вони є неправдивими» [6].

З метою протидії дезінформації Президент України підписав Указ № 152/2022, яким ввів в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану» [5]. Відповідно до нього реалізація єдиної інформаційної політики здійснюється шляхом об'єднання усіх загальнонаціональних телеканалів, програмне наповнення яких складається переважно з інформаційних та/або інформаційно-аналітичних передач на єдиній інформаційній платформі стратегічної комунікації – цілодобовому інформаційному марафоні «Єдині новини #UAразом».

Слід зазначити, що з початку війни українські креативники, журналісти, режисери та піарники, що створюють відеоконтент різних форматів та різної тематики, у співпраці з Міністерством культури та інформаційної політики України створили інформаційний полк **WAW: War Against War**. Мета платформи — посилити протидію відвертій брехні та пропаганді росії. Інформаційні війська створюватимуть відео та тексти різними мовами, розраховані на різну аудиторію: світ, Україна, росія. **WAW** авторизована Офісом Президента і Міністерством культури та інформаційної політики. Отож, вся інформація на їх ресурсах не може містити неправдивих звернень чи пропаганди [1].

В умовах війни актуалізувалась ще одна проблема – проблема інформаційної грамотності українського суспільства. Під інформаційною грамотністю розуміється наявність знань і вмінь, котрі необхідні для виконання таких завдань, як:

- ефективний пошук інформації, його організація і реорганізація, ідентифікація інформації, придатної для виконання конкретного завдання чи вирішення проблеми, інтерпретація та аналіз знайденої інформації;
- оцінка точності і надійності інформації, що забезпечує дотримання етичних норм і правил користування отриманою інформацією при передачі і представленні результатів аналізу та інтерпретації іншим особам;
- застосування інформації при здійсненні певних дій, розрахованих на результат [3].

Основними маркерами неправдивої чи маніпулятивної інформації є: коли в інформації не вказані факти – місце, час, імена, фото, відео, хто і що зробив, де, коли, як і чому; коли немає джерел, чи вони підозрілі або без гіперпосилань; коли інформація занадто емоційно забарвлена – є категоричні судження, заклики до дій, дуже емоційні слова; коли новину не поширюють серйозні медіа і коли у новині штучно об'єднані не пов'язані між собою факти [2].

Експерти визначають певний алгоритм перевірки фактів у інформації. Зокрема, слід: прочитати і подивитись усі повідомлення уважно; з'ясувати, чи відповідає заголовок змісту; перевірити упередження та біографію автора; перевірити дату публікації; знайти першоджерело та визначити, чи воно надійне; перевірити посилання; перевірити, чи про це повідомляли медіа-канали з гарною репутацією [2].

Тож державна інформаційна політика України в час війни повинна бути зосереджена на задоволенні та захисті життєво важливих інтересів та потреб громадянина, суспільства і держави в інформаційній сфері щодо продукування, споживання, розповсюдження і розвитку національного стратегічного контенту та інформації в інтересах громадянина, суспільства і держави; функціонування та захищеності кібернетичних, телекомунікаційних та інших автоматизованих комп'ютерних систем, що формують інфраструктурну основу внутрішньодержавного інформаційного простору, протидіяти дезінформації, сприяти розвитку інформаційної грамотності українського суспільства.

1. Для протидії брехні росії створено інформаційний полк WAW [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://koda.gov.ua/dlya-protydiyi-brejni-rosiyyi-stvoreno-informacijnyj-polok-%E2%82%A9aw/>
2. Медіаекспертки дали поради, як фільтрувати інформацію в час гібридної війни // Укрінформ. 02.02.2022. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3396730-medijniki-cotiroh-oblastej-dali-poradi-ak-filtruvati-informaciju-v-cas-gibridnoi-vijni.html>
3. Коропатник М. Грамотність від «галактики Гутенберга» до «Глобального села»: базові засади та виклики інформаційного суспільства, або об'єктивні підстави інтеграції невідомої та інформаційної освіти // Збірник статей Четвертої міжнародної науково-методичної конференції «Практична медіаграмотність: міжнародний досвід та українські перспективи». – Київ. : Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2016. – С. 8-16.
4. Про інформацію: Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 березня 2022 року "Щодо реалізації єдиної інформаційної політики в умовах воєнного стану: Указ Президента України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/1522022-41761>
6. Протидія дезінформації в інтернеті: куди рухатися Україні? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/DSLU_Disinformation_Ukraine_Report.pdf
7. Стратегія інформаційної безпеки: Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>

Денис Красівський

кандидат наук з державного управління,
головний науковий співробітник Інституту
підготовки кадрів Державної служби
зайнятості України

Державна політика зайнятості в умовах війни: загрози та перспективи

У першу чергу, джерелом інформації про поточний стан та тенденції розвитку ринку праці й зайнятості України є опитування, які проводять дослідницькі компанії серед роботодавців, дані про міграцію населення та аналітичні дані, які надають Державна служба зайнятості України, вітчизняні рекрутингові агентства й онлайн-платформи з працевлаштування населення.

Перші дні війни показали, що більшість вітчизняних підприємств не були готові до найгіршого сценарію розвитку подій. Незважаючи на формування загрозового становища та військову ескалацію поблизу українських кордонів, лише деякі з них заздалегідь вдалися до здійснення релокації свого виробництва та працівників до більш безпечних регіонів країни. Як правило, це зробили компанії ІТ-сектору, а також тих галузей, працівники яких можуть працювати дистанційно й релокація яких не пов'язана з переміщенням значних виробничих потужностей [1].

Згідно з дослідженням, проведеним компанією Gradus Research, з часу повномасштабного вторгнення російської федерації до України близько 85% українських компаній сповільнили або призупинили свою роботу. Серед них 1% не планують відновлювати свою діяльність, а 35% чекають кращих часів [2].

Лише протягом першого місяця війни українська економіка скоротилася вдвічі, що спричинило фундаментальні зміни на ринку праці. Загальна сукупність компаній у цьому сегменті, які повністю припинили свою діяльність, становить 46,3%. Великі підприємства, на яких працює понад 500 осіб, складають значну частку тих, хто працює в повному обсязі попри війну (35%), та працюють частково залежно від регіону (31,8%) [3].

Відповідно до результатів нещодавнього опитування, проведеного групою "Рейтинг", через бойові дії в середньому по країні залишилися без роботи 53% опитаних респондентів (всього опитано 1000 респондентів). Найбільша проблема – на сході, там цей показник сягає 74% [4].

Дані опитувань показують, що упродовж березня близько 81% вітчизняних компаній не здійснювали найму нових співробітників [3], а 15% бізнес-підприємств потребують державної допомоги задля збереження ключових співробітників [2]. За підрахунками сайту Robota.ua, порівняно з довоєнним часом, кількість вакансій на другий тиждень війни впала на 55-85% залежно від міста. У першу чергу це стосувалося тих областей, де відбувалися активні бойові дії – Київської, Херсонської, Сумської, Запорізької та Харківської. Найбільше падіння відбулось у Харкові, найменше – у Львові [4].

Загалом кількість найманих працівників та підприємців, які фактично стали безробітними внаслідок воєнних дій, сягає мільйонів. Навіть ті громадяни, яким вдалося зберегти робочі місця, відчули істотні зміни у рівні оплати праці. Так, згідно з опитуванням, проведеним компанією Gradus Research 22 березня 2022 року, лише 3-5% бізнесу вдалося упродовж першого місяця з початку війни збільшити заробітну плату своїм працівникам. 14-19% зберегли заробітну плату на довоєнному рівні. Решта інших роботодавців змушені були або знизити, або взагалі припинили виплачувати зарплату [4].

Щоправда, слід відзначити, що шоківий період на ринку праці тривав відносно недовго й уже в другій половині березня з'явилися ознаки його поступової адаптації до умов нової соціально-економічної реальності.

Зокрема, ті сфери бізнесу, які мають змогу перейти на дистанційну роботу, повністю або частково розпочали переведення своїх співробітників у дистанційний режим роботи, попередньо евакуювавши їх до більш безпечних місць. У першу чергу це стосується компаній, які працюють у сфері IT-технологій, наданні освітніх послуг, онлайн-продажів, частково банківської сфери тощо. Для прикладу, компанія Fiverr, яка є одним із найбільших маркетплейсів онлайн-послуг у світі, заявила, що більшість її співробітників в Україні переїхали в безпечні місця як всередині України, так і за її межами. Цьому ж прикладу послідували інші технологічні фірми, такі як Stuzo, Company Folders Inc., JustAnswer, Ubisoft та інші [5].

Інтернет-портали з пошуку роботи з другої половини березня почали фіксувати поступове зростання нових вакансій. Згідно з даними опитувань, проведених компанією Gradus Research, близько 17% українських компаній тією чи іншою мірою вже у березні відчули нестачу робітників [2]. У першу чергу це стосувалося областей, на яких відбувалися бойові дії й у яких спостерігався найбільший відтік працездатного населення до західних регіонів країни або за кордон. Зокрема, понад 42% відкритих вакансій від усіх активних в Україні пропонувалося в Києві.

Серед лідерів за кількістю відкритих вакансій виявилася також Львівська область. Це можна пояснити тим, що багато підприємств з початком війни здійснили релокацію власного виробництва до західних регіонів, внаслідок чого виникла потреба у наборі працівників задля заміни тих робітників, яким не вдалося переїхати слідом за підприємством, на якому вони працювали.

Найбільш затребуваними на сучасному ринку праці є фахівці у галузях сільського господарства, транспорту та логістики, а також сфери продажів (продавці, касири тощо). Не лише зберігся, але й зріс також попит на медичних працівників та фармацевтів.

Незважаючи на поступове пожвавлення ринку праці, кількість пропозицій роботи, порівняно з довоєнним періодом, є значно меншою й становить, у кращому випадку, третину від довоєнного рівня [1].

Беззаперечним є той факт, що російсько-українська війна істотно змінить не лише вітчизняний, але й світовий ринок праці. Зокрема, трагічні події, які мають місце в Україні сьогодні, сприятимуть подальшому обмеженню процесів глобалізації в економічній сфері, які розпочалися ще з поширенням пандемії коронавірусу. Виробники все частіше будуть намагатися переносити власні виробничі потужності якомога ближче до ринків збуту, щоб забезпечити стабільність функціонування ланцюгів постачань власної продукції на випадок можливих криз військового, політичного, економічного, екологічного чи будь-якого іншого характеру. Таким чином, епоха не надто пильної уваги до ланцюгів постачання, довіри до постачальників та оптимізації витрат, ймовірно, закінчилася. Уряди та корпорації вже зараз прагнуть підвищити стійкість ланцюгів поставок та розглядають інноваційні способи фінансування цих змін для впровадження у національні ринки праці.

1. Чи є робота в Україні в умовах війни? URL: <https://grc.ua/article/30090?hhtmFrom=main>

2. Антонюк Д. Какие проблемы имеет бизнес во время войны и что просит у государства – исследование. URL: <https://forbes.ua/ru/news/yak-biznes-spravlyaetsya-z-viynouy-ta-shcho-prosit-u-derzhavi-doslidzhennya-gradus-research-31032022-5224>

3. Вплив війни на ринок праці в Україні. URL: <https://logist.fm/publications/vpliv-viyni-na-rinok-praci-v-ukrayini>

4. Заика Б. "Рынок выживания". Из-за войны каждый второй украинец потерял работу. Что будет дальше? URL: <https://biz.liga.net/ekonomika/all/article/rynok-vyjivaniya-iz-za-voynu-kajduy-vtoroy-ukrainets-poteryal-rabotu-chto-budet-dalshe>

5. Шинкаренко Т. IT-індустрія під час війни: як компанії евакуюють персонал, працюють та допомагають Україні. URL: <https://logincasino.com.ua/article/it-industriya-pid-chas-viini-yak-kompaniiy-evakuuyt-personal-pracyut-ta-dopomagayt-ukrayini>

Ірина Кіянка

доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка»

Публічна політика і політичний популізм в контексті виборів в Угорщині 2022 року та вплив на геополітику Центрально-Східної Європи

В українському політичному лексиконі років незалежності термін «популізм» належить, мабуть, до тих, які вживаються найчастіше. Водночас він є і найпоширенішим звинуваченням на адресу урядовців або політичних опонентів. У вітчизняній політичній полеміці докір у популізмі майже завжди означає твердження, що йдеться про пропозицію зовні привабливих, але неможливих для реалізації чи навіть шкідливих варіантів вирішення тих чи інших проблем, найчастіше соціально-економічних.

Проте звернення до питання популізму як категорії політологічного аналізу дає можливість зробити висновок, що вона набагато складніша та багатовимірна. У науковому середовищі консенсусу щодо розуміння популізму сьогодні не склалося, і підходи дослідників позначені відмінними акцентами, втілюють різні погляди на зміст терміна «популізм». Він постає і політичною технологією, і специфічною характеристикою політичної діяльності, і суспільно-політичним феноменом, навіть ідеологією. Мабуть, згода існує хіба що у визнанні складності точного й однозначного визначення популізму. Попри це, популізм є історико-політологічною категорією, яка не лише зберігає аналітичну цінність, й набуває особливої актуальності. А також принципом буття людини у системі владних та громадських відносин. Варто лише проаналізувати останні вибори в Угорщині 2022 року, то можна побачити наскільки риторика політичного популізму тісно переплелася з публічною політикою Віктора Орбана.

Під час передвиборчої боротьби В. Орбан позиціонував себе як «захисник» Угорщини, гарант миру і стабільності в країні. Правляча коаліція оцінювала політику об'єднаної опозиції на підтримку України небезпечною, що могла втягнути Угорщину у війну. У відповідь опозиційний альянс проводив вибори під гаслами «Угорщина для усіх» та «Орбан або Європа». Його лідер П. Маркі-Зай вважав, що Угорщина має дозволити перевезення територією Угорщини зброї для України, а коли буде прийнято рішення на рівні НАТО про направлення в Україну військового контингенту, то Угорщина зобов'язана виконати його і взяти у цьому участь.

Досить суперечливими виглядали переможна промова В. Orbana пізно ввечері 3 квітня 2022 року та його наступні інтерв'ю угорським ЗМІ. Він зізнався, що для нього самого переконлива перемога стала приємною несподіванкою. «Ми отримали таку велику перемогу, яку видно навіть з Місяця, - вигукував він, - і тим паче її мають бачити й у Брюсселі. Ми захистили суверенітет і свободу Угорщини». Він підкреслив, що ця перемога запам'ятається й тим, що Фідесу прийшлося зіштовхнутися із найсильнішим «зустрічним вітром», що «у нас ще ніколи не було так багато противників» у ході виборчої кампанії. До найбільших суперників він відніс: внутрішню ліву опозицію, міжнародні ліві сили, брюссельських бюрократів, усі організації імперії Д. Сороса, міжнародні ЗМІ, а також українського президента (прізвище не називалося).

Рівень занепокоєння черговою перемогою правлячої коаліції Фідес-ХДНП є значним в Угорщині, Україні, Словаччині, Румунії, особливо на просторі країн ЄС. Новий термін перебування В. Orbana при владі для Брюсселя передбачається складним. Попередні каденції позначалися неодноразовими конфліктами з інституціями ЄС. Очільники ЄС вважають, що таке тривале перебування при владі дало можливість В. Орбану остаточно підірвати основи демократичних інститутів. Для таких висновків використовуються такі аргументи: В. Орбан практично переписав під інтереси своєї політичної партії конституцію, змінив правові норми парламентських виборів, призначив своїх вірних людей на керівні посади у судовій та правоохоронній системі, інших органах державної влади.

Прагнення Угорщини надавати закордонним угорцям подвійне громадянство, забезпечити для їх спільнот автономію, культурно-освітній розвиток на національній мові і традиціях не знаходять належної уваги у сусідніх державах, через що відносини у регіоні не стали зразковими. Результати парламентських виборів в Угорщині 3 квітня 2022 року дають підстави припустити, що політика Будапешта у питаннях угорської спільноти Закарпаття залишиться незмінною, що ускладнюватиме повноцінний розвиток двосторонніх відносин. Відтак нині українській державі, особливо вітчизняній дипломатії, слід враховувати таке становище та проводити наполегливо конструктивний курс, поєднуючи зусилля із відповідною діяльністю Європейського Союзу.

Якщо брати до уваги, що розуміння окремих популістських характеристик, які властиві рухам, програмам, що апелюють до народу, цінності історичного минулого та духу волі. А згодом, ці ідеї втілюють в сучасному суспільно-політичному житті в країнах Центрально-Східної Європи, яскравим прикладом цьому послуговує Угорщина. А саме політика В. Orbana: апеляція до єднання нації, антиєвропейські настрої, зменшення кількості біженців на території Угорщини, «криміналізація бездомних»; то можна з впевненістю сказати, що популістська риторика робить свою роботу і вплив ірраціональних чинників беруть верх над раціональністю. Тому варто чекати загострення соціально-економічних питань, та й політичних спекуляцій, які й так є характерні для популістських лідерів, які часто вдають себе за харизматичних героїв, але якщо придивитися глибше, це лише політичний айсберг популістського маскараду. Тому й Угорщина на сьогодні має такого лідера, який вдало маніпулює громадською думкою і використовує свій вплив на це.

1. Держалюк М. С. Результати парламентських виборів в Угорщині з квітня 2022 року та перспективи українсько-угорських відносин// ivinas.gov.ua

2. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривдженості. / переклад з англ. Т. Сахно. Київ: Наш формат. 2020.

3. Щербак С. Популізм з погляду політичної філософії / Філософська думка. 2020. №3. С. 61-78.

4. Brubaker, R. Why populism? Theory and Society. 2017. 46 (5). pp. 357-385.

Ірина Кіянка

доктор політичних наук, доцент, доцент кафедри державної політики та врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка»

Andrzej Mioduchowski

Виша школа Крайової Господарки в Кутно, Польща

Популізм і політичні міфологеми у виборчій кампанії на пост президента Франції 2022 року

Сучасний популізм не є прямою загрозою демократії, яка характеризується наявністю демократичних інститутів – вільні вибори, референдуми та визначається як правління більшості, він суперечить окремим принципам демократії, а саме його представницькій природі, захисту прав меншин. Поширення популізму в сучасних умовах пов'язане з руйнуванням ліберального консенсусу, який був характерним для періоду закінчення холодної війни, та постійно зростаючим протистоянням між демократичним мажоритаризмом як одним з основоположних принципів демократії та ліберальним конституціоналізмом. А отже, можна стверджувати, що зміцнення популізму за таких умов супроводжується втратою привабливості ліберальних рішень у вирішенні політичних, економічних, соціальних та культурних проблем суспільства [1].

Важливим є те, що політична свідомість ніколи не буває в пасивному стані, вона завжди активізує себе в різних проявах. Як вважає автор, по-перше, вона здатна прогнозувати й моделювати політичні процеси. По-друге, вона впливає на політичне життя суспільства, а через нього – на його економічні, духовні, культурні відносини. По-третє, політична свідомість визначає напрям політичної діяльності, в тому числі й виборчу активність особистості.

Проте є певні суперечливі явища у свідомості, зокрема політичній, сучасного українського суспільства – це суперечність між теоретичним рівнем політичної свідомості та реальним життям. Вирішенню цієї суперечності перешкоджають догми, стереотипи, міфи політичної свідомості. Певною перешкодою в розвитку та вирішенню її суперечностей є політика маніпулювання свідомістю, що проявляється в замовчуванні негативних процесів суспільно-політичного життя та ігноруванні різних поглядів на політичний процес, у відсутності повної та необхідної інформації з окремих політичних питань.

Популізм не виступає практичним втіленням певної ідеології, а скоріше є комплексом безпосередніх політичних реакцій індивідів на розвиток подій, які постійно суперечать їх інтересам.

Популізм помилково вважати лише негативним явищем. Головний його принцип – визнання народу головною цінністю на протигагу державі. Популізм мобілізує народ, який у більшості своїй не є політично зрілим та достатньо поінформованим. А отже - це мистецтво завойовувати симпатії простих людей.

Як демонструє історичний досвід, популізм притаманний більшості політичних режимів, хоча найбільш сприятливим для нього є країни з характерними ознаками демократії: загальне виборче право, гласність, рівноправність громадян. Саме за таких умов суспільство як сукупність виборців є важливим учасником політичного процесу, а задоволення його настроїв та потреб, намагання створити атмосферу загального порозуміння

стає чи не основним, і (що головне) дієвим засобом впливу на суспільну свідомість і поведінку населення [2].

Е. Макрон не проводив масштабної передвиборчої кампанії, а сконцентрувався на зовнішній політиці. Його команда зображала політика стурбованим президентом-миротворцем, який не витрачає часу на агітацію, а намагається зупинити війну в Європі. Водночас Марін Ле Пен об'їздила всю країну та провела активну передвиборчу кампанію. Як наслідок, французьке суспільство розкололося – у кандидатів дуже невеликий розрив у голосах. Але окрім французів, вибори у Франції цікавлять і українців, адже від того, хто переможе у цих перегонах, може залежати майбутнє єдності НАТО, Європейського Союзу та санкцій, запроваджених проти Росії. Якщо на виборах переможе Ле Пен, найімовірніше, про підтримку Франції нашій країні доведеться забути, оскільки політикиня є затятою путіністкою та лідеркою ультраправої партії «Національне об'єднання». Ця політсила належить до євроскетиків, які виступають за скасування Євросоюзу як наднаціонального європейського проекту, а також критикує США за «панування» над Європою. Ні для кого не таємниця, що багато років партію Марін Ле Пен спонсорує Росія. 2014 року, саме в розпал революції в Україні та анексії Криму, «Національний фронт» французької політикині отримав кредити від російських банків на суму 11 мільйонів євро.

Важливе завдання для Макрона зараз – відновлення лідерства Франції в Європі. Європа на очах втрачає позиції і вже навряд зможе відігравати зараз лідерську роль. Проте Франція не хотіла б, щоб таку роль захопили інші країни Європи – чи то Італія, чи то Польща... У цьому питанні, до речі, важливу роль може зіграти ставлення до України. Адже українська тема є наразі центральним моментом в європейській політиці [3].

Може здатися, що тут Макрону доведеться розвертатися на 180 градусів, проте це не так. Його загравання з Росією, яке так не подобалося нам, було викликано потребою рахуватися з парадигмами багатьох французьких виборців про існування «гарних росіян», закладених ще радянською пропагандою. А також протистоянням з Ле Пен, яка тиснула на виборців, розповідаючи, що війна – це погано, що треба, щоб вона закінчилась, а надання Францією зброї Україні – підживлення війни, і це не припустимо. Звідси логіка Макрона про потребу замирення Путіна.

Окремо варто нагадати, що Франція – президентська держава. І Уряд країни підконтрольний президенту. Тому, коли Макрон загравав з Росією, міністр МЗС Франції робив жорсткі антиросійські акценти. Коли Макрон відмовився публічно говорити про геноцид в Україні, міністр внутрішніх справ, навпаки, не злякався цього слова. Ба більше, Франція відправила до України перший підрозділ міжнародних спеціалістів – своїх жандармів – для документування злочинів геноциду, скоєних російськими військами в українських містах. Причому, з огляду на те, що вони знають, як правильно документувати такі речі, щоб вони були прийняті у Міжнародному кримінальному суді в Гаазі. Тобто стали справжніми доказами у справі проти Росії та Володимира Путіна й визнання факту геноциду офіційно відбулося.

На відміну від опонента по ультраправому спектру Еріка Земмура, Ле Пен вдалося скорегувати свою зовнішньополітичну програму, відмовившись від відверто проросійських тез (хоча це ніяк не скасовує проросійських практик Ле Пен і її партії в зовсім недавньому минулому).

Натомість успіх М. Ле Пен принесло використання соціальної лексики – замість традиційних для ультраправих тем про нелегальну міграцію та захист національної ідентичності, на останньому етапі кампанії «від дверей до дверей» вона підіймала економічні та соціальні питання, зокрема купівельної спроможності та зростання цін на комунальні послуги. Увага до соціальних питань сприяла перетіканню до М. Ле Пен більш поміркованих виборців, а відтак і зростанню рейтингів, однак не дала вирішальних переваг під час передвиборчих дебатів – хоча вона виглядала на них набагато сильніше, аніж в 2017 році, однак в обговоренні економічних, і особливо зовнішньополітичних питань, вона відверто програвала Макрону.

Одночасно другий тур виборів став непростим випробуванням для французьких лівих.

Такі речі можуть бути свідченням того, що Емануель Макрон все чудово знає й розуміє, але його дії рішучіші за заяви. Проте, думаю, що дійде й до заяв. Зокрема, коли Макрон зможе формально опиратися на звіт свого жандармського підрозділу, який працює в Україні [4].

І хоча не варто очікувати, що після виборів Макрон відмовиться від тактики посередництва у діалозі з В. Путіним, включаючи регулярні телефонні розмови із ним, проте одночасно вибори довели, що допомога Україні, в тому числі військова, не призводить до падіння рейтингів. Натомість їхнє падіння спричиняють спроби захистити дії В. Путіна: останнє суттєво вдарило по рейтингу Еріка Земмура, який мав усі шанси перемогти М. Ле Пен на ультраправому фланзі.

Показово, що М. Ле Пен також вловила цей тренд. Якщо в перші тижні війни вона робила заяви про провину НАТО та виступала проти прийняття українських біженців, а згодом відмовилася бути присутньою під час звернення Володимира Зеленського до французького парламенту, то на дебатах вона заявила, що підтримує дії Макрона із врегулювання конфлікту та допомоги Україні.

У популізмі важливу місію відіграє символ, який може бути як приватним, так і загальним, очевидним і підсвідомим, нейтральним і емоційно наповненим.

Феномен символічної присутності є всюди, де хоча б доля елементарного теоретичного та емпіричного досвіду. Такими символами можуть бути свобода (в тому чи «позитивна» або «негативна») в контексті політичної свободи [9].

Узагальнюючи реалії політичного життя вважаємо, що сучасний популізм має прояви у чотирьох напрямках: радикальний лівий популізм, радикальний правий популізм, націонал-популізм та центристський (новітній) популізм. При цьому популізм будь-якого з напрямків може виявляти себе у «м'яких» або «жорстких» формах.

«М'який» популізм є викликом існуючій системі представництва, партійній системі зокрема, у той час як «жорсткий» атакує базові принципи ліберальної демократії: захист прав людини і громадянина, національних меншин тощо. Лінія ж поділу між ними є доволі розмитою та змінюється. Популізм не є реакцією на інтеграцію нових країн у європейські структури.

Тетяна Панфілова

доктор історичних наук, доцент, доцент
кафедри державної політики та врядування
ІНДУ НУ «Львівська політехніка»

Уроки консолідаційних процесів українства Західної України першої чверті XX століття

На зламі XIX–XX століть політичні партії й організації Східної Галичини чітко окреслили програму своєї діяльності: захист соціально-економічних та національно-політичних прав українців у Австро-Угорській імперії та консолідація українського народу і його інтелектуальних структур для боротьби за відновлення державної незалежності й соборності України.

Залежно від внутрішньополітичної та міжнародної ситуації програма дій політичних партій удосконалювалася та конкретизувалася. Це час Першої світової війни та української національно-демократичної революції у Російській та Австро-Угорській імперіях, за умов проголошення Української Народної Республіки й Західно-Української Народної Республіки, під час боротьби проти намагань Польщі анексувати Східну Галичину в 1918-1923рр.

Після ухвали Ради послів країн Антанти 14 березня 1923 року про передачу Східної Галичини до складу польської держави національно-патріотичні сили краю, аналізуючи причини поразки національно-визвольних змагань, оцінювали реальну ситуацію та визначали подальшу програму дій. Позиція уряду ЗУНР щодо ухвали Ради послів та ситуації, яка склалася після цього, була викладена у зверненні Євгена Петрушевича «До українського народу Галицької землі!». Президент Української Національної Ради охарактеризував ухвалу Ради послів як віроломний акт, яким країни Антанти знехтували правом українців Галицької землі на національне самовизначення, запевнив своїх співвітчизників, що і Українська Національна Рада та екзильний уряд й надалі відстоюватимуть на міжнародній арені право українського народу на державну незалежність і соборність.

Українські політичні партії одностайно засудили ухвалу Ради послів як неправомочний міжнародно-правовий акт, ухвалений всупереч волі населення Східної Галичини та міжнародних договорів щодо розв'язання східно-галицької проблеми на демократичних засадах [17, 5].

За нових обставин ініціатором консолідації національно-патріотичних сил й творцем нової програми дій стала УНТП. Основні засади якої були окреслені у редакційних статтях її друкованих органів, насамперед у «Громадському Вістнику» та «Ділі» (квітень 1923 року) [6]. Розв'язання українського питання базувалося на кількох обставинах, спираючись на історичний досвід Європи [1]. Отже, передбачався неминучий крах Версальської системи договорів, які не тільки не полагоджували, а навпаки, загострювали міждержавні суперечності, зокрема щодо кордонів та становища національних меншин [2].

Міжнародне визнання кордонів Польщі за рахунок анексії українських земель розцінювалось як хвилева перемога [3]. Анексувавши Східну Галичину, Польща на національному ґрунті різко загострила внутрішньополітичну ситуацію. Про це писав і колишній прем'єр Польщі Морачевський [3].

І хоч ухвала Ради послів була для українців великим ударом, вона водночас «розвалила між нами і північно-західними українськими землями мур «формальностей», поставила нас під одну міру, у великому нещастю з'єднала сім мільйонів на спільну долю і долю, на життя і смерть. Але чи може бути в світі сила, яка могла б знівечити семиміліонову армію» [4].

Звучав заклик до політичних партій Східної Галичини та Волині «на всіх просторах українських земель найти спільну платформу і на цій платформі скоординувати свої цілі» [2, 4]. Головна умова - це згуртування національно-патріотичних сил на всіх поневолених іноземними державами землях України, насамперед, у Східній Галичині та Волині [3]. Тодішня міжнародна і внутрішньополітична ситуація прирікала на тривалу боротьбу за національну незалежність, та у зв'язку з цим пошук спільних дій різних політичних партій і організацій Східної Галичини та Волині.

Йшлося про програму захисту економічних, соціальних та національно-політичних прав українців у Польщі для відновлення державної незалежності і соборності України. Це і була, фактично, програма реальної політики Української Національної Ради, а її стержнем – справа автономії [7, 8, 9, 10]. 13 квітня на засіданні Народного комітету Володимир Охримович виступав за поєднання легальних і нелегальних методів боротьби. «До Риму ведуть різні дороги... Засоби легальної боротьби можуть бути різними: парламентарні і позапарламентарні методи. Не є я в принципі ворогом нелегальної боротьби. Все ж, головне явна боротьба» [18, 11].

Для створення спільного національного фронту, крім автономії, було запропоновано (на з'їзді 21 травня у Львові) вирішення соціально-економічних та культурно-освітніх проблем, насамперед аграрної та шкільної. На цьому етапі програмні засади реальної політики трудовиків сприймалися неоднозначно як у власному середовищі, так і іншими партіями.

Враховуючи сукупність здобутків та втрат українського народу в період визвольних змагань, Володимир Охримович виступав за вміле поєднання різних методів боротьби для здобуття кінцевої мети – відновлення державної незалежності і соборності України [12, 19].

Формування і виконання програми реальної політики значною мірою залежало від соціально-економічної та національно-політичної ситуації у Наддніпрянській Радянській Україні. Політика «українізації» мала вагомий вплив на настрої широкого загалу і політичних партій Західної України [20].

Важко було навіть уявити, що національне відродження у Наддніпрянській Україні завершиться майже повним винищенням інтелектуального потенціалу та геноцидом українського селянства. Радянська карально-репресивна машина замордувала майже всіх галичан, які виїхали в Україну, в тому числі чимало визначних діячів ЗУНР, УГА, а також різних українських політичних партій Західної України [16]. Це було згодом, а 1923 року зачарованість широкого загалу Сходом наростала. Рудовики негативно оцінювали більшовицьку владу: «ми далекі від того, щоби активно підпирати зовнішні намагання повалити її. Намагання повалити совітську владу на Україні силами ззовні не було б так вимірене проти тієї влади, як проти українського народу і проти його революційних здобутків. Це означувало б одночасно, що замість експлуатації України совітською Росією мало б наступити повне її знищення червоною армією, а далі, мала б наступити інтенсивна і плянова експлуатація та грабіж української землі тими зовнішніми силами» [14, 13].

Загалом трудовики були впевнені, що консолідувавшись, український народ без сторонніх сил звільниться і сам побудує демократичну Україну, засуджували повстання, закликали до згуртування всіх політичних сил для організації всенародного зриву [8, 15]. На жаль, позиція українських політичних партій стосовно програми, а особливо засобів та етапів розв'язання української проблеми залишалася об'єктом гострих суперечок.

21 травня 1923 року Народний Комітет визнав цю резолюцію недійсною, а замість неї прийняв постанову, [21], яка припинила розкол у партії та сприяла її консолідації і згуртуванню всіх національно-патріотичних сил, які 6 липня 1924 року підписали спільну заяву з приводу національної політики уряду ендеків та ситуації на українських землях. У ній відзначалося, що український народ непохитно відстоює своє право на державну незалежність, яке він може реалізувати і мирним шляхом, через плебісцит, бо «український народ творить на цих землях ту етнічну подавляючу більшість, якій єдино прислугує праву суверена на цій території» [22].

Надалі ці консолідаційні процеси, в яких трудовикам належала провідна роль, посилювалися. Створена у квітні 1925 року Консолідаційна комісія підготувала «Тези української національної політики». Ідеологічні і програмні засади тез – створення єдиної політичної партії на всіх українських землях у складі Польщі «з метою визволення усіх українських земель з-під панування чужинців та створення одної самостійної, соборної, демократичної й здатної для розвитку української держави» [23].

1. Громадський Вістник. – 1923. – 21 березня.
2. Там само. – 27 березня.
3. Там само. – 25 березня.
4. Там само. – 23 березня.
5. Діло. – 1923. – 17 травня.
6. Там само. – 1923. – 23 березня.
7. Діло. – 1923. – 26 квітня; Зайцев Олександр Українська Народно-Трудова партія 1919-1925. – Україна модерна. Критика – Ч.2. – Київ-Львів, 2002. – С.80-83.
8. Діло. – 1923. – 20 травня.
9. Діло. – 1923. – 12 травня.
10. Там само. – 1 травня.

11. Діло. – 1923. – 20 червня.
12. Діло. – 1923. – 24 травня.
13. Діло. – 1924. – 2 грудня.
14. Діло. – 1925. – 21 лютого.
15. Діло. – 1923. – 28 квітня та 20 травня.
16. Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Сталінщина й доля західноукраїнської інтелігенції. – К., 1994; Сливка Ю.Ю. Сторінки історії КПЗУ... – Львів, 1989.
17. ЦДІА України у Львові. – Ф.581. – Оп.1. – Спр.111. – Арк.9-10.; Спр.112. – Арк.1.
18. ЦДІА України у Львові. – Ф.581. – Оп.1. – Спр.111. – Арк.23-24.
19. ЦДІА України у Львові. – Ф.581. – Оп.1. – Спр.135. – Арк.16-18.
20. ЦДІА України у Львові. – Ф.581. – Оп.1. – Спр.98. – Арк.18-24.
21. ЦДІА України у Львові. – Ф.581. – Оп.1. – Спр.111. – Арк.3-4.
22. ЦДІА України у Львові. – Ф.581. – Оп.1. – Спр.107. – Арк.6.
23. ЦДІА України у Львові. – Ф.392. – Оп.1. – Спр.47. – Арк.1-8, 77.

Мирослава Туркало

аспірантка кафедри державної політики та
врядування ІНДУ НУ «Львівська
політехніка»

Публічна політика щодо інформаційно-культурного простору в Україні в умовах війни

Одним з головних аспектів розбудови незалежної України стала проблема пошуку її нової культурної ідентичності, яку на початку незалежності у публіцистиці було прийнято іменувати культурним відродженням. Найважливішим інструментом вирішення цієї проблеми є культурна політика. Саме тому актуальною є проблема розроблення стратегії державної політики у сфері культури в контексті сучасних соціально-економічних реалій України та перспектив її інтеграції в європейський культурний простір.

Невідкладним завданням, яке постало перед Україною на початку ХХІ століття, стало формування інформаційного суспільства, що характеризується пріоритетним розвитком інформаційних ресурсів та інфраструктури, запровадженням новітніх інформаційних технологій, інтеграцією до світового інформаційного простору, захистом національних моральних і культурних цінностей, забезпеченням конституційних прав громадян на свободу слова та вільний доступ до інформації. Водночас світові процеси глобалізації, запровадження новітніх інформаційних технологій, формування інформаційного суспільства посилюють важливість такої складової національної безпеки, як інформаційна безпека. Адже вже сьогодні саме розвиток інформаційної сфери, рівень інформаційної безпеки багато в чому визначають політичну та економічну роль окремих держав на світовій арені.

Українська держава включена в процес загальної інформатизації суспільств і формування єдиного світового інформаційного ринку. Значною мірою міжнародно-правове визнання нашої держави стало інформаційним проривом або інформаційною експансією у загальносвітові інформаційні потоки. Адже саме доведення до відома передусім державних діячів, а потім і населення інших країн відомостей про існування України, створення певного іміджу нашої держави, з одного боку, та проведення інформаційної політики всередині держави, з іншого, зумовило визнання України як геополітичної реальності та підтримку громадянами ідей незалежності, їх активну участь у створенні державних інститутів.

Не викликає сумніву той факт, що інформаційний чинник є надзвичайно важливим у загальному державотворчому процесі і, передусім, у представленні та відстоюванні інтересів держави. Незаперечним фактом є те, що інформаційного забезпечення потребують сьогодні всі сфери суспільної діяльності, і при цьому сама інформаційна діяльність потребує чіткої правової регламентації, передусім з позицій безпеки.

Отже, широкий спектр проблем законодавчого регулювання інформаційної сфери як основи забезпечення інформаційної безпеки держави набуває важливого теоретичного і практичного значення. Інформаційна безпека в правовому вимірі є невід'ємною складовою сучасної системи управління на шляху до правової держави і суттєвим чинником формування громадянського суспільства та входить до ширшого розуміння питань національної безпеки загалом.

Демократичність та ступінь цивілізованості кожного суспільства визначається, насамперед, тим, наскільки вільними почувають себе у цьому суспільстві його члени, наскільки реально здійснюються їхні громадянські, політичні, соціально-економічні та культурні права. Можна констатувати, що останніми роками в Україні здійснено конкретні заходи розбудови нового демократичного суспільства. Звичайно, першим кроком стало прийняття нової Конституції України в 1996 році, а також численних законодавчих актів у різних галузях права — конституційного, цивільного, кримінального, адміністративного, фінансового, трудового, інформаційного тощо.

Реалії нашого суспільства такі, що відстань між прийняттям таких актів і реальним втіленням в життя закріплених у них прав і свобод людини ще величезна. Але головне і найважче у кожній справі — це початок. А його, незважаючи на безліч труднощів і стереотипів, що склалися у нашому суспільстві за роки радянської влади, вже покладено. Не останню роль відіграв у цьому процесі інформаційний бум, який спостерігається нині завдяки розвитку недержавних засобів масової інформації, насамперед Інтернету.

Імовірно, це є наслідком ідеології і світогляду, що сформувалися за роки заполітизованого радянського режиму. Але право на самовираження, що передбачає і право на інформацію, очевидно, є не тільки політичним правом громадянина, а й природним особистим правом, таким, як право на життя, свободу пересування. Воно притаманне людині від народження, а не лише у контексті участі у політичному житті країни.

Логічно і природно відносити право людини на інформацію до конституційних особистих прав, бо його, як визнав Європейський суд з прав людини, кожен може реалізувати незалежно від мети: чи то користь, чи політична пропаганда, чи релігійна діяльність тощо. Все це елементи права на самовираження людини.

Дуже вдало проаналізувано вплив культурно - інформаційного простору у роботі Парфенюка І, що система інформаційної безпеки держави має складатися з оперативного рівня, який працює на виявлення шкідливих елементів та швидке реагування на них, і стратегічного – розширення національного інформацийно-культурного простору, поліпшення засобів створення, поширення і збереження суспільно важливої корисної інформації.

1. Дзьобань, О. П., and Ю. В. Мелякова. "Комунікаційна природа інформаційного простору." *Інформація і право* 2 (2012): 81-88.

2. Парфенюк І. (2019). Українізація культурного простору України в системі інформаційної безпеки держави. //Український інформаційний простір, 2(4), 63-72. [https://doi.org/10/31866/2616-7948/2\(4\).2019.186926](https://doi.org/10/31866/2616-7948/2(4).2019.186926)

3. Черненко Т. В. Пріоритети державної інформаційної політики в умовах гібридної війни / Т. В. Черненко // Стратегічні пріоритети. – № 4 (37), 2015. – С. 83–92.

4. Чехович Т.В. Забезпечення міжнародної безпеки міжнародно-правовими засобами / Тетяна Чехович // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2013. - № 1. - С. 277-283.

Сергій Ільницький

аспірант кафедри державної політики та
врядування ІНДУ НУ «Львівська
політехніка»

Андрій Шараськін

аспірант кафедри державної політики та
врядування ІНДУ НУ «Львівська
політехніка»

Публічна політика щодо захисту інформаційного простору України в сучасних умовах та геополітичні виклики

Розвиток і впровадження практично в усі сфери діяльності інформаційних технологій суттєво змінює структуру суспільства, а також трансформує міжнародні відносини. Одним із найважливіших напрямів цієї трансформації стає реалізація національних інтересів щодо забезпечення національної безпеки.

Такі перетворення призвели до того, що в наш час усе більш актуального характеру набуває забезпечення інформаційної безпеки України як невід'ємного елементу її національної безпеки, а захист інформації перетворюється в одне із пріоритетних державних завдань.

При виробленні та реалізації державної політики у сфері забезпечення інформаційної безпеки необхідно враховувати ряд принципових позицій.

По-перше, правове регулювання у сфері інформаційної безпеки тією чи іншою мірою стосується закріплених у Конституції прав особи на інформацію, положень про демократичний устрій, плюралізм думок тощо, законодавств про інформацію, про забезпечення національної (державної) безпеки, охорону державної та комерційної таємниці, діяльність засобів масової інформації, Інтернету, а також питань захисту інформації з обмеженим доступом.

По-друге, питання, пов'язані зі зміною чинного законодавства України в цій сфері, були, є і будуть заручниками внутрішньої політичної боротьби у державі. Будь-який розгляд у стінах Верховної Ради України питань, пов'язаних зі становленням демократичних інститутів, плюралізму, статусу ЗМІ, їх незалежності, неминуче буде предметом гострих дискусій.

По-третє, важливою складовою державної політики в будь-якій сфері необхідно визнати інформаційне забезпечення. Така діяльність буде важливим компонентом інформаційної безпеки України протягом всього періоду інтеграції. Якщо українські політики не спроможуться сформулювати чіткі цілі, які відповідатимуть національним інтересам, і адекватно донести їх до громадськості, тоді за них це обов'язково зроблять зовнішні суб'єкти, але чи будуть вони відповідати інтересам України?

Діяльність у такому напрямі повинна включати постійний моніторинг громадської думки, який доцільно проводити за допомогою соціологічних досліджень та технологій контент-аналізу.

По-четверте, хоча громадська думка є досить піддатливою для впливу (маніпулювання), події в Україні листопада 2004-січня 2005 року (Помаранчева революція) свідчать на користь методів роз'яснювальної роботи та переконання, а не агресивної пропаганди.

По-п'яте, пріоритетною аудиторією для інформаційного впливу доцільно визначити представників ЗМІ та педагогічний склад вищих закладів освіти, інших освітніх установ. Досвід країн Східної Європи переконливо свідчить, що саме ці суспільні групи є неформальними лідерами та виразниками позицій у процесі формування громадської думки.

Основними напрямками державної політики в інформаційній сфері національної безпеки визнано (ст. 8 Закону України «Про основи національної безпеки»):

- забезпечення інформаційного суверенітету України;
- вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури й ресурсів, впровадження новітніх технологій у цій сфері,

наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну;

- активне залучення засобів масової інформації до боротьби з корупцією, зловживаннями службовим становищем; іншими явищами, які загрожують національній безпеці України;

- забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції;

- вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України.

Адекватне реагування на загрози інформаційній безпеці виходить за межі чинної нормативної бази і можливе лише за умови прийняття політичних рішень компетентними органами. Необхідно визнати, що в умовах української демократії формування державної політики у будь-якому напрямі залежить не тільки від експертних оцінок та об'єктивного врахування національних інтересів, але й від політичної кон'юнктури у певний період. Тому основна рекомендація до процесу ухвалення політичних рішень може бути сформульована таким чином: урахування довгострокових стратегічних національних інтересів.

Зазначену ознаку довгостроковості може і повинно забезпечити законодавче регулювання найважливіших суспільних відносин. При цьому необхідно виходити із спрямованості нормативно-правових актів на досягнення практичного результату - формування ефективного механізму забезпечення інформаційної безпеки. Останній є системою взаємопов'язаних елементів, які забезпечують захист та розвиток інформаційного простору відповідно до національних інтересів.

У цьому механізмі повинні бути враховані національні інтереси в інформаційному середовищі, внутрішні та зовнішні загрози цим інтересам і передбачена система засобів із виявлення та нейтралізації загроз.

З огляду на структуру інформаційного середовища (простору) забезпечення інформаційної безпеки передбачає захист таких елементів:

- інформації з обмеженим доступом;
- систем і засобів передавання та зберігання інформації;
- інформаційного простору від поширення інформації, зміст якої через неповноту, недостовірність тощо суперечить національним інтересам держави.

До елементів системи забезпечення інформаційної безпеки (у вузькому розумінні) належать:

- нормативно-правові акти, які регламентують суспільні відносини в інформаційній сфері та встановлюють юридичну відповідальність у випадку їх порушення;

- державні та недержавні організації, які забезпечують продукцією ринок інформаційних послуг (ЗМІ, інформаційні агенції, служби, аналітичні та дослідні організації, власники каналів електронного зв'язку, Інтернет-провайдери, кіноіндустрія та індустрія розваг тощо);

- сукупність спеціально уповноважених органів держави, які контролюють дотримання інформаційного законодавства (окремі підрозділи СБУ, Міністерство транспорту та зв'язку, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі, органи прокуратури);

- практична діяльність зазначених суб'єктів, спрямована на розвиток вітчизняного інформаційного простору.

У широкому розумінні до системи забезпечення інформаційної безпеки необхідно віднести Верховну Раду України та її законодавчу діяльність, Президента України, регуляторні та контролюючі державні органи, споживачів інформації та інших суб'єктів.

Правове регулювання у сфері інформаційної безпеки буде тією чи іншою мірою стосуватися закріплених у Конституції прав особи на інформацію, положень про демократичний устрій, плюралізм думок тощо, законодавства про інформацію, про забезпечення національної (державної) безпеки, охорону державної та комерційної таємниці, діяльність засобів масової інформації, інтернету, а також питань захисту інформації з обмеженим доступом.

Отже, ефективна реалізація нових норм вітчизняного законодавства потребує вжиття відповідних організаційних заходів, зокрема:

- розвитку з огляду на транснаціональний характер комп'ютерних злочинів міжнародної взаємодії правоохоронних та спеціальних органів у цій сфері;
- створення спільного для правоохоронних органів обліку осіб (фізичних та юридичних), які робили спроби або без установленого дозволу проникали в комп'ютерні системи, а також причетних до інших правопорушень у сфері інформаційних технологій;
- створення спеціалізованої лабораторії для обробки електронних доказів, проведення спеціалізованої експертизи з метою удосконалення розслідування комп'ютерних злочинів;
- сприяння розробленню національних програмних продуктів, створенню перспективних інформаційних технологій із метою зменшення залежності від програмного та апаратного забезпечення іноземного виробництва, що містить загрозу застосування недокументованих можливостей;
- вирішення питання щодо підготовки фахівців у сфері інформаційних технологій виключно у профілюючих освітніх закладах у кількості, що відповідає потребі, а також подальшого працевлаштування найкращих випускників у державних установах на пільгових умовах з метою недопущення відпливу за кордон кваліфікованих кадрів.

1. Ромашко С. М., Новосад В. П., Козій Б. І. Інформаційні технології в державному управлінні: Навчальний посібник. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2007. – 264 с.

2. Системний аналіз концепції сталого розвитку [Текст] : монографія /В. С. Загорський, Є. М. Борщук. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2017. — 256 с.

3. Усаченко Л. М., Тимцуник В. І. Історія державного управління в Україні : навч. посіб. / Усаченко Л. М., Тимцуник В. І. – К. : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. – 292 с.

4. Харченко Л.С., Ліпкан В. А., Логінов О.В. Інформаційна безпека України: Глосарій I За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора Р.А.Калюжного.- К.: «Текст», 2004.-180 с

5. Черненко Т. В. Пріоритети державної інформаційної політики в умовах гібридної війни / Т. В. Черненко // Стратегічні пріоритети. – № 4 (37), 2015. – С. 83–92.

6. Чехович Т.В. Забезпечення міжнародної безпеки міжнародно-правовими засобами / Тетяна Чехович // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2013. - № 1. - С. 277-283.

ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ У СХІДНІЙ ЄВРОПІ

Орест Красівський

доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри державної політики та
врядування ІНДУ НУ «Львівська
політехніка»

Проблеми державного управління національною безпекою України в сучасних геополітичних умовах

Державне управління національною безпекою в Україні набуває винятково важливого значення в умовах нових геополітичних змін та воєнної агресії росії проти України. У сучасних умовах це питання набуває особливої актуальності та потребує ґрунтовного й системного вивчення та аналізу, зважаючи на повномасштабну агресію та викликані нею геополітичні трансформації і загрози світовому порядку, що сформувався після Другої світової війни, загострення економічної кризи, та нові глобальні проблеми, які охопили світ та несуть нові загрози в останньому двадцятиріччі XXI століття.

При цьому, під державним управлінням національною безпекою слід розуміти механізми щодо гарантування захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, ліквідації наслідків воєнної агресії та забезпечення відбудови зруйнованої інфраструктури, сталого розвитку суспільства, своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізація реальних і потенційних нових загроз національним інтересам. Важливими є питання розробки системи державного управління національною безпекою в умовах нових політичних реалій, загроз та воєнного стану, виявлення їх відповідності внутрішнім та зовнішнім чинникам суспільно-політичного розвитку.

Правова база, що регулює відносини у сфері національної безпеки, розроблена на основі Конституції України з урахуванням глибоких змін, що відбуваються в країні і у світі [1]. Основні засади державної політики України, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності суспільства, визначає прийнятий 21 червня 2018 року Закон України «Про національну безпеку України» [2]. Існування, самозбереження і прогресивний розвиток України як суверенної держави залежить від здійснення такої цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів. Більшість положень закону набрали чинності 08 липня 2018 року. У зв'язку з прийняттям закону втратила чинність низка законів: Закон України «Про основи національної безпеки України» 2003 р., Закон України «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» 2003 р., Закон України «Про організацію оборонного планування» 2005 р.

Основна мета державної політики у сферах національної безпеки і оборони України, як відзначено у Законі - це захист людини і громадянина. У ролі основного принципу у сфері безпеки і оборони визначається дотримання міжнародно-правових зобов'язань України, забезпечення верховенства права як одне із завдань, що виокремлюється в контексті поняття «демократичний цивільний контроль» в ролі механізму нагляду за діяльністю органів у секторі безпеки і оборони, безперечно, є позитивним з точки зору захисту прав людини. А сектор безпеки і оборони, відповідно до ч.1 ст. 12 закону, розглядається як сукупність взаємопов'язаних між собою елементів, зокрема: сили безпеки; сили оборони; оборонно-промисловий комплекс; громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки [2].

Незаконна анексія Криму, вторгнення регулярних частин російських військ на територію України, руйнування десятків міст і сіл в Україні, нищення інфраструктури держави суттєво похитнула економічну безпеку України. У цій ситуації найголовнішою проблемою для України є забезпечення її національної безпеки. Нинішня безпекова криза вирізняється тим, що розгортається вона за умов війни та боротьби українського народу та його збройних сил проти російської агресії.

В умовах боротьби за збереження цілісності Української держави важливим є кардинальне підвищення ступеня взаємної залежності суб'єктів міжнародної політики, а це вимагає підвищення рівня відповідальності учасників системи міжнародних відносин. Нехтування міжнародними зобов'язаннями, зокрема з боку впливових світових держав та їх об'єднань, призводить до небезпечних наслідків на регіональному та глобальному рівнях [3]. Російська агресія як головна загроза національній безпеці України та українців змушує нас

обирати систему колективної безпеки та оборони країни за прикладом низки пострадянських країн – через НАТО до ЄС. Вона «...підірвала ідею побудови системи загальноєвропейської безпеки, а також звела нанівець одне з головних досягнень, покладене у фундамент ОБСЄ – Гельсінський заключний акт, в якому задекларовано такі міжнародні принципи, як повага до суверенітету, відмова від використання сили або погрози силою, визнання непорушності кордонів та територіальної цілісності держав, мирне врегулювання суперечностей, невтручання у внутрішні справи, повага до прав і свобод людини, рівноправ'я країн та право народів розпоряджатися власною долею, співробітництво між державами, дотримання зобов'язань згідно з міжнародним правом» [4, с. 45]. Доля Європи сьогодні вирішується в Україні, тому Україна мусить не тільки відстояти власну безпеку, а й зробити значний внесок у формування колективної безпеки в Європі. Звичайно, курс на європейську інтеграцію та євроатлантичну співпрацю пов'язаний з ризиками. Задекларований Україною курс на євроінтеграцію як невід'ємну складову євроатлантичного простору зобов'язує її до розвитку нової суспільно-політичної моделі держави, відповідної стратегії розвитку економіки України, зокрема військово-промислового комплексу. За умов війни економіка значною мірою тримається на самовідданій праці мільйонів українців та їхній волонтерській підтримці. Це підвищує відповідальність держави за оперативне вирішення проблем економічної та фінансової безпеки. Як зазначав М. Єрмошенко, «... фінансова безпека є ґрунтовною складовою економічної безпеки держави. На фінансах базується будь-яка економіка, фінанси – кров економічної системи держави ... підтримка фінансової безпеки держави є найактуальнішою. Вона зачіпає не лише державу загалом, а й усі галузі національного господарства, приватних підприємців, усі прошарки населення, суспільство» [5, с. 68]. Фінансову підтримку Україна від США та європейських держав отримала. Проте цієї допомоги, з огляду на загрози, які постають перед Україною, критично недостатньо; обсяги кредитів міжнародних інституцій, обумовлені стандартними вимогами скорочення державних витрат, у тому числі на соціальні потреби, не враховують українських реалій, критично низького рівня життя більшості населення України, спричиненого, зокрема, воєнною агресією росії, сьогодні не можна зменшувати ні з гуманітарних, ні з моральних міркувань. Відкрита агресія росії проти України залишатиметься найбільшим викликом для національної безпеки України ще протягом кількох десятиріч, і покладатися треба на нестандартні інструменти міжнародної політики, які допоможуть їй стати справді незалежною демократичною європейською державою на протипагу її авторитарному оточенню. Дії росії в Україні чинний голова ОБСЄ, міністр закордонних справ Польщі Збігнев Рау на засіданні Ради безпеки ООН у березні 2022 року охарактеризував як акт державного тероризму. «Замість того, щоб запобігти непотрібним смертям у власних лавах, кремль почав завдавати ударів по населенню та цивільній інфраструктурі, аби зламати дух українців. Що є актом державного тероризму»[6], - зазначив він.

У сучасних умовах гострою проблемою є удосконалення управління національною безпекою, забезпечення та захист суспільства від вчинення терористичних актів і можливих посягань із боку терористичних угруповань. Одним із пріоритетних напрямів діяльності держави з організації ефективної протидії тероризму є створення та подальше удосконалення законодавства у сфері протидії тероризму, яке б повною мірою враховувало сучасні загрози та створювало надійне підґрунтя для забезпечення безпеки всіх осіб, які перебувають на території України.

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Із змінами, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV.
2. Закон України Про національну безпеку України <https://zakon.rada.gov.ua>
3. Присяжнюк Ю. Російська агресія – головна загроза національній безпеці України//Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. Міжнародна науково-практична конференція 15–16.05 2018 року//https://www.ispc.org.ua/wpcontent/uploads/2018/06/Conference_05_18.pdf#page=13.

4. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна, О.С. Власюка, Є.М. Лібанової, О.М. Ляшенко. – К.: НІС, 2015. – 474 с.
5. Єрмошенко М.М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство : наук. моногр. / Микола Миколайович Єрмошенко, Кіра Сергіївна Горячева. – К. : Національна академія управління, 2010. – 232 с.
6. <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3429571-golova-obse-nazvav-dii-rosii-aktom-derzavnogo-terorizmu.html>

Євген Матвійшин

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри регіонального та
місцевого розвитку ІНДУ НУ «Львівська
політехніка»

Демографічна безпека України як чинник безпеки Європейського Союзу

За умов російської військової агресії й існування постійної військової загрози в майбутньому виникають виклики в усіх сферах життя в Україні. Зокрема, нагальним завданням є адекватне реагування керівництва держави на появу додаткових нових викликів і загроз у демографічній сфері. Обезлюднення значних територій, масова міграція в межах України та за кордон, загибель військових та цивільного населення є несподіваними явищами, викликаними раптовим нападом агресора. Довготривалими наслідками будуть явища зменшення чисельності населення як внаслідок незворотної міграції, так і в результаті скорочення народжуваності через зменшення чисельності населення репродуктивного віку та через соціально-економічні проблеми, що загострилися в житті родин. Про гостроту демографічних проблем, зокрема, зумовлених війною 2022 року, пишуть багато дослідників і журналістів. Наприклад, В. Портников звертає увагу на застосування росією операцій із залякування, вигнання, заміщення місцевого населення [3]. За оцінками ООН чисельність біженців з України перевищила 5 млн осіб [6]. О. Кітраль ставить питання про те, скільки біженців захочуть повернутися на батьківщину [2]. Очевидною є потреба вжиття заходів у сфері демографічної безпеки.

Термін «демографічна безпека» трактується дослідниками, виходячи з декількох підходів. Їх глибоко розкрила І. Цвігун, на основі чого дала узагальнене визначення: «демографічна безпека – це такий стан демовідтворювальних процесів, який зумовлює динамічну рівновагу демографічної системи, за якої зберігається оптимальне співвідношення природної і міграційної складових та високі якісні параметри населення, що забезпечує гармонійний розвиток суспільства» [4, 29]. Серед функцій публічного управління є виявлення небезпек і загроз національним інтересам у демографічній сфері та їх нейтралізація або мінімізація наслідків їх негативного впливу. В умовах війни й у повоєнний період демографічна безпека стає ще актуальнішою через загострення негативних міграційних процесів і погіршення соціально-економічних умов внаслідок економічної кризи, викликані військовими діями. Водночас з погляду стратегічної перспективи, яка охоплює майбутні десятиліття, необхідні людські ресурси як для відновлення економіки, так і для захисту країни від майбутніх військових агресій. Географічне розташування та політичне положення України робить її буфером, який захищає демократичні європейські країни від агресій авторитарних режимів, стримує військову та інформаційну навалу. Навіть зі вступом України до складу ЄС вона залишатиметься передовою лінією конфронтації між демократичним європейським суспільством і авторитарною росією.

Для захисту рубежів і зміцнення економічного потенціалу України необхідні людські ресурси, а не лише озброєння. Приклад війни 2022 року демонструє, що стримувати ворога можна за співвідношення сил, які в декілька разів менші за чисельність нападників. Життєздатною стратегією стримування стала так звана «тотальна оборона» [1]. Досвід війни 2022 року показав, що важливим чинником успішної відсічі загарбникам є професіоналізм

військовослужбовців і спеціалістів з інших сфер, зокрема з інформаційних технологій. Вважається, що найбільш підготовленими та витривалими є військовослужбовці віком 25-50 років [5]. Доцільно оцінити – як зміниться співвідношення цієї вікової категорії населення в Україні та росії. Основою для аналізу є поточні та прогнозні вікові структури населення двох країн за припущенням, що показники народжуваності і смертності залишаться на теперішньому рівні. За цим підходом побудована інтерактивна інформаційна система Populationpyramid, яка використовує дані Департаменту з економічних і соціальних питань ООН [8]. На рис. 2 наведено дані про статевовікову структуру населення України станом на 2020 рік.

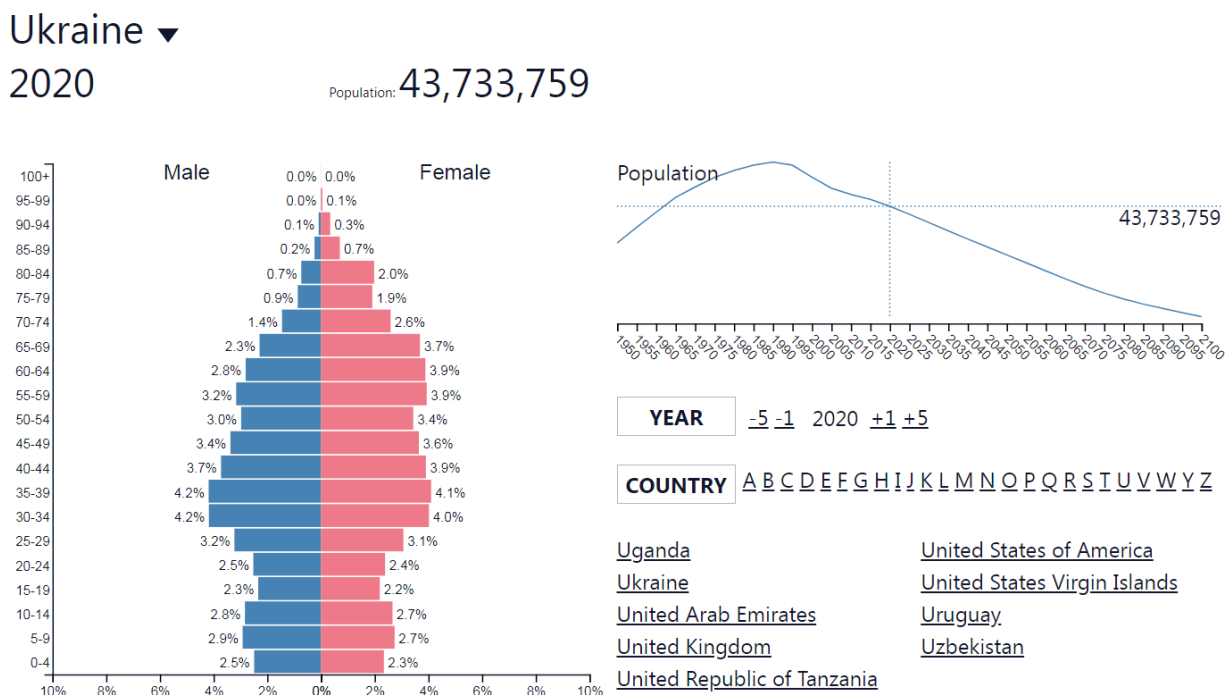

Рис. 1. Знімок з екрана інформаційної системи Populationpyramid з відображеними даними про населення України у 2020 році

Сумарний відсоток населення віком 25-50 років в Україні тоді становив 37,4%, а в росії – 37%. З урахуванням чисельності населення України (43733759) та росії (145934459) співвідношення чисельності вікових когорт 25-50 років становило 1:3,301. У цих даних до чисельності населення України включено приблизно 2,4 млн жителів Автономної Республіки Крим, територія якої зараз підконтрольна росії. Тому фактичне співвідношення становить приблизно 1:3,55. Відповідно до даних інформаційної системи Populationpyramid, у 2050 році відповідні частки населення 25-50 років будуть становити в Україні 29,9%, в росії – 31,1%. Враховуючи загальну прогнозну чисельність населення у 2050 році в Україні (35219045) та росії (135824486), співвідношення чисельності вікових когорт 25-50 років становитиме 1:3,708. Такі зміни (збільшення співвідношення до 3,708) не на користь України. Можливо, в росії ситуація з забезпечення людськими ресурсами в майбутньому не така погана, як в Україні, зокрема через те, що в складі федерації зростає частка народностей, які сповідують іслам, (у 2019 році назвали себе мусульманами 10% населення) [7], та для яких притаманна відносно висока народжуваність. Довідково – в Україні частка мусульман оцінюється різними джерелами на рівні 2%.

Для підтримки обороноздатності України (одночасно і безпеки Європейського Союзу) в майбутньому необхідно приділяти увагу демографічній безпеці. Ключовими тут є відтворення населення та його якісні характеристики, проте на перешкоді досягнення задовільного стану в наш час є несприятливі соціально-економічні умови, не кажучи про війну. Тому потрібні радикальні заходи, до реалізації яких повинні долучитися європейські

країни, дбаючи про власну безпеку. Їхню фінансову й технічну підтримку доцільно скерувати на такі напрями, які стимулювали б зростання народжуваності, зменшення смертності та міграції з України, якісну підготовку випускників навчальних закладів, покращення добробуту домогосподарств, зокрема:

- фінансова допомога батькам за народжених дітей в Україні;
- технічна і фінансова допомога в облаштуванні дитячих дошкільних закладів, шкіл, закладів професійної та вищої освіти, зокрема військових закладів;
- матеріальна мотивація повернення українських мігрантів до України (кошти на облаштування та ведення бізнесу на батьківщині);
- співучасть у спорудженні об'єктів соціальної інфраструктури та житла в населених пунктах України для сімей, не забезпечених житлом, зокрема для внутрішньо переміщених осіб;
- розміщення виробництв для залучення місцевих працівників на території України;
- підтримка медичної сфери для покращення здоров'я населення в Україні (технічне переоснащення закладів охорони здоров'я, постачання якісних ліків, підвищення кваліфікації лікарів тощо);
- співфінансування заходів з охорони довкілля для покращення якості навколишнього природного середовища задля збереження здоров'я населення.

Крім того, підтримка європейськими країнами української економіки, зокрема через проекти матеріально-технічної допомоги, активізацію торгівлі, кооперування виробництв у різних галузях, будівництво транспортної і логістичної інфраструктури для розширення експортних можливостей і вирішення проблем з поставками сировини та продукції, забезпеченням енергоресурсами тощо, а також військово-політична співпраця непрямо вплинуть на покращення добробуту українських домогосподарств і підвищення впевненості українських сімей у благополучному майбутньому своїх дітей. У поєднанні з державною підтримкою та військово-патріотичним вихованням це сприятиме забезпеченню вітчизняної військової сфери мотивованими захисниками України та Європи загалом.

1. Волошин Дж., Стахів Є. Стратегія «тотальної оборони» для України. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/strategiya-totalnoi-oboroni-dlya-ukrainy/>
2. Кітраль О. Боротьба за майбутнє: чи зможе Україна відновити чисельність населення // Дзеркало тижня. 23 квітня 2022 р. URL: https://zn.ua/ukr/social_secutity/borotba-za-majbutnje-chi-zmozhe-ukrajina-vidnoviti-chiselnist-naselennja.html
3. Портников В. Демографічна спецоперація Путіна. Вигнання – ще одне обличчя війни // Радіо Свобода. 26 березня 2022 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/vyhnannia-shche-odne-oblychchia-viyny/31771492.html>
4. Цвігун І. А. Демографічна безпека України та напрями її регулювання : монографія. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2013. – 400 с.
5. Флурі Ф., Бадрак В. Сучасний досвід призову на строкову службу та формування військового резерву. – Женева-Київ: Центр досліджень армії, конверсії та роззброєння, 2017. – 86 с.
6. Refugees fleeing Ukraine. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine>
7. Russia's Islam: Balancing Securitization and Integration Russie. Nei.Visions, No. 125, Ifri, December 2021. URL: <https://www.ifri.org/en/publications/notes-de-lifri/russieneivisions/russias-islam-balancing-securitization-and-integration>
8. World Population Prospects: The 2019 Revision. (Medium variant) / Populationpyramid. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. URL: <https://www.populationpyramid.net/>

Василь Пасічник

доктор наук з державного управління,
доцент, доцент кафедри державної
політики та врядування ІНДУ НУ
«Львівська політехніка»

Екзистенційна війна між Україною та Росією

Глибинною причиною «гібридної війни» та широкомасштабної військової агресії Росії проти України є передусім принципова відмінність української національної ідеї від російської імперської ідеї. Ця відмінність значною мірою породжує непримиренну екзистенційну війну між Україною та Росією, яка триває вже кілька століть.

Стрижнем російської державної ідеології, філософії національного буття, зовнішньополітичних концепцій і доктрин російських владних еліт стала імперська ідея «Москва – третій Рим», яка була засвоєна російською суспільною свідомістю і здобула офіційне визнання як доктрини Росії [4, с. 201]. У російському суспільстві виникали різні ідейно-політичні течії, однак для них формула «третього Риму» залишалась певним аксіологічним знаком російського месіанства, що зводить практичні та теоретичні засади діяльності різних політичних сил в Росії до певного спільного знаменника. П.Кузик слушно зазначає, що цим символом (Москва – третій Рим) «позначається увесь комплекс російських месіанських концепцій, включно з тими, де текстуально цей знак не присутній» [6, с. 120].

Сутність російського есхатологічного сценарію, в основі якої лежить російська ідея «Москва – третій Рим», полягає в реалізації відповідного національного ідеалу – перетворення Росії у всесвітньою імперію, до складу якої повинні були влитись або визнати свою залежність всі інші народи світу. Це імперське утворення проголошувалось «третім Римом», яке «покликане завершити собою всесвітню історію, та встановити Царство Боже на землі, у вигляді цілком реального та непохитного земного царства – позачасової теократичної держави» [10, с. 95]. Концептуально сформулював суть російської імперської ідеї монах Філофей ще у XV ст., який обґрунтував роль Москви як третього Риму: «два Рима падоша, а третій стоить, а четвертому не быти» [Цит. за: 3, с. 199]. На його думку, всі країни відпали від істинної християнської віри та від Бога: «ныне вся христианские царства попораны от неверных» [Цит. за: 3, с. 199]. Лише Росія зберегла чистоту віри, і тому всі інші країни увійдуть згодом в склад російської держави: «придоша в конец и снидошася во единое царство нашего государя» [Цит. за: 3, с. 199]. Отже, російська ідея визначає стратегічну мету Росії – встановлення одноосібної гегемонії у світі та побудову «ієрархічної системи» міжнародних відносин, яка, за суттю, буде російською світовою державою, в якій національні держави інших народів втрачають свій суверенітет, перетворюючись на територіальні одиниці цієї держави [8, с. 122].

У духовному сенсі зміст російської ідеї «Москва – третій Рим» тотожний біблійній ідеї про новий Вавилон: «І побачив я жінку, що сиділа на червоній звірині, переповненій іменами богозневажними, яка мала сім голів і десять рогів... А на чолі її було написане ім'я, таємниця: Великий Вавилон, мати розпусти й гидоти землі. І бачив я жінку, п'яну від крові святих і від крові мучеників Ісусових» (Об'явлення 17:3-6).

Українська національна ідея заперечує російський есхатологічний сценарій розвитку світу («Москва – третій Рим») і визначає основну ціль стратегії національного розвитку України – реалізація українського есхатологічного сценарію «Київ – другий Єрусалим». Цей сценарій спрямований на формування національної ідентичності України як суспільства, яке ґрунтується на засадах християнської етики (національний ідеал – Новий Єрусалим). М. Костомаров пророче писав: «Бо голос України не затих. І встане Україна з своєї могили і знову озветься до всіх братів своїх Слав'ян, і почують крик її, і встане Слав'янщина... Тоді скажуть *всі язики*, показуючи рукою на те *місто*, де на карті буде намальована Україна: «Ото камень, него же берегоша зиждушиї, бо бисть во главу угла» («Камінь, що його занедбали будівничі, той наріжним став каменем») [5, с. 58]. Конкретизацію цієї ідеї можна

знайти в Біблії, де йдеться про Новий Єрусалим: «І *місто* не має потреби ні в сонці, ні в місяці, щоб у ньому світили, – бо слава Божа його освітила, а світильник для нього Агнець. І народи ходитимуть у світлі його, а земні царі принесуть свою славу до нього. А брами його зачиняться не будуть удень, бо ночі там не буде. І принесуть до нього славу й честь народів. І не ввійде до нього нічого нечисте, ані той, хто чинить гидоту й неправду, але тільки ті, хто записаний у книзі життя Агнця» (Об'явлення 21:22-27).

Біблійний Новий Єрусалим став національним ідеалом українського народу, про що свідчать уподібнення в українській національній свідомості Києва Новому Єрусалиму. Якщо провести паралелі між згаданим текстом Біблії про новий Єрусалим та текстом з «Повісті времьних літ» про благословення апостолом Андрієм київських гір, можна простежити тотожність їхнього змісту: «А на другий день уставши, сказав він (апостол Андрій. – В. П.) ученикам своїм, які були з ним: «Бачите ви гори сі? Так от, на сих горах *возсіяє благодать Божа*, і буде *город* великий, і церков багато воздвигне Бог». І зійшов він на гори сі, і благословив їх, і поставив хреста. І, поклонившись Богу, він спустився з гори сеї, де опісля постав Київ» [7, с. 3]. Тобто в княжі часи було висунуто ідеї, які обґрунтовують роль Києва як *матері* руських міст, відповідно до яких Київ трактували як другий Єрусалим, оскільки «вишній Єрусалим» також трактували як «*матір* всім нам» (Галатам 4:26). Зокрема в давньоруській пам'ятці «Єрусалимська бесіда» згадано про Київ: «Буде на Русі місто Єрусалим начальний, у цьому місті буде соборна і апостольська Церква Софії Премудрості Божої» [7, с. 139]. Осмислення ролі Києва як другого Єрусалиму закріпилась в українській релігійній свідомості, про це свідчить «Заповіт» патріарха Греко-католицької церкви Й.Сліпого, який, перефразовуючи слова з Літургії «Святися, святися, Новий Єрусалиме!», стверджував «Світися, світися, наш Єрусалиме, і востанеш у древній славі твоїй» [2, с. 486]. Ці релігійні уявлення мали також вплив і на розвиток української політичної свідомості. Наприклад, В.Липинський у своїй державницькій концепції стверджував, що історичне завдання України полягає в тому, щоб стати синтезатором західних та греко-візантійських культур, що започаткувало б нову історичну місію на Сході Європи і забезпечило б щасливіше життя не лише для себе, але й для всіх сусідніх народів [9, с. 149]. Відповідно, змістом української національної ідеї є боротьба за здобуття, збереження та побудову власної національної держави з метою утвердження духовної цивілізації на засадах духовної, політичної та економічної свободи, при гармонійному поєднанні мудрості та свободи, добра і правди, любові та справедливості.

Виникнення феномену українства руйнувало імперський міф про триєдність «руського» народу («великоросів», «малоросів» та «білоросів») та стало причиною розвалу спочатку Російської імперії, а згодом розпаду СРСР. Сьогодні Росія слушно розглядає Україну як основну перешкоду в реалізації своєї імперської ідеї на шляху до свого світового панування, а також вбачає в українській нації та державі реальну загрозу для існування російської імперської суспільної системи. З метою усунення цієї перешкоди на шляху реалізації російської імперської ідеї «Москва – третій Рим», РФ розв'язала «гібридну війну» в 2014 році, а в 2022 році розпочала відкриту широкомасштабну військову агресію від проти України, яка пропонує світу свою цивілізаційну альтернативу російському геополітичному проекту.

Отже, «гібридна війна» 2014-2022 року та широкомасштабне військове вторгнення Росії в лютому 2022 року проти України є вираженням непримиренного екзистенційного конфлікту між Україною та Росією, який лежить передусім в духовній площині. Військові злочини та звірства російської армії, використання безсоромної брехні та брутального насильства при досягненні своїх політичних і військових цілей, – все це свідчить про вихід Російської нації та держави за усілякі рамки людських уявлень про добро і зло, набуття нею відверто інфернальних ознак. На наших очах відбувається завершення процесу формування Імперії Зла, яка на основі поєднання досвіду азійського, європейського та американського імперіалізму намагається досягнути домінування на міжнародній арені шляхом реалізації російської імперської ідеї. Однак політика геноциду Росії проти України приречена на невдачу. Вона лише сприятиме консолідації та загальнонаціональному духовному

пробудженню українського народу, підштовхне його до реалізації саме власної української національної ідеї та свого геополітичного есхатологічного сценарію.

1. Данилевский Н. Я. Россия и Европа. М.: Книга, 1991. 576 с.
2. Завіщання Блаженнішого Патріарха Йосифа. *Твори Патріарха і Кардинала Йосифа*. Рим, 1985. Т. XIV. С. 471-487.
3. История политических и правовых учений / Под общ. редакцией В. С. Нерсенянца. М.: НОРМА – ИНФА, 1999. 736 с.
4. Камінський А. Вступ до міжнародних відносин. Львів: Світ, 1995. 144 с.
5. Костомаров М. Книга буття українського народу. *Вивід прав України*. Львів, 1991. С. 50-58.
6. Кузик П. Націоналізм і шовінізм у міжнародних відносинах. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. 216 с.
7. Літопис руський. К.: Дніпро, 1989. 591 с.
8. Мортон Каплан: вклад в системное исследование международных отношений. *Вестник Московского университета. Серия 18: Социология и политология*. 1998. №2. С. 118-124.
9. Наконечний А. Р. Національна ідея як інтегративний чинник у суспільно-духовному житті України (друга половина XIX – перша половина XX століття): Дис. ... канд. філософ. наук. Львів, 2001. 194 с.
10. Пасько І., Пасько Я. Громадянське суспільство і національна ідея. (Україна на тлі європейських процесів. Компаративні нариси). Донецьк: ЦГО НАН України, УКЦентр, 1999. 184 с.

Петро Когут

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та публічної служби ІНДУ НУ «Львівська політехніка»

Анатолій Каляєв

доктор наук з державного управління, доцент, завідувач кафедри гуманітарних наук Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Безпекові перспективи євроатлантичної інтеграції України: нормативно-правовий аспект

Нині Україна як європейська держава здійснює відкриту зовнішню політику і прагне рівноправного взаємовигідного співробітництва з усіма заінтересованими партнерами, виходячи насамперед з необхідності гарантування безпеки, суверенітету та захисту територіальної цілісності держави. Приймавши у 2015 році нову Стратегію національної безпеки, Україна визначила її основні цілі: 1) мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно-визнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави; 2) утвердження прав і свобод людини і громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО [1].

Поділяючи спільні з ЄС цінності та стратегічні цілі, Україна розглядає інтеграцію в політичні та економічні структури Європейського Союзу як пріоритетний напрям своєї

зовнішньої і внутрішньої політики. Угода про асоціацію між Україною і ЄС визначає стратегічні орієнтири для проведення системних політичних і соціально-економічних реформ в Україні, широкомасштабної адаптації законодавства України до норм і правил ЄС. Україна забезпечуватиме поступову конвергенцію у сфері зовнішньої і оборонної політики та розвиватиме взаємодію у рамках Спільної безпекової і оборонної політики ЄС для посилення спроможностей сектору безпеки і оборони, а також підтримання міжнародної безпеки і стабільності. Пріоритетом є формування ключових передумов, необхідних для набуття Україною членства в ЄС – важливої гарантії демократичного розвитку, економічного добробуту та зміцнення безпеки. Членство України в ЄС сприятиме покращенню клімату довіри і безпеки в регіонах Східної Європи та Чорного моря [1].

Значно більша увага в контексті політики безпеки приділяється розвитку партнерства з НАТО як найефективнішої системи колективної безпеки. Україна розглядає розвиток особливого партнерства з НАТО на основі Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору, підписаної 9 липня 1997 року, Декларації про її доповнення від 21 серпня 2009 року та Річних національних програм співробітництва Україна – НАТО як пріоритетний напрям своєї безпекової політики. Співробітництво з НАТО сприяє утвердженню в Україні демократичних цінностей, формуванню стабільного безпекового середовища, є важливим інструментом підтримки реформ, зокрема у секторі безпеки і оборони, а також забезпечує спільну протидію сучасним безпековим викликам і загрозам.

Виходячи з довгострокової цілі приєднання до загальноєвропейської системи безпеки, основу якої складає НАТО, Україна поглиблюватиме співробітництво з Альянсом з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації, за напрямками: поглиблення політичного діалогу з питань упровадження демократичних реформ і забезпечення регіональної безпеки; реалізації коротко- та середньострокових заходів щодо підвищення обороноздатності України, зокрема проведення спільних навчань; розвитку взаємодії в сфері безпекового і оборонного планування, зокрема шляхом періодичного проведення комплексного огляду сектору безпеки і оборони, за результатами якого уточнюватимуться документи оборонного і безпекового планування; упровадження реформ у секторі безпеки і оборони відповідно до стандартів НАТО; створення ефективного механізму реагування на кризові ситуації, що загрожують національній безпеці; участі в операціях НАТО з підтримання миру і безпеки; розвитку спроможностей щодо запобігання і боротьби з тероризмом, а також спільної боротьби з тероризмом; імплементації принципів Ініціативи НАТО з побудови цілісності, прозорості, доброчесності та зниження корупційних ризиків у секторі безпеки і оборони; розвитку спільних програм підготовки персоналу органів сектору безпеки і оборони, зокрема Програми професійного розвитку; взаємодії у сферах енергетичної безпеки, науки і технологій та захисту навколишнього природного середовища. Пріоритетним завданням є досягнення повної сумісності сектору безпеки і оборони з відповідними структурами держав – членів НАТО, що має забезпечити можливість набуття у майбутньому членства України в Північноатлантичному альянсі з метою отримання дієвих гарантій державного суверенітету та територіальної цілісності України [1].

Відмовившись від політики позаблоковості, яка не забезпечила територіальної цілісності держави, Україна в середньостроковій перспективі спиратиметься на власні можливості та залишає за собою право обирати участь у системах колективної безпеки і оборони як спосіб гарантування державного суверенітету і територіальної цілісності. Зовнішні гарантії безпеки забезпечуватимуться шляхом формування мережі союзництва як з окремими державами та регіональними організаціями й ініціативами (шляхом укладення угод про спільну оборону або військову допомогу), так і з міжнародними безпековими організаціями (шляхом участі у механізмах колективної безпеки). Зовнішньополітична діяльність України у сфері гарантування національної безпеки держави буде спиратися на політику європейської і євроатлантичної інтеграції та здійснюватися на різних рівнях – глобальному, регіональному, субрегіональному [1].

Питання співробітництва у сфері зовнішньої політики та політики безпеки як важливої складової національної та міжнародної безпеки в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС не отримало окремого закріплення у формі спеціального розділу. Такий підхід зумовлений, очевидно тим, що спільна зовнішня політика та політика безпеки (СЗППБ) є сферою діяльності повноправних членів ЄС. Україна ж сьогодні перебуває лише на шляху до ЄС, а перспектива її членства однозначно не прописана у вищезазначеній Угоді. Тому окремі важливі сьогодні елементи співробітництва у сфері зовнішньої політики та політики безпеки відображені у Р. II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» та Р. III «Юстиція, свобода та безпека» [2].

Європейський Союз чітко задекларував важливі для нього безпекові аспекти, дотримуватись яких повинна Україна як сторона Угоди. Зокрема, у ст. 10 «Попередження конфліктів, антикризове управління та військово-технічне співробітництво» констатується, що сторони посилюватимуть практичне співробітництво з попередження конфліктів та у сфері антикризового управління, зокрема з метою забезпечення більш активної участі України у цивільних та військових операціях ЄС з подолання кризових ситуацій, а також у відповідних навчаннях і тренуваннях, зокрема тих, що проводяться в рамках Спільної політики безпеки і оборони (СПБО). Співробітництво у зазначеній сфері базується на умовах і домовленостях між Україною та ЄС за результатами як консультацій, так і співробітництва з питань антикризового управління. Також сторони вивчатимуть потенціал військового та технічного співробітництва. Україна та Європейське оборонне агентство (ЄОА) налагодять тісні контакти для обговорення питань, пов'язаних з удосконаленням військових спроможностей, зокрема питання технічного характеру.

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/paran14#n14>

2. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/docs/Agreement/AA_Body_text.pdf

Катерина Бліщук

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри регіонального та
місцевого розвитку ІНДУ НУ «Львівська
політехніка»

Європейські прагнення України для повосної відбудови

Важливим етапом у відбудові та відновленні України є вступ у Європейський Союз, адже це відкриє нові фінансові можливості (програми фінансової допомоги), надходження потужних інвестицій, збільшення експорту, підвищення глобальної конкурентоздатності, модернізацію економіки тощо.

Для того, щоб стати членом Євросоюзу, країна повинна відповідати «копенгагенським критеріям»:

- політичному: стабільність установ, які гарантують демократію, верховенство права, дотримання прав людини та захист прав меншин;
- економічному: дієва ринкова економіка;
- «членському»: зобов'язання, що випливають із факту вступу до ЄС, зокрема визнання його політичних, економічних та монетарних цілей.

За даними Центру соціально-економічних досліджень Case Україна найменше часу на приєднання з усіх країн ЄС зайняло у Фінляндії – 2 роки та 9 місяців, оскільки на той час країна практично була інтегрована в Європу. У середньому в інших країнах цей процес тривав 8,4 років. Головною причиною було «виконання домашнього завдання», яке повинно мінімізувати негативні наслідки та зробити можливим отримати вигоди, а не шкоду від інтеграції. Щодо країн-кандидатів найдовший шлях інтеграції з Європейським Союзом проходить Туреччина (майже 35 років), Північна Македонія – 17 років, Чорногорія – 14 років.

Українська держава працює у цьому напрямку з 2014 року (Угода про Асоціацію в Україні). За даними Уряду угода виконана на 63%, натомість експерти оцінюють виконання на 49 % (жовтень 2021).

За даними урядового моніторингу реалізації плану заходів з виконання Угоди 76% – це невиконання у сфері фінансового співробітництва та боротьба із шахрайством, 52% щодо захисту прав споживачів; 48% – у сфері митної діяльності тощо. До 2024 року необхідно виконати план заходів, усунувши усі проблемні питання [1]. Це складне завдання, враховуючи воєнний стан в країні, та українська влада спроможна мобілізуватися та інтегруватися у європейське співтовариство.

У Комітеті з питань економічного розвитку Верховної Ради було презентовано основні тези Плану економічного відродження країни, який побудований на 9 ключових принципах:

- 1) Повний доступ до ринків ЄС та Великої сімки.
- 2) Отримання статусу кандидата, а потім повноправне членство в ЄС.
- 3) Побудова економіки на принципах дерегуляції та лібералізації.
- 4) Налагодження логістичних маршрутів у західному напрямку.
- 5) Перехід від експорту сировини до переробки в тих галузях, які дають найбільшу експортну виручку.
- 6) Розвиток вітчизняного ВПК.
- 7) Самодостатність в енергетиці досягатиметься збільшенням видобутку власного газу та розвитком атомної енергетики.
- 8) Кліматична модернізація.
- 9) Локалізація не менше 60%. У відновленні України будуть задіяні українські компанії та виробники [2]. Водночас розробляються законопроекти щодо трудової мобілізації українців

Це амбітні цілі, адже за усіма прогнозами (S&P Global Market Intelligence) економіка України повернеться до рівня 2021 року через 5 років. Також очікується, що ВВП України скоротиться на 45,7 % у 2022 році, а українська економіка зможе відновитися за 5 років <https://finclub.net/ua/news/ukrainska-ekonomika-vidnovytsia-za-5-rokiv.html>

З метою підтримки України міжнародні кредитори і донори оголосили про середньострокові програми:

- ЄС та Світовий банк – створення Трастового фонду солідарності з Україною для післявоєнного економічного відновлення; конкретні наміри участі в формуванні фонду продемонстрували Уряди Швеції, Нідерландів, Австрії та Японії;
- Світовий банк – започаткування нових проєктів підтримки різних галузей України загальним обсягом понад 3 млрд доларів США;
- ЄБРР – розробка проєктів підтримки стійкості та засобів до існування в Україні та постраждалих від війни країнах на суму 2,2 млрд доларів;
- ЄІБ – проєкти з фінансування потреб критичної інфраструктури з попереднім обсягом фінансування 1,7 млрд євро [3].

За інформацією Міністерства фінансів України країна вже отримала 495 млн доларів грантових коштів з Цільового фонду донорів Світового банку на політику розвитку у сфері економічного відновлення України: на забезпечення першочергових соціальних, гуманітарних видатків, видатків на охорону здоров'я, підтримки внутрішньо переміщених осіб [4].

Повоєнна відбудова країни – це можливість побудувати нові інституції, інфраструктуру, партнерські стосунки з країнами ЄС, стати енергетично незалежною країною, осучаснити суспільство через відмову від соціально-економічних пережитків.

1. Через скільки років Україна вступить до ЄС: яка країна це зробила найшвидше. URL: <https://news.finance.ua/ua/chez-skil-ky-rokiv-ukraina-vstupyt-do-yes-yaka-kraina-ce-zrobyla-nayshvydshe-infohrafika>
2. . Комітет ради підтримує план економічного відновлення України з 9 пунктів. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3473096-komitet-radi-pidtrimue-plan-ekonomichnogo-vidnovlenna-ukraini-z-9-punktiv.html>
3. Богдан Т. Державні позики і борги у війсьній економіці. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/516325_derzhavni_poziki_i_borgi_voienniy.html
4. Україна отримала 495 млн. євро грантових коштів з Цільового фонду Світового банку. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-495-mln-yevro-grantovih-koshtiv-z-cilovogo-fondu-svitovogo-banku-minfin>

Ольга Олефіренко

кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри державної
політики та врядування ІНДУ НУ
«Львівська політехніка»

Європейські норми у сфері захисту прав людини та їх розвиток в Україні

Термін «європейські стандарти прав і свобод» включає в себе сформульовані в міжнародних актах, ратифікованих країнами членами Ради Європи, Європейського Союзу та інших європейських організацій, вимоги до мінімального рівня реалізації прав і свобод людини у внутрішньодержавній правозастосовчій практиці, що забезпечується міждержавним контрольним механізмом. Правові норми, які можна віднести до стандартів Ради Європи, містять більше двохсот конвенцій, хартії і протоколів до них, інших договорів, укладених у рамках Ради Європи.

Важливою для розвитку європейського гуманітарного простору в повоєнний період стала підписана в Римі Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Права та свободи, що містяться у Конвенції, – це мінімальні європейські стандарти прав людини, які мають бути в основі діяльності державучасниць у галузі дотримання прав людини. Права й свободи, передбачені Конвенцією, охоплюють найважливіші сторони життя особи і мають громадянську, політичну, економічну та соціальну спрямованість. Саме завдяки ефективному забезпеченню прав особи, що зокрема передбачає право на індивідуальне звернення за захистом порушених прав до Європейського суду з прав людини [3, С. 668], Європейський Суд дозволяє сформулювати нові правові норми і принципи, що повинні дотримуватися державами-учасниками названої Конвенції у взаємовідносинах зі своїми громадянами. Зворотний зв'язок між Конвенцією та створеним нею контрольним механізмом проявляється в тому, що останній вказує напрямки її розвитку шляхом тлумачення її положень [7, С. 53-57]. Це дозволяє застосовувати закріплені Конвенцією стандарти в мінливих соціально-політичних умовах розвитку європейської спільноти. При цьому тлумачення конвенційних норм нерозривно пов'язане з фактичними і юридичними підставами конкретних скарг, що надходять до Європейського Суду.

Пріоритетом для будь-якої держави має бути дотримання прав і свобод людини. Після вступу України до Ради Європи в нашій державі розпочався процес інтеграції європейських стандартів прав і свобод людини в національну правову систему. Україна ратифікувала основні міжнародно-правові акти європейського регіону у сфері захисту прав людини:

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) зі змінами, внесеними Протоколами до неї; Європейська соціальна хартія (1961 р.); Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.) зі змінами, внесеними Протоколами до неї; Європейська соціальна хартія (1961 р.).

Проголошення незалежності України зробило можливим для народу утворення держави, основною метою якого стало забезпечити дотримання прав і свобод людини та громадянина. Зміна змісту взаємовідносин «людина – держава» в сучасному суспільстві висуває на перший план завдання закладення основ та утвердження конституційного ладу, створення реального діючого механізму захисту прав і свобод людини; на основі попередніх досягнень покращити роботу органів державної влади згідно з декларованими завданнями забезпечення прав і свобод людини, а також гарантії їх дотримання [5]. Події Революції Гідності 2014 року знову актуалізували проблеми реальної захищеності кожного громадянина, відсутності працюючих механізмів забезпечення прав і свобод людини та громадянина. А зараз в умовах війни одним із найголовніших викликів для держави є продовження якісного реформування відповідних законодавчих аспектів, щоб злочини, що були скоєні та відбуваються зараз, були класифіковані належним чином згідно з Міжнародним гуманітарним правом.

У Конституції України окремий розділ присвячено правам і свободам людини і громадянина. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Так, у ст. 3 Конституції України, подібно до конституцій інших держав світу, закріплено, що саме держава має зобов'язання щодо визнання, дотримання та захисту прав і свобод людини й громадянина, що стало одним з найважливіших пріоритетних принципів незалежної української держави [4]. Проблема прав людини залишається надзвичайно актуальною на всі етапи розвитку суспільства. І якщо раніше відносини у сфері реалізації, охорони й захисту прав людини регулювалися переважно внутрішньодержавним правом, то зараз вони стали повноцінною сферою міжнародного права. Це неминуче пов'язано із інтенсифікацією й ускладненням контактів між відповідними нормами міжнародного й національного права. Тому, кожна держава повинна створити ефективні юридичні механізми опосередкування таких контактів, а відповідно й реалізації взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань щодо прав людини.

При прийнятті в 1996 році Верховною Радою Конституції України основні положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року було відтворено у розділі II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Основного Закону.

Прагнення нашої держави долучитися до європейського правового простору стало однією з основних передумов ефективності трансформаційних процесів у державі. Це вимагало втілення в правопорядок європейських гуманітарних стандартів, насамперед стандартів у галузі прав людини [2]. Основні засади прав людини мають бути основою формування раціональної системи управління державою, яка відповідатиме європейським демократичним цінностям. Саме це є визначальним у спрямуванні векторів діяльності органів публічної влади з метою швидкого проведення гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами захисту прав людини [6].

Ратифікація 16 вересня 2014 року Верховною Радою України та Європейським Парламентом Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони стала важливим кроком на шляху вдосконалення механізму захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Важливим кроком стало затвердження від 25 серпня 2015 року Національної стратегії у сфері прав людини, метою якої є забезпечення пріоритетності прав і свобод людини як визначального чинника під час визначення державної політики, прийняття рішень органами державної влади та органами місцевого самоврядування та Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. Указом Президента України від 24 березня 2021 року було затверджено вже нову редакцію Національної стратегії у сфері прав людини до 2026 року. Для реалізації Стратегії Міністерство юстиції разом з іншими органами державної влади за участі громадськості та міжнародних

організацій розробили відповідний план дій, який затвердив Кабінет Міністрів 23 червня 2021 року.

Права людини та їх стан захисту є критеріями ефективності публічного управління, що забезпечує сприйняття суспільством і кожною людиною здатність держави здійснювати свої функції на належному рівні [1]. Подальше впровадження європейських стандартів у сфері забезпечення захисту прав людини на національному рівні дасть змогу зміцнювати роль держави як у житті суспільства загалом, так і кожної окремої людини.

1. Бойко Н.О. Упровадження європейських стандартів прав людини у національну систему судового захисту [Електронний ресурс]: / Н.О. Бойко// [№ 1 \(2021\): Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права](#) – Режим доступу: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.1.2>

2. Європейські студії в Україні: здобутки, виклики та перспективи. Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 2 червня 2017 року). – Київ: Українська Асоціація Викладачів і Дослідників Європейської Інтеграції; Терен, 2017. – 416 с.

3. Ляхвіненко С. М. Міжнародні правові стандарти: до визначення поняття та видової характеристики /С. М. Ляхвіненко// Держава і право.– 2011. – Випуск 51. – С. 668.

4. Конституція України [Електронний ресурс] // Закон Верховної Ради України (ВВР). – № 30. – від 28.06.1996. –Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

5. Корнієнко П.С. Теоретичний аналіз сутності і змісту конституційних основ правозахисної діяльності / П. С. Корнієнко // ScienceRise. Juridical_Science. - 2019. - № 2. - С. 20-27. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/srjusc_2019_2_6.

6. Пушкар О.В. Реалізація європейських стандартів публічного управління щодо забезпечення прав людини та напями їх упровадження в Україні /О.В. Пушкар// [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2010-01/10povnuu.pdf>

7. Тацій В. Я. Проблеми зближення європейських правових систем як умова гармонізації законодавства України/ В.Я. Тацій, Ю.М. Грошевий// Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: матеріали наук.-практ. конф.– К., 1998. – С. 53-57.

Михайло Янишівський

аспірант кафедри державної політики та
врядування ІНДУ НУ «Львівська
політехніка»

Стандарти Європейського Союзу щодо використання технології штучного інтелекту в публічних послугах

Технологія штучного інтелекту (ШІ) останніми роками набуває все більшого поширення, проникаючи у найрізноманітніші сфери людської діяльності, зокрема, в публічне управління та надання публічних послуг. Окрім комерційних структур, провідні держави світу, міжнародні та наднаціональні організації інвестують у технології ШІ мільярди доларів. Такі інноваційні підходи як штучний інтелект, на наш погляд, можуть відіграти дуже позитивну роль в умовах обмежених ресурсів повоєнної відбудови та реформ, зокрема сфері публічного управління. Разом з тим, поряд з великою кількістю переваг, які виникають завдяки використанню ШІ, вона несе у собі багато ризиків, що потребує як розробки спеціальних політик, так і прямого законодавчого регулювання.

Дослідники відзначають, що Європейський Союз (ЄС) «у погоні за штучним інтелектом», фактично, відстає від США та Китаю, про що, зокрема, свідчать менші обсяги

інвестицій у цю галузь. Натомість ЄС поставив собі амбітну мету стати лідером у питаннях створення саме стандартів, нормативного регулювання розробки та використання ШІ. [1, с.255]. Так, Європейська Комісія у своїй публікації «Штучний інтелект: європейський погляд» визнає, що для ЄС не так важливо виграти чи програти в цій «погоні», а саме знайти прийнятний спосіб використання можливостей ШІ, який повинен бути орієнтованим на людину, бути етичним, безпечним та відповідав би основним цінностям [2, с.120]

У науковій та начальній літературі міститься досить багато різних підходів до розуміння самого поняття «штучного інтелекту» (англ. Artificial Intelligence), точиться багато дискусій, проте визначення природи ШІ, визначення його ознак не є предметом цього дослідження. Натомість ми констатуємо, що сам термін «штучний інтелект» широко використовується в наукових, аналітичних публікаціях, офіційних документах ЄС та України, зокрема в контексті публічного управління та публічних послуг. Нагадаємо, що у 2020-му році Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні, де також запропоноване відповідне визначення ШІ [3].

Ми опираємося на визначення, що міститься у розробленому Європейською Комісією проєкті регламенту ЄС щодо «гармонізованих правил для штучного інтелекту», Так, система ШІ – це програмне забезпечення, що здатне для певного набору цілей, визначених людиною, генерувати такі результати як контент, прогнози, рекомендації чи рішення, що впливають на середовище, з яким вони взаємодіють та розроблене за однієї або кількома технологіями чи підходами [4, с.39], заснованих на: (1) машинному навчанні, (2) логіці та знаннях і (3) статистиці та байєсівських оцінках [5, с.1]. У самому тексті регламенту акцентується увага, що визначення штучного інтелекту повинне бути максимально технологічно нейтральним, щоб воно могло легко адаптуватися до технологічного прогресу у майбутньому [4, с. 12].

Важливо підкреслити, що у програмних документах ЄС, зокрема в комюніке 2018-го року «Штучний інтелект для Європи», констатується факт, що технологія ШІ вже давно не є «науковою фантастикою», а однією із найбільш стратегічних технологій 21-го століття, що подібно до парової машини та електрики в минулому, змінює сьогодні світ, суспільство та промисловість. Це комюніке виділяє 3 головні цілі Європейської стратегії щодо ШІ: (1) підвищення технологічного та промислового потенціалу ЄС та поширення ШІ в економіці як приватним, так і державним секторами; (2) підготовка до соціально-економічних змін, спричинених ШІ; (3) забезпечення належної етичної та правової бази [6].

Доказом того, що ШІ вже широко використовується в публічних послугах в ЄС, служить наявність окремого звіту Об'єднаного наукового-дослідного центру Європейської Комісії, який називається «Штучний інтелект у публічних послугах. Огляд використання та впливу штучного інтелекту в публічних послугах в ЄС». Автори проаналізували близько 230 різних ініціатив у ЄС, Об'єднаному Королівстві, Норвегії та Швейцарії, і було означено певні закономірності. Так, більшу частину ініціатив, пов'язаних з використанням ШІ, можна згрупувати у такі 3 групи: (1) чатботи та цифрові асистенти; (2) прогнозування та моделювання, засноване на соціально-економічних даних; (3) експертні системи, засновані на правилах, що полегшують прийняття певних рішень. Автори звіту також підкреслюють важливість регулювання використання технології ШІ та наводять приклади наявності такого регулювання на національному рівні [7, с.81-82].

Тобто використання ШІ у наданні публічних послуг вже є реальністю, так само як і намагання на національному рівні та на рівні ЄС виробити певні принципи та норми використання ШІ, зокрема в публічному управлінні. На наш погляд, українська держава та українська наукова спільнота повинна аналізувати ці процеси, виробляти власне бачення ШІ, і бути готовими зреагувати до широкого використання ШІ в публічному секторі України. Орієнтація саме на стандарти ЄС, безумовно, ґрунтується на основі процесу євроінтеграції. Парадоксальним чином активна фаза війни з Російською Федерацією, що розпочалась 24 лютого, пришвидшила процес вступу України в ЄС, так уже в червні 2022 року Україна може отримати статус кандидата на вступ в ЄС. Саме тому Україні слід орієнтуватися на стандарти ШІ, запропоновані Європейською Комісією та активно вивчати досвід ЄС.

Станом на сьогодні найбільш повно стандарти використання ШІ описані в проєкті регламенту щодо «гармонізованих правил для штучного інтелекту», розробленого Європейською комісією від 21 квітня 2021 року. Проєкт регламенту класифікує системи ШІ за 4-ма ознаками ризику для суспільства: неприйнятний, високий, обмежений та мінімальний ризику [4]. Мають високий ризик зокрема такі системи, які можуть використовуватися у процесі надання публічних послуг. Це, зокрема, біометрична ідентифікація осіб, зарахування осіб до навчальних закладів, прийняття на роботу та оцінка праці, доступ до основних приватних та публічних послуг, таких як соціальні пільги чи служби невідкладної допомоги, міграція, право на притулок та прикордонний контроль [5]. Системи ШІ, що належать до категорії високого ризику, пропонується обкласти суворими зобов'язаннями перед тим, як їх можна буде випустити на ринок. Це, зокрема (1) наявність адекватних систем оцінки та зменшення ризику; (2) висока якість даних для запобігання дискримінаційним проявам; (3) протоколювання роботи системи, щоб могли відстежити результати; (4) деталізована технічна документація, щоб такі системи могли бути оцінені спеціальними органами; (5) зрозуміла інформація для користувача; (6) адекватні заходи людського нагляду; (7) високий рівень надійності, безпечності та точності [4].

Крім того, варто також звернути уваги на вже чинний Загальний регламент про захист даних ЄС (GDPR). Хоч він і не оперує таким терміном як «штучний інтелект», а йдеться про більш загальне поняття «автоматизоване опрацювання даних». Так, суб'єкт даних наділяється правом не дотримуватися виконання рішення на підставі автоматизованого опрацювання, якщо таке опрацювання оцінює її «персональні аспекти», а рішення призводить до правових наслідків або «подібним чином істотно впливає». Йдеться про такі ситуації, як, наприклад, заявка на оформлення кредиту чи працевлаштування. Водночас регламент наводить значний перелік підстав, коли таке опрацювання може здійснюватися. Це, зокрема, (1) якщо це прямо передбачено законодавством ЄС чи держави-члена ЄС, зокрема для цілей моніторингу, запобігання шахрайству та ухиленню від сплати податків; (2) якщо це необхідно для укладення чи виконання договору; (3) якщо суб'єкт даних надав чітку згоду. Але, незалежно від підстави, таке опрацювання повинно відповідати певним гарантіям, а саме (1) надання конкретної інформації суб'єкту даних і право на втручання людини; (2) висловлення своєї думки; (3) отримання обґрунтування рішення, досягнутого після такого оцінювання та (4) право на оскарження рішення [8].

В Україні станом на сьогодні регулювання використання ШІ, зокрема в публічних послугах, немає. Однак варто звернути увагу на прийняту Кабінетом Міністрів України в 2020 році Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні. Так, метою Концепції є, серед іншого, вдосконалення системи публічного управління, а в розділі «Публічне управління», окремо визначено таке завдання як «формування переліку адміністративних послуг, рішення за якими приймаються автоматично, за мінімальної участі державних службовців та/або співробітників державних та/або комунальних підприємств, установ, організацій» [3].

Висновок. Отже, вивчення та імплементація програмних та нормативних документів ЄС у сфері штучного інтелекту є надзвичайно актуальним для України. По-перше, технологія штучного інтелекту визнається однією з найперспективніших галузей, що буде визначати розвиток держав у наступні десятиліття. Для України в умовах обмежених ресурсів саме активне використання штучного інтелекту може допомогти ефективно здійснювати післявоєнну відбудову та реформи, зокрема у сфері публічного управління та публічних послуг. По-друге, через прискорення євроінтеграційних процесів орієнтація саме на стандарти ЄС є найбільш виправданою. Ці стандарти ЄС характеризують в першу чергу людино-орієнтованим підходом до штучного інтелекту та непорушністю прав людини, що є особливо важливим у відносинах людини та держави, зокрема у процесі надання публічних послуг. Станом на сьогодні ці принципи викладені у програмних документах та законодавчих пропозиціях, які ще не мають юридичної сили на рівні ЄС, але очікується, що найближчим часом комплексний регламент щодо штучного інтелекту буде прийнятий на рівні ЄС.

1. Ulnicane, Inga. "Artificial Intelligence in the European Union: Policy, ethics and regulation." *The Routledge Handbook of European Integrations*. Taylor & Francis, 2022.
2. European Commission (2018c) *Artificial Intelligence: A European Perspective*. Luxembourg: Publications. Office of the European Union.
3. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 № 1556-р // Кабінет Міністрів України : офіц. сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-s21220> (дата звернення: 26.03.2021).
4. European Commission. Proposal For a Regulation of The European Parliament and of The Council Laying Down Harmonised Rules on Artificial Intelligence (Artificial Intelligence Act) and Amending Certain Union Legislative Acts, COM/2021/206 final, 2021/0106(COD), 2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52021PC0206>.
5. European Commission. Annexes to the proposal for a regulation of the european parliament and of the council laying down harmonised rules on artificial intelligence (artificial intelligence act) and amending certain union legislative acts, 2021. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52021PC0206>.
6. European Commission (2018a) Artificial intelligence for Europe. Communication. COM(2018) 237 final. Brussels 25.4.2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN>
7. Misuraca, G., and van Noordt, C., Overview of the use and impact of AI in public services in the EU, EUR 30255 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020, ISBN 978-92-76-19540-5, doi:10.2760/039619, JRC120399
8. European Parliament. Regulation (eu) 2016/679 of the european parliament and of the council of 27 april 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing directive 95/46/ec (general data protection regulation), 2016. <http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/2016-05-04>.

Людмила Олдак

аспірантка кафедри державної політики та
врядування ІНДУ НУ «Львівська політехніка».

Транскордонне співробітництво як основна складова міжнародної науково-технічної співпраці

Одним із найважливіших та перспективних аспектів транскордонного співробітництва між країнами є міжнародний науково-технічний обмін. Він дає змогу збільшити інноваційний потенціал країн та покращити економічний стан держав.

Взагалі перше місце за рівнем інноваційності економіки належить США, які мають 6,07 балів, такі місця з невеликим відривом займають Японія (5,98), Німеччина (5,86) та Швейцарія (5,73). Серед країн-сусідів України найбільш інноваційний розвиток мають Словаччина та Угорщина. Вони займають у рейтингу 35 та 36 місця.

На жаль, за всіма показниками, що формують рейтинг конкурентоспроможності, ситуація в Україні погіршилася: так, інноваційність економіки знизилася з 73 до 54 пунктів, технологічна готовність – з 90 до 87, ефективність ринків – з 80 до 73, вища освіта – з 48 до 41, інфраструктура – з 69 до 58, установи – зі 104 до 92 пунктів тощо, тобто спостерігається зниження конкурентоспроможності економіки України.

Інновації є основою сталого соціально-економічного зростання. Так, у розвинених країнах від 60 до 85 % приросту ВВП визначається інноваціями та технологічним прогресом, тоді як в Україні протягом останніх 15 років зростання ВВП на 60 % визначається цінами на продукцію металургії та експортом сировини. Питома вага України (1,45 млрд доларів) на світовому ринку наукомісткої продукції (2 трлн доларів на рік) становить 0,07 %, тоді як для США цей показник досягає 37 %, Японії – 30 %, Німеччини – 17 %. У провідних країнах

обсяги фінансування наукових досліджень у середньому становлять 100 тис. дол. на рік на одного штатного наукового працівника університету, тоді як в Україні цей показник становить близько 34 тис. грн., і включає переважно зарплату та мінімальні інші витрати.

Високотехнологічна продукція у загальному обсязі експорту України становить у середньому 1,69 %, тоді як у Китаї – 22,5 %, Південній Кореї – 38,4 %, Угорщині – 25,2 %. В Україні поки що немає ефективного механізму інвестування масштабних технологічних змін. Наша країна має унікальні технології, але загальний стан виробництва не дає можливості виготовляти продукцію, яка відповідала б загальноєвропейським стандартам. Так, питома вага фінансування наукових досліджень не перевищує 10 % загальних витрат на науку за законодавчо встановлених 30 % (згідно із Законом України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки”, ст. 6). Фактичне фінансування науково-технічної діяльності згідно з Державним бюджетом України протягом останніх п'яти років не перевищує 0,4% ВВП за певної норми 1,7% ВВП. Щорічне фінансування освіти фактично становить 4–5 % ВВП за визначеної Законом України “Про освіту” норми 10 %.

Таким чином, інноваційна складова як розвитку національної економіки, так і транскордонного співробітництва є предметом для подальшого покращення і в галузі правового регулювання, і у сфері диференціації джерел фінансування.

Враховуючи важливість цієї сфери, співпраця з країнами-сусідами в цьому напрямку має стати пріоритетною у відносинах (тим більше, що дані країни займають вищі місця за рівнем інноваційного розвитку).

Узагальнюючи, можна виділити основні конкурентні переваги транскордонного співробітництва:

- об'єднання ресурсних потенціалів, насамперед трудових, рекреаційних ресурсів та соціальної інфраструктури;
- значне зростання експортно-імпортних операцій регіонів з регіонами сусідніх країн;
- створення спільних підприємств, які дають змогу активізувати інвестиційну діяльність та використовувати більш передові технології;
- зростання інноваційного потенціалу транскордонного регіону внаслідок збільшення кількості науково-технічних розробок;
- міжрегіональне та міжнародне співробітництво у сфері інтелектуальної власності;
- співробітництво в галузі освіти та науки.

1. Братель О. Г. Особливості тлумачення положень договору дарування. О. Г. Братель. Підприємництво, господарство та право. 2012. №1.3. 35-37.

2. Гончаренко В. О. Договір дарування у цивільному праві. Young Scientist. 2016. №6 (33) С.235. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/6/58.pdf>.

3. Мічурін Є.О., Шишка О.Р. Цивільне право. Альбом схем. За ред. Є.О. Мічуріна. Вид. 4-ті, перероб. і дод. Х.: Фактор, 2013. 464 с.

4. Про нотаріат: Закон України від 2 вересня 1993 року із змінами, внесеними згідно із Законом № 775-IX від 14.07.2020, ВВР, 2020, № 48, ст. 433. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

ЗМІСТ

ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВРЯДУВАННЯ ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У ВОЄННИЙ ТА ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

<i>Олександр Сушинський</i> Політика та відповідальність громадян, народу та держави	4
<i>Микола Бунік</i> Утвердження публічного управління як вимога післявоєнного суспільного устрою	10
<i>Галина Хаварівська</i> Теоретичне осмислення поняття «праворозуміння»	12
<i>Андрій Ліпенцев, Оксана Романюк</i> Зарубіжний досвід створення сприятливого середовища для розвитку гендерного лідерства	14
<i>Григорій Іщенко</i> Автономізація закладів охорони здоров'я України	19
<i>Мар'яна Вовжиняк</i> Формування інформаційної компетентності публічних службовців в умовах війни	21
<i>Микола Назаренко</i> Застосування цивільно-правової відповідальності до правоохоронних органів як запорука удосконалення системи публічного управління	23
<i>Оксана Павлів</i> Основи концепції публічного управління у сфері земельних відносин	25
<i>Олена Форкуца</i> Впровадження інституційного аудиту в середній освіті України на основі зарубіжного досвіду	28
<i>Віра Пазяк (Копанська)</i> Пріоритетні напрямки державного управління архівною справою в умовах сьогодення	31

ПРІОРИТЕТИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИ УМОВАХ

<i>Олексій Мороз</i> Геополітичні виклики євроатлантичного простору	33
<i>Петро Петровський</i> Концептуальне визначення євроінтеграції України: «за» і «проти» лібертаріанського патерналізму	35
<i>Надія Підбережник</i> Пріоритети державної інформаційної політики України в умовах війни	37
<i>Денис Красівський</i> Державна політика зайнятості в умовах війни: загрози та перспективи	40
<i>Ірина Кіянка</i> Публічна політика і політичний популізм в контексті виборів в Угорщині 2022 року та вплив на геополітику Центрально-Східної Європи	42
<i>Ірина Кіянка, Andrzej Mioduchowski</i> Популізм і політичні міфологеми у виборчій кампанії на пост президента Франції 2022 року	43
<i>Тетяна Панфілова</i> Уроки консолідаційних процесів українства Західної України першої чверті ХХ століття	46

<i>Мирослава Туркало</i>	
Публічна політика щодо інформаційно-культурного простору в Україні в умовах війни	49
<i>Сергій Ільницький, Андрій Шараськін</i>	
Публічна політика щодо захисту інформаційного простору України в сучасних умовах та геополітичні виклики	50

ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ У СХІДНІЙ ЄВРОПІ

<i>Орест Красівський</i>	
Проблеми державного управління національною безпекою України в сучасних геополітичних умовах	53
<i>Євген Матвіїшин</i>	
Демографічна безпека України як чинник безпеки Європейського Союзу	56
<i>Василь Пасічник</i>	
Екзистенційна війна між Україною та Росією	58
<i>Петро Когут, Анатолій Каляєв</i>	
Безпекові перспективи євроатлантичної інтеграції України: нормативно-правовий аспект	61
<i>Катерина Бліщук</i>	
Європейські прагнення України для повоєнної відбудови	63
<i>Ольга Олефіренко</i>	
Європейські норми у сфері захисту прав людини та їх розвиток в Україні	65
<i>Михайло Янишівський</i>	
Стандарти Європейського Союзу щодо використання технології штучного інтелекту в публічних послугах	67
<i>Людмила Олдак</i>	
Транскордонне співробітництво як основна складова міжнародної науково-технічної співпраці	70

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ДЕМОКРАТИЧНЕ ВРЯДУВАННЯ ТА ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ В
СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ УМОВАХ**

Матеріали науково-практичної конференції

20 травня 2022 року

Матеріали та пристатейна література
публікуються в авторській редакції.
За достовірність фактичної інформації у публікаціях
відповідальність несуть автори

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»
Навчально-науковий інститут державного управління
Кафедра державної політики та врядування

Україна, 79491, Львів-Брюховичі, вул. Сухомлинського, 16
тел. (032) 234-62-46
Електронна пошта: dvp.dept@lpnu.ua,
Вебадреса: <https://lpnu.ua/dpv>